

SOSIAALINEN KUNTOUTUS TYÖELÄMÄOSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ

Heidi Böckerman
Opinnäytetyö, Syksy 2017
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Johtamisen ja
yhteiskunnallisesti vaikuttavan
palvelutuotannon kehittäminen
Sosionomi (YAMK)

TIIVISTELMÄ

Böckerman, Heidi. Sosiaalinen kuntoutus työelämäosallisuutta edistämässä. Syksy 2017, 70 s., 4 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Johtamisen ja yhteiskunnallisesti vaikuttavan palvelutuotannon kehittäminen, sosionomi (YAMK).

Opinnäytetyössä tarkastellaan ja kuvataan sosiaalisen kuntoutuksen roolia työllistymistä edistävänä palveluna sekä tuotetaan tietoa siitä, mikä merkitys sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnalla on asiakkaan työelämäosallisuuden edistämässä.

Aineistonhankintamenetelminä on käytetty kyselylomaketta, kohderyhmähaastattelua ja työpajatyöskentelyä. Teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalisesta kuntoutuksesta, kuntouttavasta työtoiminnasta, osallisuudesta, työttömyydestä ja työllistämisen tuesta. Opinnäytetyö on toimintatutkimus, jonka tavoitteena on toiminnan kuvaaminen ja ymmärtäminen. Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen sekä juurruttamiseen.

Osallistuminen lisäsi aktiivisuutta elämässä ja vahvisti itsetuntoa sekä resilienssiä. Osallisuutta lisääviä tekijöitä olivat tunne kuulumisesta, yhteenkuulumisesta, itsensä merkitykselliseksi tuntemisesta ja autonomian lisääntymisestä.

Sosiaalinen kuntoutuminen työllisyyspalveluiden toiminnassa tarkoitti toimintakyvyn lisääntymistä. Fyysiseen toimintakykyyn kuului arkiaktiivisuuden ja liikkumisen lisääntyminen, psyykkiseen voimavarat ja itsearvostus. Sosiaalisen toimintakyvyn kasvu näkyi vertaisuutena ja poisoppimisena. Kognitiivinen toimintakyky näyttäytyi prosessin tiedostamisena.

Sosiaalisena kuntoutuksena järjestettävä kuntouttavan työtoiminnan ryhmätoiminta edistää työllistymistä ja sosiaalista integraatiota. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta tarjoaa kulttuurisia resursseja esimerkiksi tutustumiskohteiden, luennoitsijoiden ja uuden informaation myötä, joita on mahdollista hyödyntää arjessa laajemmin.

Asiasanat: kuntouttava työtoiminta, työttömyys, työllisyyspalvelut, sosiaalinen kuntoutus, osallisuus, ryhmätoiminta

ABSTRACT

Böckerman, Heidi. Social rehabilitation as a promoter of participation in working life. Helsinki, Autumn 2017. 70 p. 4 appendices. Language: Finnish. Diaconia University of Applied Sciences. Master's degree programme in leadership. Degree: Master of Social Services.

This thesis examines and describes the role of social rehabilitation as a service for promoting employment and produces information on the significance of rehabilitative group work for promoting the client's participation in working life.

The data were gathered by means of a questionnaire, a target-group interview, and workshop activity. The theoretical frame of reference consists of social rehabilitation, rehabilitative work, participation, unemployment, and support for job-finding. The thesis is in the nature of action research, aiming at describing and understanding the action. The results are usable for developing and embedding the action.

Participation increased activeness and strengthened self-respect and resilience. The factors increasing participation included feelings of belonging, solidarity, own significance, and increased autonomy.

Within employment services, social rehabilitation signified an increase in functional capacity. Physical functional capacity comprised increased activeness in everyday chores and in physical exercise, mental resources, and self-esteem. The growth in social functional capacity showed up as peerness and unlearning of past patterns. The cognitive capacity showed up as awareness of the process.

Rehabilitative group work, when arranged in the form of social rehabilitation, promotes employment and social integration. It provides cultural resources in such forms as excursions, guest lectures, and new information, which can all be put into wider use in the participants' everyday life.

Keywords: rehabilitative work group experience, unemployment, employment services, social rehabilitation, participation, group activity

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALINEN KUNTOUTUMINEN TYÖLLISTYMISEN POLULLA	3
2.1 Elämään vai työelämään?	4
2.2 Työtoiminnasta työelämäosallisuutta	5
2.3 Työllistymispolku	8
2.4 Työtoiminta sosiaalisen kuntoutuksen osana	11
2.5 Sosiaalinen kuntoutus osallisuutta edistämässä	15
3 KUNTOUTUMISEN JA VOIMAVARAISTAMISEN PROSESSI	19
3.1 Osallisuuden osatekijät ja vahvistaminen	21
3.2 Työelämäosallisuuden edistäminen	22
3.3 Osallisuus	26
4 TUTKIMUSKYSYMYKSI- JA MENETELMÄT	28
4.1 Tutkimuskysymykset	28
4.2 Aineiston hankinta	30
4.3 Aineiston analyysi	34
5 KUNTOUTUMISEN MERKITYS TYÖLLISTYMISEN POLULLA	37
5.1 Tavoitteet ryhmätoiminnalle	37
5.2 Osallistumisen vaikutus työllistymispolulla	40
5.3 Osallisuuden kokemuksia lisäävät tekijät	43
5.4 Sosiaalisen kuntoutuksen rooli työllisyyspalveluissa	48
6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	56
6.1 Eettisyys	57
6.2 Luotettavuus	59
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
8 POHDINTA	68
LÄHTEET	70

LIITTEET	76
LIITE 1: Tutkimuslupa	76
LIITE 2: Tavoitekysely	77
LIITE 3: Tiedote ja suostumuslomake	78
LIITE 4: Ryhmähaastattelukysymykset	80

1 JOHDANTO

Pitkäaikaistyöttömille työelämäosallisuuden edistäminen on tavoitteellista toimintaa. Jos ihminen ei näe mahdollisuuksia, hänen on vaikeaa asettaa itselleen tavoitteita, joita kohti pyrkiä. Sosiaalinen kuntoutus ymmärretään ja sijoitetaan monissa kunnissa sosiaalihuollon vastuulle, koska sosiaalinen kuntoutus on osa sosiaalihuoltolakia ja toiminta mielletään sosiaalityöksi. Opinnäytetyössä tarkastellaan kuitenkin sosiaalisen kuntoutuksen roolia työllisyyspolulla työllisyyspalveluissa, jossa pidemmän tähtäimen tavoitteena on edistää sosiaalisen kuntoutuksen starttiryhmätoiminnassa olevien asiakkaiden työelämäosallisuutta. Asiakaskohderyhmässä on pitkäaikaistyöttömiä, jotka ovat ohjautuneet ryhmiin pääsääntöisesti aikuissosiaalityön tai työllisyyspalveluiden kautta. Monilla asiakkailla on taustalla päihde- ja/tai mielenterveysongelmia tai muita elämänhallinnallisia haasteita, joiden vuoksi he ovat olleet pitkään toimeettomina ja yhteiskunnan työelämäosallisuuden ulkopuolella.

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata ja tuottaa tietoa siitä, mikä merkitys sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnalla on asiakkaan työelämäosallisuuden edistämiseksi. Asiakkaat osallistuvat palveluun kuntouttavan työtoiminnan sopimuksella, joka jo itsessään asettaa toiminnalle tavoitteiksi työllistämispolun edistämisen ja sosiaalisen kuntoutumisen. Lisäksi työssä tarkastellaan sosiaalista kuntoutusta kuntouttavaa työtoimintaa tukevana palveluna.

Opinnäytetyön tekeminen on liittynyt valtakunnallisen sosiaalisen kuntoutuksen SOSKU-hankkeen toteutukseen. SOSKU-hankkeessa kehitetään sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja vuosina 2015–2018. Vantaan SOSKU -osahanke on erityisessä asemassa muihin osallistuviin kuntiin nähden, koska siellä toteutetaan sosiaalista kuntoutusta työllisyyspalveluiden alla. Muut kunnat toteuttavat hankkeen sosiaalipalveluissa ja sosiaalityön näkökulmista. Vantaalla asiakkaat osallistuvat sosiaalisen kuntoutuksen ryhmämuotoiseen toimintaan kuntouttavana työtoimintana, jossa jakson pituus on kolme kuukautta. Kuntouttava työtoiminta on lakisääteinen palvelu ja osa yhteiskuntapolitiikkaa, jonka tavoitteena on edistää pitkäaikaistyöttömien elämänhallintaa ja työelämävalmiuksia.

Opinnäytetyö on toimintatutkimus, jonka tavoitteena on toiminnan kuvaaminen ja ymmärtäminen. Tutkimuksen kohteena on sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta, ja tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen sekä juurruttamiseen. Tutkimuksen tarkoitus on tuottaa tietoa työelämäpolun jäsentymisestä, kuntoutumisesta sekä osallisuuden ja vertaisuuden merkityksestä toiminnan aikana. Aineistonhankintamenetelminä olivat kyselylomake, kohderyhmähaastattelu ja työpajatyöskentely. Teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalisesta kuntoutuksesta, kuntouttavasta työtoiminnasta, osallisuudesta, työttömyydestä ja työllistämisen tuesta.

Pitkittyneen työttömyyden on todettu heikentävän elämänlaatua muun muassa terveyden osalta sekä lisäävän syrjäytymisen riskiä. Heikomman yhteiskunta-aseman on todettu myös siirtyvän ylisukupolisesti. Työn alussa esitellään sosiaalista kuntoutumista työllistymisen polulla ja pohditaan, tähdätäänkö kuntoutuksella elämään vai työelämään. Tämän jälkeen esitellään tarkemmin työtoimintaa, työllistymispolkua ja mitä tarkoitetaan työtoiminnalla sosiaalisen kuntoutuksen osana sekä miten sosiaalinen kuntoutus edistää osallisuutta. Lisäksi esittelen kuntoutumisen ja voimavaraistamisen prosessin liittymistä osallisuuden osatekijöihin ja osallisuutta työelämäosallisuuden edistämisen näkökulmasta.

Teoreettisen viitekehysten jälkeen esittelen tutkimuskysymyksen, menetelmät ja tulokset. Kuvaan työssäni kuntoutumisen merkitystä työllistymisen polulla, asiakkaiden tavoitteita toiminnan alussa, osallistumisen vaikutuksia työllistymispolulla, osallisuuden kokemuksia lisääviä tekijöitä sekä sosiaalisen kuntoutuksen merkitystä työllisyyspalveluissa. Lopuksi esittelen tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä, sekä kuvaan tarkemmin työn johtopäätöksissä ja pohdinnassa, kuinka sosiaalinen kuntoutus edistää työelämäosallisuutta.

2 SOSIAALINEN KUNTOUTUMINEN TYÖLLISTYMISEN POLULLA

Työllistymisen polulla sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntoutumisen tavoitteena on työelämäosallisuuden lisääminen ja kuntoutumisen tukeminen. Tarkoituksena ei ole kuntouttaa välittömästi työelämään, vaan lähinnä vahvistaa niitä osa-alueita, joita tarvitaan työllistymisen polulla etenemiseen ja työelämäosallisuuden lisäämiseen. Työelämäosallisuuden määrittely on jäsentymätöntä ja väljää. Työelämäosallisuus käsitteenä liitetään työllistymisen edistämiseen, toimintakyvyn ylläpitoon, syrjäytymisen ehkäisemiseen sekä palveluihin ja toimenpiteisiin osallistumiseen. (Raivio & Nykänen 2014, 23.)

Sosiaalisen kuntoutuksen yleisinä tavoitteina ovat sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen ja osallisuuden edistäminen, jossa prosessina voi toimia voimavaraistamisen kohteiden vahvistaminen. Voimavaraistamisen kohteita ovat itsensä toteuttaminen, kontaktit ja kuuluminen, kasvaminen ja kehittyminen sekä toimeentulo ja itsensä elättäminen (Raivio 2016, 4). Työelämäosallisuutta lisätään tuemalla työyhteisöön kiinnittymistä, työtoiminnassa onnistumista sekä pohtimalla työelämänäkökulmasta vahvuuksia, heikkouksia, kehittämiskohteita ja näihin liittyviä tuen tarpeita.

Sosiaalihuoltolaissa (L 1301/2014) sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalinen kuntoutus on asiakkaan oman kuntoutumisen tukemista ja voimavarojen vahvistamista erilaisin menetelmin.

Myös työllistymisen polulla sosiaalinen kuntoutus ymmärretään laaja-alaisesti sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Palvelu on kohdennettu henkilöille, joiden työ- ja toimintakyvyn rajoitteina voivat olla esimerkiksi sosiaalisten tilanteiden pelot, arjenhallinnan ongelmat, vähäinen koulutustausta, katkonainen työhistoria sekä keskeytyneet työtoimintajaksot tai palveluprosessit.

Työllisyyspalveluissa työllistämispolun edistäminen on oleellinen osa sosiaalista kuntoutusta ja asiakkaan jatkopolkuja mietitään jo kuntoutuksen aikana. Sosiaalinen kuntoutus kuntouttavana työtoimintana on työllisyyspolitiikan näkökulmasta osa pitkäaikaistyöttömien aktivointiprosessia, jota koskevat kuntouttavan työtoiminnan lait.

Sosiaalinen kuntoutus työllistämistä edistävänä toimintana on käytännössä asiakaslähtöistä ja moniammatillista työtä, joka sisältää sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, neuvonta- ja ohjauspalveluita, palveluohjausta sekä tukea arjen ja elämänhallintaan, sosiaalisiin suhteisiin ja tilanteisiin.

Seuraavissa luvuissa kerron, mitä sosiaalisella kuntoutuksella työllistymisen avulla tarkoitetaan, miten sosiaalinen kuntoutus tukee osallisuutta ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Lisäksi kuvaan kuntouttavaa työtoimintaa sosiaalisen kuntoutuksen osana ja sen yhteyttä työelämäosallisuuden edistämiseen.

2.1 Elämään vai työelämään?

Koska sosiaalisen kuntoutuksen palvelut ovat valtakunnallisesti vielä jäsentymättömiä, eikä palvelu ole yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla, vaan rajattuna esimerkiksi henkilöille, jotka tarvitsevat tukea arjen- tai elämän hallintaan, pohditaan, kenellä on oikeus sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 4). Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea syrjäytyneiden henkilöiden paluuta yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Työllisyyspalveluissa tavoite on sama, mutta sen lisäksi tavoitteena on työelämäosallisuuden lisääminen.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL) koordinoi valtakunnallista SOSKU-hanketta, jossa kehitetään sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisten sekä asiakkaiden kanssa. Vantaan osahankkeen tavoitteena on työelämän ulkopuolella ja heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevien työ- ja toimintakyvyn parantaminen sekä asiakkaiden sosiaalisen osallisuuden tukeminen. (THL, Vantaa 2017.)

Hanke sijoittuu Vantaalla työllisyyspalveluiden alle ja asiakkaat osallistuvat toimintaan kuntouttavana työtoimintana. Kohderyhmänä ovat vahvemman tuen tarpeessa olevat pitkäaikaistyöttömät. Asiakkaat ohjautuvat hankkeeseen joko itse, aikuissosiaalityön, työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun (Typ) tai työ- ja elinkeinotoimiston (Te-palvelut) lähettäminä. Typ ohjaa hankkeeseen asiakkaita, joilla ei sillä hetkellä ole ollut edellytyksiä osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Asiakkaiden työ- ja toimintakyvyssä voi olla jotain sellaista, joka estää aloituksen kuntouttavassa työtoiminnassa tai asiakas ei välttämättä vielä itse tiedä, millaiseen työtoimintaan haluaa osallistua. Yhdistäviä tekijöitä asiakkaiden taustoissa ovat esimerkiksi matala peruskoulutasolle jäänyt koulutusaste ja hajanainen tai olematon työhistoria. Kohderyhmässä on jo syrjäytyneitä asiakkaita sekä syrjäytymisvaarassa olevia asiakkaita. Asiakkaiden suomenkielentaidon tulee olla sellainen, että he selviytyvät aktivointisuunnitelman teosta ilman tulkkia ja että he kykenevät ymmärtämään ja osallistumaan vertaistuelliseen keskusteluryhmään.

Kuntoutumisen tuen palvelun, sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan tavoitteena on siis kohdentua sekä elämään että työelämään. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta asettaa itsessään tavoitteen, jonka mukaan toiminnalla tuetaan elämän- ja arjenhallintaa, sekä työ- ja toimintakykyä (L189/2001). Kun kysymyksessä on työllisyyspalveluiden toiminta, jossa kuntoutuminen ei lähde sairaudesta tai vammasta, vaan sosiaalisesta ongelmasta, tavoitteet ovat samansuuntaiset. Tällöin kuntoutuksen keskeinen periaate on tunnistaa asiakkaan sosiaaliset vahvuudet ja rajoitteet. (Kanaoja 2012, 39–40.)

2.2 Työtoiminnasta työelämäosallisuutta

Kuntouttava työtoiminta on sekä sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) mukainen sosiaalipalvelu, johon sovelletaan sosiaalihuoltoa koskevaa lainsäädäntöä, että työttömyysturvalain (L 2002/1290) mukainen työllistymistä edistävä palvelu, jolloin palveluun sovelletaan työttömyysetuuksia koskevaa lainsäädäntöä. Kuntouttavasta työtoiminnasta säädetään erikseen kuntouttavan työtoiminnan laissa (L

189/2001) esimerkiksi toimenpiteistä, joilla parannetaan pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavan henkilön edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla.

Kuntouttavan työtoiminnan (L189/2001) tavoitteena on vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä. Toiminnalla pyritään myös ehkäisemään syrjäytymistä tarjoamalla mahdollisuus työtoimintaan ja muihin työllistymistä tukeviin palveluihin. Palveluiden suunnittelussa huomioidaan kokonaisvaltaisesti asiakkaan henkilökohtainen tilanne ja asiakkaalle tehdään työllistymistä edistävä suunnitelma.

Monialaisen yhteispalvelun asiakkaille tehdään monialainen yhteispalvelusuunnitelma, joka korvaa aktivointisuunnitelman. Työllistymistä edistävää suunnitelmaa kutsutaan yleensä aktivointisuunnitelmaksi. Se laaditaan pitkäaikaistyöttömälle ja sen tavoitteena on parantaa henkilön työllistymisedellytyksiä ja elämänhallintaa. Suunnitelma järjestettävistä palveluista tehdään työ- ja elinkeinotoimiston, kunnan ja asiakkaan välisenä yhteistyönä. Kunta on velvollinen laatimaan aktivointisuunnitelman työttömälle asiakkaalle, joka saa työmarkkinatukea tai toimeentulotukea. Aktivointisuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa. Vastuu prosessin käynnistämisestä on sillä viranomaisella, jonka pääasiallinen asiakas on kyseessä. Te- toimisto on velvollinen käynnistämään suunnitelman työmarkkinatukea saaville asiakkaille ja kunta toimeentulotukea saaville asiakkaille. (L 2001/189 & L 1994/201.)

Karjalainen ja Karjalainen (2010) ovat tutkineet kuntouttavaa työtoimintaa ja todenneet muun muassa, että työtoiminta edistää pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia ja osallisuutta toimien ensisijaisesti asiakkaan hoidon ja kuntoutumisen apuvälineenä. Työtoiminnan asiakkaiden kohdalla nopeat työelämään siirtymiset ovat harvinaisia ja asiakkaiden näkökulmasta työtoiminnalla on toimintakykyä yläläpitävä luonne ja toiminta voi olla ainoa yhteisöllinen toiminta, jossa he selviytyvät. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että kuntouttava työtoiminta on enemmänkin sosiaalipoliittinen kuin työllisyyspoliittinen toimenpide. Tutkimus osoittaa että, työtoiminta vahvistaa asiakkaan elämän- ja arjenhallintaa sekä työ- ja toimintakykyä.

Toisaalta, kun toiminta koetaan ainoaksi yhteisölliseksi toiminnaksi, jossa selviytyään, kertoo se siitä, että toimintajakson aikana tulisi panostaa vielä vahvemmin asiakkaan osallisuuden edistämiseen ja kuntoutumisen tukemiseen, jotta toiminnasta edetään esimerkiksi jatkoluille.

Mattila (2010, 62–63) totesi tutkiessaan Vantaan kaupungin alkukartoitusryhmiä, että passiiviselta työmarkkinatueltä aktivointitoimenpiteiden piiriin siirtyvien asiakkaiden kuntoutusprosessi eteni. Alkukartoitusryhmillä tarkoitettiin kuntouttavaa työtoimintana järjestettyä ryhmätoimintaa. Kuntoutusprosessi edisti palvelun aikana asiakkaiden elämäntilanteiden kohentumista ja asiakkaat saivat onnistumisen kokemuksia sekä lisää itsetuntemusta. Lisääntyneet sosiaaliset kontaktit ja vertaisuus tukivat sosiaalista kuntoutumista tai antoivat siihen sysäyksen. Matalan kynnyksen toiminnan tarjoaminen mahdollisti palvelun tarjoamisen runsasta tukea tarvitseville asiakkaille, sekä asiakkaille, joiden kuntoutusprosessi ei syystä tai toisesta ollut palvelussa aiemmin edennyt. Yksilötyön ja ryhmämuotoisen palvelun etuina olivat henkilökohtainen ja riittävä ohjaus sekä toiminnallisuus ja oikea-aikainen tuki jatkosuunnitelmien tekemiseen.

Vantaalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden kokemuksia on tutkinut myös Sandelin (2014, 5). Sandelin toteutti kirjallisuuskatsauksen asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Tulosten mukaan toiminnalla vaikutti olevan asiakkaiden elämälle lähinnä sosiaalipoliittinen hyöty. Asiakkaat kokivat, että elämänrytmi kohentui, sosiaalinen elinpiiri laajeni ja että he saivat mielekästä työtä ja tekemistä. Sen sijaan katsauksen mukaan asiakkaiden työllisyyspoliittiset hyödyt toiminnasta vaikuttivat epäselviltä. Asiakkaiden mukaan toiminta kehitti osaamista, vaikka harva koki toiminnan jälkeen työllisyyspoliittisen siirtymän.

Näiden aiempien tutkimustulosten perusteella kuntouttavan työtoiminnan hyöty vaikutti olevan sosiaalipoliittinen, jossa palveluun osallistuminen vahvisti työ- ja toimintakykyä sekä elämän- ja arjenhallintaa. Toisaalta palveluun osallistuminen edisti asiakkaiden työelämäosallisuutta, sillä toiminnan myötä kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet, kuten esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn vahvistaminen, toteutuivat.

2.3 Työllistymispolku

Vantaan työllisyyspalvelun tavoite on edistää työllistymistä ja työllistää. Tulosalue koostuu palveluyksiköstä, työvalmennusyksiköstä sekä tulosalueen hallinnosta. Toimintaan kuuluvat kuntouttava työtoiminta, Typ sekä työllistämisen edistämiseen liittyviä hankkeita, esimerkiksi Vantaan SOSKU -osahanke. (Vantaan kaupunki 2017.) Työllisyyspalvelujen tiiviin ja monialaisen yhteistyön tavoitteena on asiakkaan työllistämisen ja työllistymispolun edistäminen. Yhteistyötä tehdään tarvittaessa terveysohjaajien, sosiaaliohjaajien, työvalmentajien ja valmennustalojen työpajaohjaajien kesken.

Vantaan SOSKU -osahankkeen kohderyhmänä ovat pitkäaikaistyöttömät, joiden palvelutarpeeseen hanke kehittää uusia toimintamalleja. Projektisuunnitelman (2016) mukaan hankkeen tavoitteena on vastata palvelutarpeeseen, jossa henkilöllä on erityisiä haasteita palveluihin sitoutumisen ja toimimisen, esimerkiksi aktiivisuuden ja itseohjautuvuuden suhteen. Tällöin sovittuja kriteereitä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan ohjaamisessa ovat esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnin kriteerit, työttömyys ja heikompi työmarkkina-asema. Edellytyksenä on myös kuntouttavan työtoiminnan lain mukainen oikeus työttömyysetuuksiin.

Työttömyysetuuksiin oikeutetut työttömät työnhakijat, joilla on moniammatillisen tuen tarve, asioivat Typ:ssa, jossa kartoitetaan asiakkaan kokonaisvaltainen tilanne ja josta asiakas ohjataan työllistämistä edistäviin palveluihin. Näitä palveluita voivat olla esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan yksiköt tai Vantaan SOSKU -osahankkeen kuntouttavan työtoiminnan sopimuksella järjestettävä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta.

Ryhmätoimintaan ohjautui asiakkaita aikuissosiaalityön ja työllisyyspalveluiden lisäksi myös TE-palveluista, tukihenkilöpalveluista sekä itse ohjautuen. Aikuis-sosiaalityön kautta ohjautuneilla asiakkailla ei yleensä ole asiakkuutta työ- ja elinkeinotoimistossa. Typ ohjasi hankkeeseen asiakkaita, joilla ei sillä hetkellä ollut edellytyksiä osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Asiakkaiden työ- ja toiminta-

kyvyssä voi olla rajoitteita, jotka estävät aloituksen kuntouttavassa työtoiminnassa tai asiakas ei välttämättä vielä itse tiedä, millaiseen työtoimintaan haluaa osallistua. (Böckerman 2016, 142–143).

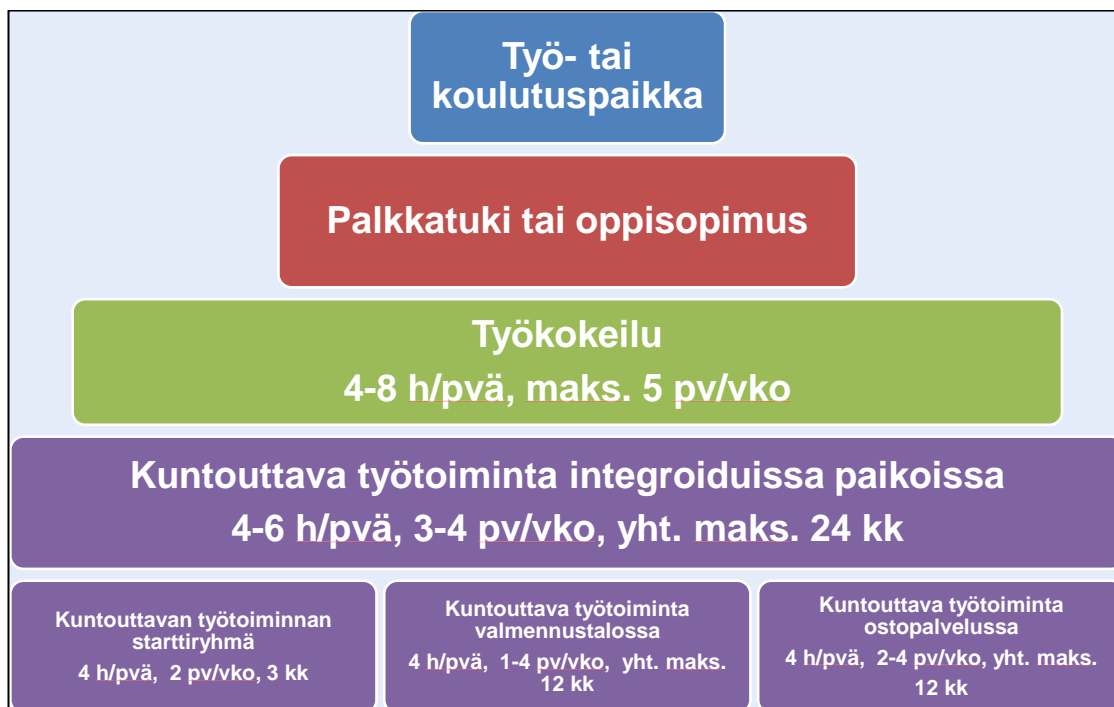
Typ:sta ohjautuneilla asiakkailla on usein aktivointisuunnitelma tehtynä, jolloin yhteydenotto palveluohjaajiin on riittänyt asiakkuuden aloittamiseen. Muilta ta-
hoilta ohjautuneiden asiakkaiden asiakkuus alkoi siten, että hankkeen palveluohjaajat varasivat ajat Te-palveluista, jossa tehtiin yhdessä Te-virkailijan kanssa aktivointisuunnitelma. Tässä prosessissa hankkeen palveluohjaajat ovat toimineet kunnan edustajina.

Aktivointisuunnitelman jälkeen hankkeen palveluohjaajat kutsuivat asiakkaan työtoimintapaikalle, jossa tehtiin alkuhaastattelu ja kuntouttavan työtoiminnan sopimus ryhmätoiminnan aloittamisesta. Hankkeen palveluohjaajat sopivat toimintamallin, jossa yksi ohjaaja on aina päävastuussa asiakkaan kokonaisvaltaisesta prosessista.

Sopimukseen kirjataan palvelun järjestäjä, kesto ja toiminnan sisältö. Lisäksi sopimukseen kirjataan asiakkaan tavoitteet, jotka määritellään aktivointisuunnitelman laatimisen yhteydessä. Yleisimpiä tavoitteita ovat elämänhallinnan tukeminen, työllisyyspolun edistäminen, sekä sisällön saaminen päiviin.

Sosiaalisen kuntoutuksen vertaistuellinen ryhmätoiminta on kohdennettu ensimmäiseksi askelmaksi työllistymisen polulla asiakkaille, joilla ei sillä hetkellä ole edellytyksiä osallistua esimerkiksi kaupungin työpajatoimintaan valmennustaloilla tai integroituun työtoimintaan. Pitkään kestäneen työttömyyden jälkeen työllistymispolulla eteneminen on perusteltua aloittaa matalalla kynnyksellä, kun asiakkaalla on tarve vahvempaan ja kokonaisvaltaisempaan tukeen. Asiakkaille saattaa olla sosiaalisten tilanteiden pelkoa, paniikkihäiriötä tai haasteita noudattaa annettua aikataulua ja pysyä päivärytmissä. Toiminnan aikana ja sen jälkeen pohditaan jatkopolkuja yhdessä asiakkaan kanssa. Esittelen ryhmätoiminnan sisältöä ja menetelmiä tarkemmin seuraavassa luvussa.

Yleisemmin jatkopolkuna on kuntouttava työtoiminta esimerkiksi työvalmennusyksiköiden työpajoilla. Kuntouttavassa työtoiminnassa voi olla 1- 4 päivänä viikossa, neljä tuntia kerrallaan. Työtoimintajakson aikana asiakas voi osallistua erilaisiin työllistymistä edistäviin koulutuksiin, joihin kuuluvat muun muassa hygieniapassi- ja työturvallisuuskorttikoulutukset. Kuntouttavan työtoimintajakson aikana pohditaan yhdessä sosiaaliohjaajan kanssa esimerkiksi työllistymisen esteitä ja pyritään niiden poistamiseen tai lieventämiseen. Asiakas voidaan ohjata esimerkiksi velkojen selvittelyyn. Jatkopolkuna voi olla myös työkokeilu tai palkkatuettu työ, mutta polutusmallissa (kuvio 1) näiden palveluiden nähdään ajoittuvat usein kuntouttavan työtoimintajakson jälkeen.

KUVIO 1. Työllistymisen portaat (Vantaan kaupunki 2016)

Työllisyyspolulla etenemiseen vaikuttaa esimerkiksi joustavaksi kehitetty matalakynnyksinen palvelupolku. Työtoimintaa järjestetään niin kaupungin omissa yksiköissä, kuten kirjastoissa ja päiväkodeissa, kuin valmennustaloillakin. Vantaalla valmennustaloja on kolme. Reeli, jossa harjoitellaan pesula- tai varastotyötä, Koutsi, jossa painopiste on enimmäkseen työkokeilussa ja Vantaan Valo, jossa on useita kuntouttavan työtoiminnan yksiköitä eli työpajoja. Ryhmämuotoisen työtoiminnan järjestäminen valmennustaloissa madaltaa siirtymisen kynnyksiä,

koska tilat, henkilökunta ja toimintatavat ovat jo tuttuja ja turvallisia. Lisäksi samassa yksikössä on mahdollisuus kohdata vertaisia ja saada vertaistukea. Ryhmämuotoisessa toiminnassa on myös mahdollista luoda asiakkaan ympärille tarvittava yhteistyöverkosto ja tarkastella jo ensimmäisen palvelun aikana verkoston toimintaa ja riittävyyttä.

Verkostoitumisen tavoitteena on asiakkaan työllistämispolun edistäminen. Moniammatillisissa verkostoissa ja muuttuvissa organisaatioissa toimiminen edellyttää jatkossakin hybriditoimijuutta. Hybridityö on moniammatillista ja monialaosamista vaativaa työtä, joka edellyttää kykyä ennakoida oman osaamisen kehittämistä. Hybriditoimijuudessa yhteistyötaidot, vuorovaikutustaidot, ilmaisutaidot, kielitaito sekä teknologia- aika- ja ympäristöosaamisen taidot korostuvat. (Alavaikko & Katisko 2015, Katisko & Kolkka & Vuokila-Oikkonen 2014.)

Työvalmennusyksiköt ovat käytännöllisiä esimerkkejä hybriditoimijuudesta. Kuntouttavassa työtoiminnassa oleva asiakas saa useat tarvitsemansa palvelut matalalla kynnyksellä. Asiakkaan palveluprosessissa mukana ovat työvalmennusyksiköiden, eli työpajojen ohjaajat, sosiaali-ohjaajat ja uravalmentajat. Prosessimallin myötä asiakas saa vahvan tuen työllistymisen edistämiseen ja työllistymispolulla etenemiseen. Tavoitteena on, että toimintamallilla myös paikalliset kokeilut, esimerkiksi vapaaehtoistoiminta sekä vallitsevat järjestelmät, voivat jatkossa toimia asiakkaiden yhteistyöverkostonä. Verkostoilla tuetaan elämänlaadun kohen- tumista myös työtoimintapäivien ulkopuolella.

2.4 Työtoiminta sosiaalisen kuntoutuksen osana

THL toteutti vuonna 2016 kuntakyselyn sosiaalisesta kuntoutuksesta. Kysely lähetettiin kaikkien Suomen kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymien tai yhteistoiminta-alueiden perusturvajohtajille, sosiaali- ja terveysjohtajille tai vastaaville viranhaltijoille. Tulosten mukaan kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen välinen suhde ei ole aivan selkeä. Kuntouttava työtoiminta nähtiin kyselyn mukaan sosiaalisen kuntoutuksen osana. Toisaalta sosiaalisen kuntou-

tuksen sisältönä ryhmätoiminta mainittiin usein ja yksilötoimintaa pidettiin tärkeänä ryhmätoiminnan rinnalla. Kyselyn mukaan sosiaalisen kuntoutuksen työtavoissa ja sisällöissä toistuivat ryhmätoiminnan rinnalla vertaistoiminta ja -tuki, työ- ja toimintakyvyn vahvistaminen sekä yhteistyö ja yhteisöt.

Kyselyyn vastanneiden 136 henkilön mukaan sosiaalisen kuntoutuksen keskeinen tehtävä on vahvistaa ihmisen sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta yhteiskunnassa. Sosiaalisen kuntoutuksen keskeisenä tehtävänä nähtiin myös työkyvyn ja työmarkkinavalmiuksien vahvistaminen välittömästi tai välillisesti, vaikka työllistymistä ei pidetty ensisijaisena tavoitteena. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 25.)

Kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen välinen suhde hakee muotoaan. Kun kuntouttava työtoiminta on osana sosiaalista kuntoutusta, sosiaalisen kuntoutuksen menetelmillä ja työtavoilla voidaan tukea kuntouttavaa työtoimintaa, jolloin se edistää osallisuutta erityisesti työelämäosallisuuden näkökulmasta.

Kuntouttavana työtoimintana järjestettävä ryhmätoiminta valmennustaloilla kestää kolme kuukautta. Asiakkaat osallistuvat toimintaan kahtena päivänä viikossa neljän tunnin ajan. Osallistuessaan kuntouttavaan työtoimintaan asiakas on oikeutettu työttömyysturvaan ja yhdeksän euron kulukorvaukseen niiltä päiviltä, jolloin on toiminnassa läsnä. Työttömyysetuuden ja kulukorvauksen lisäksi asiakkaille maksetaan kaupungin sisäinen matkalippu kuukausittain. Tuona aikana asiakkailta on prosessista vastaava palveluohjaaja, jolta saa tarvittaessa henkilökohtaista tukea ja neuvontaa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan rinnalla. Toiminnan pohjana ovat vertaistuki ja suljettu keskusteluryhmä, jossa voi jakaa kokemuksia muiden samassa elämäntilanteissa olevien kanssa. Vertaisuuden tavoitteina ovat osallisuuden, sosiaalisen toimintakyvyn ja sosiaalisten vuorovaikutustaitojen edistäminen.

Toiminta ja ohjelmarunko suunnitellaan teemoittain. Esimerkkisuunnitelma erään ryhmän ohjelmarungosta (taulukko 1) sisälsi teemoja tutustumisesta tulevaisuuden suunnitelmiin. Ohjelma rakentuu asiakkaiden toiveiden, hyväksi havaittujen

kokemusten sekä palautteiden perusteella. Ohjelmarungon teemojen mukaan suunnitellaan ja toteutetaan tutustumiskäynnit esimerkiksi työtoimintapaikkoihin, järjestöihin sekä terveys- ja hyvinvointipalveluihin. Ryhmässä vierailee luennoitsijoita ja eri alojen asiantuntijoita. Yhdistävinä teemoina ovat toimineet muun muassa päivärytmi, verkaneuvonta, asunnonhaku, työtoimintaan tutustuminen ja oman jatkopolun suunnittelu. Jokainen teema on kestoaltaan noin kaksi päivää.

TAULUKKO 1. Ohjelmarunko

Teema	Päivä 1 sisältö	Päivä 2 sisältö
Tutustuminen		Tutustuminen, käytännöt ja vastuullisuus työyhteisössä
Tutustuminen	Tutustuminen, ryhmädynamiikka ja lomakkeet	Voimavarat
Vapaaehtoistyö, verkostot	Työpolku, verkostot, oppimisvaikeudet, integroidut työtoimintapaikat, työhönvalmennus	Vapaaehtoistyö, kirkolla ruokailussa avustaminen.
Vapaaehtoistyö	Ryhmän vaiheet, vapaaehtoistyön merkitys itselle ja yhteiskunnalle	Fattaluutien vierailu
Verkostot Ja työpolku	Tutustuminen Reeliin ja Kierrätyskeskukseen	Sähköinen asiointi
Minä-viikko	Aarrekartta, mitä minä tarvitsen?	Vierailu Heurekaan
Päihitteet, kierrätys	Roskapoliisin vierailu	Vierailu A-kilta
Terveys Ja hyvinvointi	Voimaannuttava valokuvaus, oma jaksaminen	Sähköinen asiointi
Minä- itse	Mielenterveysluennoitsija	Vierailu Koutsiin
Vapaaehtoistyö	Korso siistiksi- talkoot	Kirkolla, ruokailussa avustaminen
Tavoitteet	Motivointikoulutus	Luova taidetoiminta, osa 1.
Luovuus ja itsensä toteuttaminen	Luova taidetoiminta osa 2.	Luova taidetoiminta osa 3.
Tulevaisuus	Retki Suomenlinnaan	Viimeinen päivä: ryhmän juliste

Kyseisessä ohjelmarungossa asiakkaille toimintaansa kävivät esittelemässä työvalmennusyksiköiden ja integroitujen työtoimintapaikkojen sosiaaliohjaajat, työhönvalmentaja, Fattaluudat, Vantaan Energian Roskapoliisi, ammattivalokuvaaja

ja Mielenterveyden keskusliiton kouluttaja. Lisäksi eräs ammattikorkeakoulu ohjasi ryhmällemme luovaa taidetoimintaa sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa kolmena perättäisenä ryhmänohjauskertana.

Ryhmätoiminnan harjoitteissa keskityttiin esimerkiksi itsetunnon ja minäkuvan rakentamiseen ja eheyttämiseen. Asiakkaan aktiivinen osallistuminen, motivaatio ja vastuullisuus työelämäpolun rakentamisessa toimivat muutoksen mahdollistajina. Myös toiminnalliset harjoitteet ja tutustumiskäynnit rohkaisevat asiakkaita palveluihin siirtymisissä ja tukevat itsetunnon vahvistumisessa. Toivo paremmasta tulevaisuudesta tiedostetaan usein osallisuuden kautta. Toivomiseen tarvitaan rohkeutta ja luottamusta, jotka kasvavat onnistumisen kokemuksista.

Sosiaalisen kuntoutuksen menetelminä ryhmätoiminnassa oli yksilöohjaus, ryhmätoiminta ja vertaistuki. Käytännössä toiminta on arjen aktivointia ja siihen kannustamista, ohjausta, neuvontaa ja kuuntelemista. Sosiaalinen kuntoutus on voimavarojen vahvistamista, jossa kuntoutus lähtee asiakkaan elämäntilanteen kartoituksesta ja tavoitteiden asettamisesta. Kuntoutumiseen vaikuttavat asiakkaan oma kokemus vaikutusmahdollisuuksistaan ja tunne osallisuudesta. Yhteisöön kuulumisen tunnetta tuetaan vertaisuuden avulla.

Myös kuntakyselyn mukaan sosiaalisen kuntoutuksen sisältönä ryhmätoiminta mainittiin usein, mutta myös yksilötoimintaa pidettiin tärkeänä ryhmätoiminnan rinnalla. Yleisimpiä sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmiä oli sosiaalialan ammattilaisten tarjoama tehostettu tuki ja ohjaus, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden edistäminen, sekä elämänhallinta ja suoriutuminen arkipäivän toiminnoista. (Puromäki ym. 2016, 26.)

Ryhmätoiminnan ohjaustyössä huomioidaan vahvemmalla tuella kohdat, joissa asiakas siirtyy työllistymistä edistävästä palvelusta toiseen. Vahvempi tuki tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asiakkailla on mahdollisuus käydä tuetusti tutustumassa pajatoimintoihin toiminnan aikana. Palveluohjaaja käy yhdessä asiakkaan kanssa tutustumassa pajaan, ohjaajiin ja työtehtäviin, ja rakentaa asiakkaan kanssa turvallisen ilmapiirin siirtymiselle.

Palveluohjauksen ja ryhmätoiminnan lähtökohtina käytetään voimavaralähtöisiä, sosiaalipedagogisia ja luovia menetelmiä, joiden avulla pyritään vahvistamaan asiakkaan voimavaroja tavoitteiden asettamiseksi ja saavuttamiseksi. Työskentelyssä hyödynnetään asiakkaan voimavaroja ratkaisukeskeisellä työotteella, jonka tavoitteena on aktivoida asiakasta kohti itseohjautuvuutta ja pyrkiä vahvistamaan asiakkaan omaa toimijuutta.

Ratkaisu- ja voimavarasuuntautuneelle työlle on ominaista muun muassa asiakaslähtöisyys, tulevaisuussuuntautuneisuus, voimavarat, myönteisyys ja yhteistyö. Työskentelytavassa korostetaan toiveikkuutta ja positiivisia voimavaroja. Keskusteluissa keskitytään tavoitteisiin sekä niiden saavutettavuuteen ja menneisyyttä tarkastellaan voimavarana keskittyen hetkiin, jolloin vaikeudet ovat olleet hallinnassa. Työskentelyotteessa korostuu tavoiteorientoituminen. (Ratkes 2017.)

Sosiaalinen kuntoutus, sosiaalipedagogiikka sekä ratkaisu- ja voimavarasuuntautunut työskentelyote tukevat toisiaan asiakkaan subjektiivista vahvistettaessa. Hämäläisen (1999, 61–62) mukaan subjektiivisuus on yhteiskunnan jäsenyyttä, osallisuutta, osallistumista ja henkilön itsetoteutusta jokapäiväisessä elämässä.

Vaikka kuntouttava työtoiminta itsessään on lakisääteinen ja velvoittava toimenpide, palvelu tarjoaa myös mahdollisuuksia. Kuntouttava työtoiminta sosiaalisen kuntoutuksen osana tukee sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita erityisesti osallisuuden ja työelämäosallisuuden edistämisen näkökulmista.

2.5 Sosiaalinen kuntoutus osallisuutta edistämässä

Sosiaalinen kuntoutus on sosiaalihuoltolain puitelaki (L 1301/2014), jossa sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Vantaalla sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta on kohdennettu työttömille, vaikka työttömyys itsestään ei luokaan sille tarvetta. Oleellista on yleensä työttömyyden kesto ja siitä seurannut syrjäytyminen. Asiakkaat eivät välttämättä ole heille kuuluvien palveluiden piirissä. Asiakkailla on tunne ja kokemus ulkopuolisuudesta, eräänlaisesta osattomuudesta, mutta itseä ei silti kutsuta syrjäytyneeksi. Eräänlainen huono-osaisuus ja ulkopuolisuus tunnustetaan pääsääntöisesti työttömyyden kautta, vaikka työelämään siirtyminen ei kuitenkaan usein ole realistinen tai välitön tavoite.

Valtakunnallisesti sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet, työmuodot ja määritelmä koetaan laajaksi (Puromäki ym. 2016, 4). Haapamäen (2009) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen kenttä koetaan laajaksi ja määrittely vaihtelee asiakkaiden elämäntilanteiden mukaan. Keskiössä ovat elämäntilanteiden hallintaan liittyvät teemat, oman tilanteen selvittäminen ja ryhmässä toimimisen tärkeys. Myös Ala-Kauhaluoma ja Tuusa (2015) ovat todenneet sosiaalisen kuntoutuksen käytänteistä ja kehittämistarpeista sen, että palveluita on vakiinnutettava, osaamista ja toimijoiden välistä yhteistyötä on kehitettävä ja esimerkiksi nuoret tarvitsevat sosiaalisen kuntoutuksen palveluina yksilöllisiä, integroituja ja pitkäkestoisia palvelupolkuja. Myös Rytkönen, Kaunisto ja Pietilä (2016) toteavat, että osallisuutta sosiaali- ja terveysterveystoimissa vahvistaa se, että annettu tuki vastaa asiakkaan tarpeisiin.

Työllistyminen ei usein olekaan asiakkaan omana ensisijaisena tarpeena, vaan sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnasta haetaan arkirytmisiä ja tekemistä. Voimavaroja tuetaan tarjoamalla välineitä vahvistumiseen erilaisten menetelmien, esimerkiksi ryhmätoiminnan, vertaisuuden ja tutustumiskäytien avulla. Menetelmät tähtäävät positiivisten osallisuuden kokemusten lisääntymiseen omassa elämässä ja yhteiskunnassa, jolloin sosiaalinen kuntoutus tukee niin työelämäosallisuutta, kuin yhteiskunnallista osallisuuttakin.

Sosiaalisen kuntoutuksen ja sosiaalipedagogiikan viitekehyksissä on löydettävissä yhtäläisyyksiä. Sosiaalipedagogiikka on työskentelyote, jolla pyritään tukemaan integroitumista yhteiskuntaan. Sosiaalipedagogisin toimenpitein pyritään vaikuttamaan marginaalisiin yksilöihin ja ryhmiin. (Ranne, Sankari, Rouhiainen-

Valo & Ruusunen 2005, 17.) Sosiaalipedagogiikan näkökulmasta toiminta on tuen antamista, rinnalla kulkemista ja itsepuun ohjaamista (Hämäläinen 1999).

Sosiaalipedagogisessa ammatillisessa toiminnassa keskeisiä käsitteitä ovat arkielämäisyys, yhteisöllisyys, osallisuus ja dialogisuus. Arkisuuntautunut sosiaalipedagoginen työskentelyorientaatio korostaa toivon näköalaa, jossa oleellista on saada ihmiset tiedostamaan muutoksen mahdollisuudet arjessaan. (Ranne ym. 2005, 16–17.) Hämäläisen (1999, 72) mukaan sosiaalipedagogisen työn perusajatuksena on tarjota henkilöille mahdollisuus osallistumiseen, toisten ihmisten kohtaamiseen, mielekkääseen tekemiseen ja itsensä tarpeelliseksi tuntemiseen.

Arjessa tapahtuvien muutoksen mahdollisuuksien huomaaminen on pedagogisen työskentelyorientaation myötä seurannutta tiedostamista ja poisoppimista jostain. Tiedostamisen myötä ihminen motivoituu, kun hänellä on tavoite jota kohti pyrkiä. Motivaatio syntyy myönteisesti virittyneestä mielestä. Ihmisen on vaikea asettaa tavoitteita ja motivoitua, jos esimerkiksi mieli on synkkä tai usko tulevaisuuteen on heikko. Silloin motivaatiolla ei ole tilaa kehittyä, sillä sitä mitä ei koeta mahdolliseksi, ei tavoitella. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 15–16 & Ford 1992.)

Sosiaalipedagogista toimintatapaa voidaan tarkastella esimerkiksi huono-osaisuusnäkökulmasta, jolloin työn tavoitteena on tukea tuen tarpeessa olevia. Huono-osaisuuden käsite on epämääräinen. Ojalan (2014) mukaan käsitteen epämääräisyys johtuu siitä, että sen merkitys muuttuu eri aikakausina muuttuvan yhteiskunnan mukaan. Käsite voidaan tarkentaa kouluttamattomuudeksi tai työttömyydeksi, vaikka huono-osaisia ei käsitellä yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi.

Huono-osaisuudella on taipumus kasaantua. Yhden elämänalueen huono-osaisuus tuottaa usein huono-osaisuutta muillakin elämänalueilla, esimerkiksi koulutus- ja terveysalueilla. Sen on myös todettu osin siirtyvän ylisukupolisesti. (Hämäläinen 1999, 76.) Tällöin esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen voi toimia asiakasta vahvistavana palvelupolkuna, jonka tavoitteena on edistää asiakkaan hyväosaisuutta tarjoamalla mahdollisuuden integroitua yhteisöön ja työyhteisöön.

Vuorenmaan (2016) mukaan osallisuutta perheissä ja lapsen palveluissa heikentää esimerkiksi lapsuuden perheessä olleet taloudelliset vaikeudet ja vakavat riskit, vanhempien pitkäaikainen työttömyys sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Kun pitkäaikaistyöttömyys heikentää osallisuutta, niin osallistuminen sosiaalisen kuntoutuksen toimintaan vahvistaa sitä. Esimerkiksi perheen lapsille on tärkeää nähdä, että vanhemmat osallistuvat päivittäin jonkinlaiseen toimintaan. Huono-osaisuustutkimuksissa on todettu, että kouluttamattomuudella, köyhyydellä ja mielenterveysongelmilla on yhteyksiä toisiinsa. Matala koulutustausta ennustaa työttömyyttä, jolloin työttömyys ja matala koulutustaso lisäävät todennäköisyyttä psyykkiseen pahoinvointiin. (THL 2016.)

Sosiaalinen kuntoutuminen tarkoittaa sitä, että toiminnan tai asiakkuuden aikana tuetaan asiakkaan elämänhallintaa, sosiaalisia verkostoja ja osallisuutta. Osallisuutta voidaan edistää myös sosiaalipedagogisen viitekehyksen- ja menetelmien myötä. Tutkimustuloksissani esittelen tarkemmin asiakkaan näkökulmaa kuntoutumiseen, osallisuuden edistämiseen ja työelämäpolun jäsentymiseen.

3 KUNTOUTUMISEN JA VOIMAVARAISTAMISEN PROSESSI

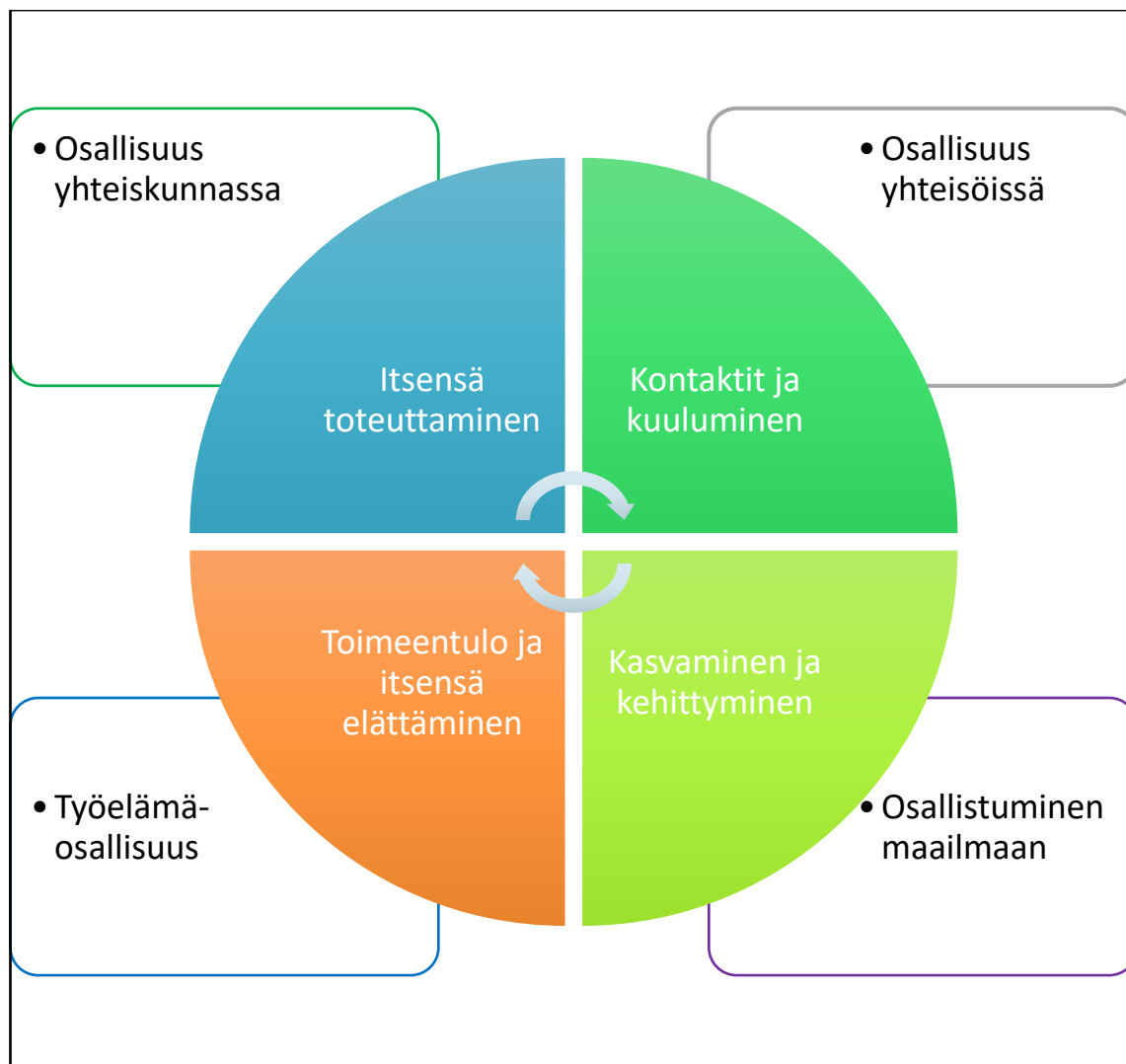
Kuntoutuminen on usein pitkäkestoinen prosessi. Prosessin ensimmäisenä tavoitteena on elämänhallinnan parantaminen. Sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta voidaan edistää työelämässä, yhteisössä ja yhteiskunnassa. Kun keskustellaan voimavaraistumisesta, ei voida ohittaa sen yhteiskunnallista merkitystä, sillä voimavaraistuminen ei ole ainoastaan yksilön prosessi. Suomalainen yhteiskunta käsitetään hyvinvointiyhteiskunnaksi. Hyvinvointiyhteiskunnan kustannukset tulevat jatkossa lisääntymään väestörakenteen muutosten, heikon talouskasvun ja muutoksessa olevan työelämän myötä (Nissinen 2015).

Hyvinvointiyhteiskunta, jota aiemmin kutsuttiin hyvinvointivaltioksi, muodostui 1950–1970 -luvuilla, jolloin sosiaalivakuutusjärjestelmä, sittemmin sosiaalipalvelut rakentui. Sosiaalihuollon huoltoapulaki velvoitti kunnat auttamaan asukkaitaan. Huoltoapulakia leimasi valvonta ja nöyryyttävä kohtelu, jossa avunsaajaa saatettiin käydä nuhtelemassa. Myöhemmin 1960 -luvulla sosiaalihuollon periaatekomitea kirjasi uusiksi toimintaperiaatteiksi palveluhenkisyuden, valinnanvapauden, ennaltaehkäisyn ja omatoimisuuden edistämisen. (Karisto, Takala & Haapola 1998, 290, 299–300.) Tuolloin luotiin hyvinvointivaltion sosiaalipoliittinen linjaus, jonka myötä esimerkiksi laki kuntouttavasta työtoiminnasta on luotu.

Nykypäivän palveluiden tavoite on yhteiskuntapoliittisesti merkityksellinen. Palveluja säätelevät lait, joiden pyrkimyksenä on tukea heikommassa yhteiskunnallisessa tilanteessa olevia henkilöitä. Asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen on yhteiskunnallisesti ja kansantaloudellisesti merkittävää. Tutkimusten mukaan paljon palveluita käyttävistä henkilöistä 10 prosenttia aiheuttaa noin 70–80 prosenttia kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksista. Paljon palveluita käyttäviä asiakasryhmiä ei vielä tunnisteta, eikä ryhmälle ole yksiselitteistä määritelmää. Valtiontalouden näkökulmasta merkitys on huomattava. (Martikka & Männikkö 2017, 7.)

Voimavaraistuminen yksilön prosessina on osallisuuden vahvistamista. Osallisuuden vahvistamisen voi jäsenellä voimavaraistamisen kohteiden mukaan.

Raivion (2016, 4) mukaan voimavaraistamisen kohteina ovat itsensä toteuttaminen, kontaktit ja kuuluminen, kasvaminen ja kehittyminen sekä toimeentulo ja itsensä elättäminen (kuvio 2).

KUVIO 2. Sosiaalisen voimavaraistamisen kohteet asiakastyössä ja niiden suhde osallisuuteen. Muokannut Raivio H. 2016

Voimavaraistamisen kohteiden vahvistaminen edistää yksilön osallisuutta. Ryhmätoimintaan osallistuminen mahdollistaa uudet kontaktit ja kuulumisen tunteen. Ryhmätoiminnassa mahdollistetaan itsensä toteuttaminen ja uuden oppiminen esimerkiksi erilaisten tutustumiskohteiden ja ulkopuolisten luennoitsijoiden myötä. Nämä edistävät osallisuutta maailmaan ja yhteiskuntaan. Voimavaraista-

misen kohteiden vahvistaminen etenee prosessimaisesti. Yhden osa-alueen vahvistaminen tukee toista aluetta. Esimerkiksi itsensä toteuttaminen tukee kasvamista ja kehittymistä.

3.1 Osallisuuden osatekijät ja vahvistaminen

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnalla voidaan edistää asiakkaan toimijuuden lisääntymistä vahvistamalla yhteisöön, yhteiskuntaan ja työyhteisöön osallistumista. Raivio ja Nykänen (2014, 16) pohjaavat sosiologi Erik Allardtin (1976, 88–94) jäsenyyteen hyvinvoinnin ulottuvuuksista pohtiessaan osallisuuden rakennetta, jossa hyvinvoinnin ulottuvuuksia voidaan jäsentää ihmisen perustarpeiden kautta, englanniksi *having*, *loving*, *being*. *Having* viittaa materiaaliin olosuhteisiin, *loving* ihmissuhteisiin ja *being* tarpeeseen integroitua yhteiskuntaan.

Raivion ja Karjalaisen (2013) mukaan osallisuuden osatekijät koostuvat Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksien rakenteesta, jolloin osallisuus tarkoittaa, että ihmisellä on käytössään riittävät resurssit (toimeentulo ja työelämäosallisuus), hän on elämäänsä koskevassa päätöksenteossa toimijana (itsensä toteuttaminen ja osallisuus yhteiskunnassa) sekä riittävästi merkityksellisiä sosiaalisia suhteita (osallisuus yhteisöissä).

Osallisuus yhteisöissä lisääntyy esimerkiksi lisääntyneen vuorovaikutuksen myötä. Asiakas on saattanut olla pitkään toimeentulo kotona ja sosiaalinen elinpiiri on rajoittunut heikoimmillaan vain lähikaupoissa ja lähipalveluissa käymisiin. Yhteisöosallisuutta tukee ryhmätoimintaan osallistuminen, jonka myötä päivittäinen keskustelu ja kontaktit lisääntyvät.

Osallisuus yhteiskunnassa lisääntyy laajenevan sosiaalisen elinympäristön myötä. Esimerkiksi Vantaan kaupunki tukee kuntouttavassa työtoiminnassa olevan asiakkaan yhteiskunnallista osallisuutta maksamalla jokaiselle asiakkaalle työttömyysetuuksien ja kulukorvauksen lisäksi kaupungin sisäisen matkalipun.

Matkakorvaukseen ovat oikeutettuja asiakkaat, joilla on voimassa oleva työtoiminnan sopimus. Matkalippukorvauksen myötä asiakkaiden on mahdollista laajentaa sosiaalista elinympäristöään myös vapaa-ajallaan.

Sosiaalisen osallisuuden kolmas ulottuvuus, riittävä toimeentulo, ei useinkaan työttömien kohdalla täyty ja asiakkailla on kokemus jatkuvasta rahattomuudesta. Toimintaan osallistuminen kuntouttavan työtoiminnan sopimuksella parantaa asiakkaan taloudellista tilannetta hieman matkalipun ja kulukorvausten myötä. Matka- ja kulukorvaukset ovat toimeentulotuen normin ulkopuolelle jätettäviä tuloja. Lisäksi pitkään työttömänä olleilla henkilöillä on mahdollisuus saada työttömyyskorvausta korotettuna ensimmäisiltä 200 päivältä. Työllistymistä edistävän palvelun ajalta työttömyysetuuteen voidaan maksaa korotusosaa enintään 200 päivältä. Korotusosa on 4,74 /pv. (Kela 2017.)

Ryhmätoimintaan osallistumisen myötä aktiivisuus omassa elämässä lisääntyy säännöllisen toiminnan ja arkirytmien myötä. Elämästä on saattanut muodostua paikoillaan pysymisen tila, jossa päivät toistuvat samankaltaisina. Toimintaan osallistuminen kahtena päivänä viikossa antaa usein sysäyksen muuttaa elämää laajemminkin, jossa arkea ryhdytään elämään arkisin ja viikonloput saavat uuden merkityksen. Työtoiminnassa tavataan muita ihmisiä ja keskustellaan yhdessä esimerkiksi paikallisista tapahtumista.

Yhteisö eli sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä, tarjoaa jäsenilleen toiminnallista osallisuutta erilaisten harjoitteiden, vierailukäyntien ja luennoitsijoiden myötä. Toiminnallinen osallisuus, yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys vahvistuvat ryhmätoiminnan aikana. Jatkopolkujen lisäksi tavoitteena on arkielämän sosiaalisen elinpiirin laajentuminen esimerkiksi harrastus- tai vapaaehtoistoiminnan yhteisöjen muodossa.

3.2 Työelämäosallisuuden edistäminen

Työelämäosallisuuden edistämiseen tarvitaan itsetunnon vahvistumista, vertaistukea, uusia tietoja ja taitoja sekä tunnetta siitä, että on omalla aktiivisuudellaan

ansainnut toimeentulonsa ja vienyt tilannettaan eteenpäin. Vertaisuuden kokemus on tärkeä tekijä asiakkaan voimaantumisessa. Usein jo tieto siitä, että toisilla on samankaltaisia kokemuksia esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden lieveilmiöistä, lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Vertaistuki tarkoittaa laajasti määriteltynä kaikkea inhimillistä vuorovaikutusta, jossa yksilöt käyvät keskustelua elämäntilanteestaan. Olennaista on saada tukea, jota esimerkiksi viranomaiset tai läheisverkosto eivät kykene antamaan, koska heiltä puuttuu omakohtainen kokemus. Vertaistoiminnan lähtökohtana on omaehtoisuus, vapaus valita suunta elämälleen ja ajattelumallilleen. (Rissanen & Puumalainen 2016.)

Kriittisestä näkökulmasta katsottuna vertaisuuden haasteiksi voivat muodostua sen myönteiset ominaisuudet. Kokemusten jakaminen ja ryhmässä koettu yhteenkuuluvuuden tunne saattaa johtaa oletukseen, jossa jokaiselta jäseneltä edellytetään samankaltaisia kokemuksia ja tulkintoja. Ryhmän merkitys ja sen tuoma turvallisuuden tunne voivat toimia myös esteenä jatkoluille lähtemisessä. (Rissanen & Puumalainen 2016.)

Vertaisuuden edistämässä on tärkeää panostaa tutustumiseen ja ryhmäytymiseen, sillä se johtaa avoimeen tunnelmaan, joka edistää ryhmän yhteistä työskentelyä muun muassa fasilitaattorin eli ryhmän ohjaajan näkökulmasta. Fasilitointi-termini on peräisin latinankielen sanasta *facil*, joka tarkoittaa helppoa. Fasilitaattori keskittyy ryhmäprosessin valmisteluun ja toimii prosessissa tukena. (Summa & Tuominen 2009, 8–10.)

Ryhmämuotoisessa sosiaalisessa kuntoutuksessa, ennen vertaisuuden muotoutumista, ohjaajan rooli korostuu erityisesti fasilitoinnissa, ryhmätoiminnan aloitusvaiheessa sekä muutos- ja siirtymävaiheiden tukemisessa. Sosiaalialalla, sosiaalialan ammattilaisten työparityöskentelyn merkitys on tärkeä erityisesti havainnoinnin ja varhaisen puuttumisen kannalta.

Vertaisuudessa tärkeää on kokemuksellinen tuki muiden samankaltaisista elämäntilanteista tulevien kesken. Yhdenvertaisuus edistää ja rohkaisee osallistumaan. Toiminnan kautta sosiaalinen kanssakäyminen sekä vuorovaikutus lisääntyvät luonnollisesti ja edistävät ryhmän keskinäistä luottamusta sekä avointa ilmapiiriä. Osallistuminen itsessään tuo onnistumisen kokemuksia ja onnistumisen kokemukset kasvattavat omaa motivaatiota. Tutustumiskäynnit ja ryhmässä vieraillevat asiantuntijat edistävät voimaantumista ja aktivoivat toimijuutta.

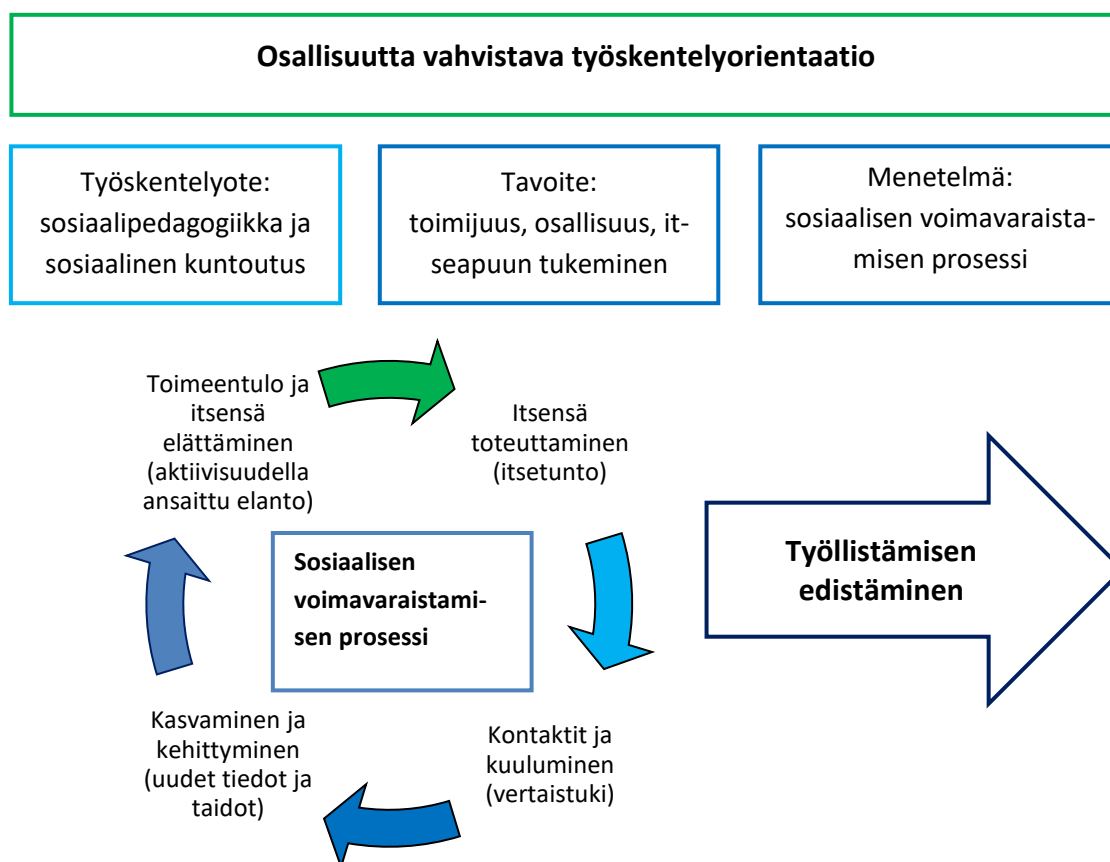
Osallisuutta vahvistava työskentelyorientaatio (kuvio 3) muodostuu työskentelyotteesta, tavoitteesta ja menetelmästä. Menetelmänä käytetään sosiaalisen voimavaraistamisen prosessia, jossa vertaistuki, eli kontaktit ja kuuluminen edesauttavat yhteenkuulumisen tunnetta eli osallisuutta. Itsensä toteuttaminen ja itse-tunnon vahvistuminen ovat seikkoja, jotka ilmenevät kuin itsestään kun asiakkaat huomaavat, että osaavat ja pystyvät esimerkiksi osallistumaan säännöllisesti sekä saapumaan ajoissa paikalle.

Kasvaminen ja kehittyminen tarkoittavat uusien tietojen ja taitojen oppimista. Tällaisia voivat olla esimerkiksi it-taidot ja työnhakutaidot. Toimeentuloon ja itsensä elättämiseen liitetään vahvasti tunne, jossa koetaan, että toimeentulo on omalla aktiivisuudella hankittu ja ettei olla vain passiivisia toimeentulotuen saajia. Tavoitteena osallisuutta vahvistavassa työskentelyorientaatiossa ovat osallisena oleminen ja oman toimijuuden lisääntyminen.

Työskentelyotteena voidaan käyttää useita erilaisia toimintatapoja, kuten esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen työskentelyotetta tai sosiaalipedagogista työskentelyotetta, tai yhdistää molempia. Sosiaalisen kuntoutuksen työskentelyote on monin osin vielä jäsentymätöntä. Sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) mukaan kyseessä on sosiaalialan ammattilaisten keinoin annettava tehostettu tuki.

Myös sosiaalipedagogisen työskentelyotteen määrittely on laaja. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta toiminta on tukea, rinnalla kulkemista ja itseapuun ohjaamista (Hämäläinen 1999).

Työllistämistä voidaan edistää osallisuutta vahvistavalla työskentelyorientaatiolla (kuvio 3) silloin, kun rakenteet ja resurssit, kuten työllistämisen polku ja riittävä ammattilaisten tuki, on saatavilla ja jo luotuna. Isolan (2017) mukaan suomalainen sosiaaliturva on ennakoimatonta, turvatonta ja siitä puuttuu tiettyä varmuutta. Sosiaalinen kuntoutus on myös sosiaalihuoltolain mukainen palvelu ja osa sosiaalista turvaa. Isolan (2017) mukaan sosiaaliturva kaipaa myönteistä sattumanvaraisuutta; jos henkilö ei näe mahdollisuuksia, hän ei kykene asettamaan tavoitteita.

KUVIO 3. Osallisuutta vahvistava työskentelyorientaatio

Sosiaalisen elinpiirin laajentaminen itsessään tuo uusia näkökulmia ja sitä kautta mahdollisuuksia. Sosiaalisen kuntoutuksen osallisuutta edistävä työskentelyote tarjoaa työvälineitä myönteiseen sattumanvaraisuuteen. Kun henkilölle tarjotaan mahdollisuus osallistua, itsetunto kasvaa ja hän kykenee näkemään omia mahdollisuuksia työllistymisen polulla sekä asettamaan itselleen tavoitteita, joita kohti pyrkiä.

Elämän mielekkyyden löytäminen uudelleen sekä itsensä arvokkaaksi ja tarpeelliseksi kokeminen edistää prosessointia, jonka myötä vastuullisuus kasvaa ja omia tavoitteita on helpompi asettaa. Ryhmätoiminnasta saatu tuki edistää aktiivisuutta myös omassa elämässä. Toimintaan osallistuminen mahdollistaa uusien ihmissuhteiden syntyvän ja henkilökohtaisten verkostojen laajentumisen sekä vuorovaikutuksen lisääntymisen. Nämä yhdessä tukevat asiakkaan toimijuutta, aktiivisuutta, päivän- ja arjen rytmittämistä, sosiaalisten tilanteiden hallintaa, itseenäistymistä sekä vastuunottoa.

3.3 Osallisuus

Raivion ja Karjalaisen (2013, 16) mukaan osallisuus ymmärretään yleensä tunteena, joka syntyy, kun ihminen on osallisena jossakin yhteisössä esimerkiksi työn, harrastus- tai järjestötoiminnan kautta. Yhteisöllinen osallisuus ilmenee esimerkiksi tasavertaisuutena, luottamuksena, vaikuttamismahdollisuutena ja arvostuksena. Heidän mukaansa osallisuus voidaan määritellä kolmeen ulottuvuuteen tai edellytykseen, joita ovat riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, toiminnallinen osallisuus sekä yhteisöihin kuuluminen.

Aiempien tutkimusten mukaan osallisuus tarkoittaa mukana olemista, yhdessä toimimista ja asiakkaiden asiantuntijuuden hyväksymistä, huomioimista sekä hyödyntämistä (Karvinen & Terra 1999, Laitila 2010). Osallisuutta voidaan määritellä myös varsin laajasti, jolloin osallisuus on monitasoinen tekemisen, kuulumisen ja tuntemisen kokonaisuus. Osallisuutta on tunne ja kokemus yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. (Särkelä-Kukko & Rouvinen-Wilenius 2014, 9.)

Osallisuutta voidaan vahvistaa luomalla tapaamisiin myönteinen ilmapiiri ja mahdollistamalla kuulluksi tuleminen kokemus (Rytkönen, Kaunisto & Pietilä 2016). Osallisuutta taas heikentää esimerkiksi työntekijälähtöinen päätöksenteko (Vuorenmaa 2016), joka kuvasi vanhempien arvioita osallisuuden toteutumisesta perheessä ja lapsen palveluissa. Tällöin osallisuuden heikentävinä tekijöinä olivat myös lapsuuden perheessä olleet taloudelliset vaikeudet, vanhempien pitkäaikai-

nen työttömyys sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Karjalainen ja Karjalainen (2010) ovat tutkineet kuntouttavaa työtoimintaa ja todenneet muun muassa, että työtoiminta edistää pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia ja osallisuutta.

Käsitteinä osallisuus, osallistuminen ja osallistaminen menevät keskusteluissa usein sekaisin, jonka vuoksi niitä saatetaan tulkita väärin. Jos osallisuus on tunne kuulumisesta (Raivio & Karjalainen 2013, 16, Särkelä-Kukko & Rouvinen-Wilénius 2014, 9), niin osallistuminen tarkoittaa konkreettista tekemistä ja osallistaminen mukaan ottamista.

Osallisuus sosiaalisen kuntoutuksen käsitteenä ymmärretään asiakkaan asiantuntijuuden hyväksymisenä, huomioimisena ja hyödyntämisenä palveluita suunniteltaessa ja kehitettäessä. Osallisuus ymmärretään yleensä tunteena, joka syntyy, kun ihminen on osallisena jossakin yhteisössä. (Raivio & Karjalainen 2013, 16, Karvinen & Terra 1999, Laitila 2010.)

Osallisuus on kuulumista senkaltaiseen kokonaisuuteen, jossa voi olla yhteydessä elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin ja hyvinvoinnin lähteisiin. Hyvinvoinnin lähteet voivat olla aineellisia, kuten esimerkiksi asuminen ja kohtuullinen toimeentulo tai aineettomia, kuten luovuus, turva ja luottamus sekä palveluita, jotka sijoittuvat näiden välille. Osallisuus on siten vaikuttamista oman elämän kulkuun, palveluihin, toimintoihin ja mahdollisuuksiin. (Isola ym. 2017, 5.)

Isolan ym. (2017, 5) mukaan osallisuus ilmenee esimerkiksi oman elämän päätösvaltana toimintaympäristöissä jotka ovat hallittavia, ymmärrettäviä ja ennakoitavia sekä prosesseissa joissa voi vaikuttaa. Lisäksi osallisuus ilmenee paikallisesti, kun voi osallistua merkityksellisyyden kokemiseen ja luomiseen sekä liittymään vastavuoroisesti toimiviin sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuus voidaan lyhyesti määriteltynä näiden tutkimuksien perusteella ymmärtää kuulumisen tunteeksi.

4 TUTKIMUSKYSYMYS- JA MENETELMÄT

Opinnäytetyön tavoitteena oli sosiaalisen kuntoutuksen toiminnan kuvaaminen ja ymmärtäminen työllistymistä edistävissä palveluissa. Kanasen (2014, 11–12) mukaan toimintatutkimuksen ominaispiirteisiin kuuluu sen liittyminen olennaisesti käytännön työelämän haasteisiin sekä näiden haasteiden tiedostamiseen ja poistamiseen. Toimintatutkimus nähdään toimijoista kumpuavana ja demokraattisena toimintana, sillä henkilöt, joita toiminta koskee, löytävät siihen merkityksiä. Toimintatutkimuksen oleellisia elementtejä ovat yhteistoiminta, tutkimus, toimijan mukanaolo ja toiminnan kehittäminen. Kananen (2014, 13) lainaa Kuulaa (1999, 11) todetessaan, että parhaiten toimintatutkimus soveltuu tilanteisiin, jossa tutkimuksen kohteena on ryhmä, jolloin ryhmän toimintaa ja ideaa voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen.

Yhteistoiminnallisia menetelmiä työssäni olivat ryhmähaastattelu ja työpajatyöskentely. Näiden lisäksi teetin asiakkaille tavoitteisiin liittyvän kyselyn ja osallistuin toimintaan refleктоimalla, havainnoimalla sekä työparityöskentelyn myötä.

Ryhmä tuotti aktiivisesti materiaalia ja kehitysehdotuksia erityisesti matalan kynnyksen olemiseen ja siirtymävaiheissa tarvittavaan tukeen, jota voidaan hyödyntää myöhemmin sosiaalisen kuntoutumisen prosessissa ja ryhmätoiminnassa.

4.1 Tutkimuskysymykset

Ensimmäistä tutkimuskysymystä selvitin kyselyn avulla ja seuraaviin kysymyksiin hain vastauksia teemoitellulla ryhmähaastattelulla sekä tarkentavalla työpajatyöskentelyllä (taulukko 2). Ryhmähaastattelun kysymyksiä työstin yhdessä opinnäytetyön yhteistyötahon, Vantaan SOSKU-hankkeen työntekijöiden kanssa, joille esittelin ensin aiheeni ja tutkimuskysymyksiäni.

TAULUKKO 2. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymys	Menetelmä
Mitä työllistymiseen liittyviä tavoitteita ja odotuksia asiakkailla on aloittaessaan työtoiminnan ryhmätoiminnassa?	Kyselylomake
Miten asiakkaat kokevat ryhmätoimintaan osallistumisen vaikuttavan työllisyyspolun rakentamisessa?	Ryhmähaastattelu
Mitkä tekijät toiminnan aikana lisäävät asiakkaan osallisuuden kokemuksia?	Ryhmähaastattelu ja työpajatyöskentely
Mikä on asiakkaan näkökulma sosiaalisen kuntoutumisen roolista työllisyyspalveluissa?	Ryhmähaastattelu
Täydentävä informaatio	Työpajatyöskentely

Päädyin valitsemini tutkimuskysymyksiin- ja menetelmiin, koska tavoitteena oli saada konkreettista hyötyä työelämälle ja oman osaamisen kehittämiseksi. Työpajatyöskentelyn tavoitteena oli täydentää ja jäsentää ryhmähaastattelun aineistoa. Työn tavoitteena oli kuvata ja tuottaa tietoa miten sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta on osallistavaa ja osallisuutta lisäävää. Mikä on osallistumisen vaikutus työllistymispolulla ja mikä on sosiaalisen kuntoutuksen rooli työllisyyspalveluissa kuntoutumisen näkökulmasta. Tavoitteena oli myös tuottaa tietoa siitä, kuinka palvelua tulisi jatkossa kehittää, jotta toiminta edistää asiakkaiden yhteiskunnallista osallisuutta, inklusiota ja sosiaalista integraatiota huono-osaisuuden sijaan. Oman osaamisen kehittämisen näkökulmasta minua kiinnosti asiakaslähteisen toiminnan johtaminen sekä verkostojohtajuus yhteiskunnallisesti vaikuttavassa palvelussa.

4.2 Aineiston hankinta

Käytin kolmea erilaista metodia saadakseni laadukkaan ja mahdollisimman kattavan aineiston asiakkaiden kokemuksista. Erilaisten aineistohankintamenetelmien käyttämisessä samassa tutkimuksessa voi olla haasteita. David Silvermanin (2013, 63) mukaan useiden eri menetelmien käyttö samassa tutkimuksessa voi olla houkutteleva ajatus, koska niiden myötä aineistosta saa kattavamman kuvauksen. Hankaluutena eri aineistojen ja menetelmien käytössä on, että on hallittava useiden eri aineistojen analyysimenetelmiä.

Ryhmä, jossa tutkimukseni toteutin, toimi ryhmänä kolme kuukautta. Ensimmäistä tutkimuskysymystä – *Mitä työllistymiseen liittyviä tavoitteita ja odotuksia asiakkailta on aloittaessaan työtoiminnan ryhmätoiminnassa?* – varten teimme ryhmätoiminnan alussa anonyymien kyselyyn (LIITE 2), jonka jaoin asiakkaille kotona täytettäväksi. Samansuuntainen kysely tehdään jokaisen asiakkaan kanssa toiminnan alussa. Jaottelin arki- ja työelämään liittyvät tavoitteet osakysymyksiin lyhyen ja pidemmän aikavälin tavoitteiden mukaan.

Kyselylomake, joilla hain vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, sisälsi suljettuja ja avoimia kysymyksiä. Lomake jaettiin kymmenelle henkilölle ja vastaukset sain kahdeksalta. Näistä kaksi olivat puutteellisesti täytettyjä. Sain tutkimuslupapäätöksen 3. maaliskuuta 2017, jonka jälkeen pyysin vastanneilta asiakkailta suullisesti suostumuksen käyttää vastauksia opinnäytetyöni aineistona. Luvan saatuaani koostin vastauksista yhteenvedon.

Ryhmähaastattelut toteutin ryhmätoiminnan loppuvaiheessa, 29. maaliskuuta. Haastattelun tavoitteena oli tuottaa aineistoa kolmeen viimeiseen tutkimuskysymykseen. Jokaisen tutkimuskysymyksen alle tein useampia aihealueita käsitteleviä kysymyksiä (LIITE 4). Haastattelumenetelmää voidaan käyttää, kun tarvitaan ymmärrystä ilmiöistä tai asiantiloista, esimerkiksi vaikuttavuuden arvioinnissa. Kohderyhmähaastattelulla tarkoitetaan laadullista tutkimusmenetelmää tietyille rajatulle joukolle. Menetelmä sijoittuu osallistuvan havainnoinnin ja strukturoidun yksilöhaastattelun välille, koska se sisältää ryhmän keskinäisen vuorovaikutuk-

sen vaikutukset mielipiteineen, asenteineen ja tapoineen. Osallistavasta havainnoinnista puhutaan, kun tutkija on mukana tutkimustilanteessa. (Kananen 2013, 89, Tilastokeskus 2016.)

Teemahaastattelu voidaan tehdä yksilö- tai ryhmähaastatteluna. Kanasen (2013, 109–110) mukaan menetelmää voidaan käyttää, kun tarvitaan ymmärrystä ilmiöistä tai asiantiloista, esimerkiksi vaikuttavuuden arvioinnissa. Tutkittavaa ilmiötä lähestytään eri näkökulmista keskustellen, jolloin tarkoituksena on saada hyvä kuvaus ilmiöstä. Kanasen (2013, 96) mukaan on tärkeää kiinnittää teemojen valinnoissa huomio siihen, että niillä saadaan tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman tarkka kuvaus. Teemojen valinnassa edesauttavat näkemykset ja teoreettinen tieto kohteesta. Ilmiö on tekijöiden ja elementtien sekä niiden välisten riippuvuus-suhteiden ja prosessien kooste. Tekniikka etenee yleisestä yksityisyyteen, teemojen sisällä voi olla yksityiskohtaisia kysymyksiä, joiden avulla täsmennetään kuvaa ja joiden perusteella esiin saattaa tulla uusia kysymyksiä.

Haastattelutilanteessa oli haasteita. Ryhmähaastattelu aloitettiin kymmenellä henkilöllä. Haastattelun lopussa haastateltavia oli seitsemän. Haastattelu oli tarkoitus suorittaa kahdessa osassa: ensimmäinen tunti ennen lounasta ja toinen tunti lounaan jälkeen. Haastattelu suoritettiin lopulta neljässä osassa. Ensimmäinen osio sujui suunnitellusti. Tauon aikana haastateltavista kaksi poistui sovitusti kesken haastattelun. Haastattelua jatkettiin normaalisti, mutta haastattelu jouduttiin keskeyttämään melko pian, koska yksi asiakas ei ollut haastattelukunnossa. Asiakkaan kanssa poistuttiin toiseen tilaan keskustelemaan ja muu ryhmä jäi noin 20 minuutin ajaksi keskenään. Todettiin, että kyseinen asiakas ei ollut kykenevä jatkamaan haastattelutilanteessa, eikä työtoiminnassa päihtymyksen vuoksi, joten haastattelua jatkettiin seitsemällä haastateltavalla. Koska aiotussa aikataulussa ei pysytty, jouduttiin haastattelua jatkamaan vielä seuraavankin tauon jälkeen. Keskeytys vaikutti haastattelun kulkuun siten, että en pysynyt suunnitellussa aikataulussa ja jouduin jatkamaan haastattelua iltapäivätauojen vuoksi katkonaisesti. Yllättävä keskeytys vaikutti myös itseeni ja huomasin olevani tilanteesta hieman hämilläni myös ryhmäläisten puolesta.

Haastattelu menetelmänä on osallisuutta lisäävää, koska henkilöt kohdataan tavoitteellisina, tuntevina ja ajattelevina, eikä pelkästään kyselylomakkeiden avulla anonyymisti. Haastattelun runko rakentuu tutkimuskysymysten kannalta oleellisista teemoista. Relevanttien teemojen avulla tutkimus etenee haluttuun suuntaan, mutta teemoihin ei saa jäädä liaksi kiinni. Sallimalla vapaamman keskustelun tai asioiden vierestä puhumisen saattaa käydä niin, että haastattelurunko voi parhaimmillaan avata tutkimuksen analyysin ja tulkinnan. (Kananen 2013, 93–94.)

Täydentävänä menetelmänä toteutin lisäksi erillisen työpajan, jonka tavoitteena oli jäsentää vastausten informaatiota ja saada mahdollisimman tarkkaa tietoa kohderyhmän kokemuksista. Työpaja toteutettiin 31.5.2017. Käytin työpajatyöskentelyssä apunani *Hyvän mielen* -kortteja, joita asiakkaat saivat hyödyntää vastatessaan kysymyksiin. *Hyvän mielen* -korttien käyttämisen tavoitteena oli johdattaa ja virittää teemaan sekä tuoda uusia näkökulmia aiheeseen. Valitettavasti kyseisenä päivänä asiakkaita oli läsnä vain kolme, joten päädyin tiivistämään työpajatyöskentelyä keskittyen osallisuuden kokemuksiin, eli kolmanteen tutkimuskysymykseeni.

Työpajatyöskentely eteni siten, että kirjoitin fläppitaululle kysymyksen: *mitkä asiat lisäävät osallisuuden kokemuksia?* Jaoin asiakkaille kortit ja pyysin valitsemaan kortteja, joissa on esimerkiksi sana, lause tai kuva, joka puhuttelee itseä aiheen ympärillä. Tämän jälkeen jaottelin kysymyksen neljään osallisuuden osatekijäkategoriaan; yhteiskunta, yhteisö, työelämä ja maailma. Asiakkaat reflektoivat korttien perusteella vastauksia, kirjoittivat vastaukset post-it -arkeille ja kävivät sijoittamassa ne fläppitaululle mielestään sopivaan kategoriaan. Työpaja toimi asiakkaille myös omia tavoitteita konkretisoivana harjoitteena, joka tuki havainnoimaan vahvemman ja heikomman aktivoitumisen osallisuuden osa-alueita.

Kohderymähaastattelu ja työpaja aineistonhankintamenetelminä tukivat tavoitettani siitä, että opinnäytetyöni on osallisuutta edistävä, yhteistoiminnallinen ja toi asiakkaan äänen kuuluviin. Myös toimintatutkimus tutkimuksen muotona vaati yhteiskehittämisen näkökulmaa, koska se on toimijoista lähtevää ja sen oleellisenä elementtinä on yhteistyö (Kananen 2014,11). Toikon & Rantasen (2009,

89–90) mukaan kehittämistoiminta on sosiaalinen prosessi, koska osallistuminen perustuu dialogiin ja antaa mahdollisuuden osallistua toiminnan kehittämiseen. Työpajatyöskentely ei tuottanut varsinaisesti uutta aineistoa tutkimuskysymyksiin ja työskentelyn aineisto toimi lähinnä aiempien aineistojen tukena tuoden uusia näkökulmia kehittämistyöhön.

Itselläni on kokemusta ja teoreettista tietoa esimerkiksi työttömyydestä, osallisuudesta ja ryhmätoiminnasta. Ryhmä, joka itsessäänkin on keskustelevalta, tuottaa todennäköisesti runsaasti materiaalia toimiessaan ja tehdessään töitä yhdessä. Yhteistoiminnallisten menetelmien haasteena on Kanasenkin (2014, 138) mukaan esimerkiksi ihmissuhdehaasteet ja dynamiikka. Lisäksi haasteena on käytössä olevan informaation sitoutuneisuus olemassa oleviin rooleihin, jolloin perehtyneisyys voi estää asioiden näkemisen uudella tavalla.

Niin yksilö-, ryhmä- kuin teemoitetuissa kohderyhmähaastatteluilta on tärkeää huomioida eettiset ja sensitiiviset ominaisuudet, jotta haastattelutilanne on turvallinen ja kiireetön. Haastateltaville on kerrottava etukäteen, mihin he ovat osallistumassa. Oma käytös, eleet, ilmeet ja tunnetila voivat vaikuttaa haastattelutilanteeseen. Olen tehnyt paljon ryhmänohjaustyötä ja työssäni havainnut, ettei kommunikointi ole aina ongelmattonta. Haasteita keskustelu- ja haastattelutilanteisiin voivat tuoda esimerkiksi ajankohta ennen lounasta tai ryhmän sisäiset ristiriitailanteet, joista ohjaaja ei ole tietoinen.

Oman kokemukseni mukaan sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämishankkeissa käytetään runsaasti erilaisia haastattelumenetelmiä. Itsekin olen osallistunut useaan *workshop*-tyyliseen tapahtumaan, jossa sekä osallistetaan että haastatellaan ryhmää. Usein näissä on ohjaajien lisäksi havainnoija kirjaamassa huomioita. Koen, että sosiaali- ja terveysalalla haastattelut ovat erinomainen keino saada uutta tietoa. Haastattelut käytetään usein sellaisenaan ja kirjoitetaan tekstiin narratiivisina tarinoina. Haastattelut ovat osallisuuden työmuoto, jos osallisuus ymmärretään kuulumisen tunteena siten, että ihminen on osallisena toiminnassa ja voi kokea vaikuttavan tilanteen kulkuun. Raivion ja Karjalaisen (2013, 16) mukaan osallisuus ymmärretään yleensä tunteena, joka syntyy, kun ihminen

on osallisena jossakin yhteisössä, jossa yhteisöllinen osallisuus ilmenee esimerkiksi tasavertaisuutena, luottamuksena, vaikuttamismahdollisuutena ja arvostuksena.

4.3 Aineiston analyysi

Aineistolähtöinen sisällön analyysi on Tuomen ja Sarajärven (2002, 110–114) mukaan kolmivaiheinen prosessi, johon kuuluvat aineiston pelkistäminen, ryhmitely ja teoreettisten käsitteiden luominen. Kanasen (2014, 110–113) mukaan sisällönanalyysivaiheet ovat litterointi, määrittely, aineistoon perehtyminen, kokonaisnäkömyksen muodostaminen ja koodaus. Sen jälkeen aineisto jaetaan osiin ja etsitään alaluokkia, joita yhdistellään ja nimetään uudelleen. Tulokset jäsentellään ja kuvataan. Koodausta ohjaavat tutkimusongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset. Sisällönanalyysin tavoitteena on tuottaa tietoa ja jäsentää se muotoon, joka vastaa tutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysi voidaan Kanasen (2014, 104–105) mukaan ymmärtää jäsentelyksi, muokkaamiseksi, tiivistämiseksi tai käsittelyksi, ja muokkauksen menetelminä voivat olla esimerkiksi litterointi, luokittelu tai teemoittelu. Monimutkainen ongelma, esimerkiksi tutkimuskysymykset, joihin halutaan saada vastaukset, pilkotaan pieniin erillisiin osiin ja niiden ratkaisemisella pyritään saamaan vastaus tutkimuskysymyksiin.

Kyselyn tuottamaan aineistoon perehdyin aluksi lukemalla lomakkeiden vastaukset huolellisesti ja tein niistä yhteenvedon. Yhteenvedon perusteella tarkastelin vastauksia uudelleen etsien niistä samankaltaisuutta ja toistoa. Kirjasin muistiin yleisimmät asiakkaiden nimeämät tavoitteet, joissa oli yhtäläisyyksiä terveyteen, jaksamiseen ja tulevaisuuteen liittyen. Samalla menetelmällä analysoin koko kyselylomakkeen. Huolellisen työskentelyn myötä muodostin aineistosta kokonaisnäkömyksen. Kokonaisnäkömyksen myötä jäsentelin aineiston etsien vastauksia tutkimuskysymykseen.

Ryhmähaastattelun nauhoitetun aineiston kuuntelin kahteen kertaan ennen varsinaista litterointia. Tulostin litteroidun aineiston, yhteensä 16 A4- arkkia tekstiä ja tutustuin aineistoon huolellisesti, ymmärtääkseni ja jäsentääkseni aineiston sisällön itselleni sekä teemoihin sopivaksi. Aloitin analyysin lukemalla aineiston kahteen kertaan kokonaisuudessaan läpi. Aineiston tavoitteena oli tuottaa vastaukset tutkimuskysymyksiini, joten tiivistin kysymykset oleelliseen; *osallistumisen vaikutus, osallisuutta lisäävät tekijät ja kuntoutumisen näkökulma*. Jokaiselle kysymykselle määrittelin oman värin, joiden avulla koodasin ja analysoin aineistoa etsien kyseiseen kysymykseen liittyviä vastauksia ja teemoja samalla niitä alleviivaten. Teemoitteluun ja koodaamiseen käytin useita päiviä tehden sitä aina muutaman tunnin kerrallaan.

Kanasen (2013, 99) mukaan litteroinnin haasteena ryhmähaastattelussa voivat olla materiaalin runsaus ja se, ettei etukäteen ehkä tiedetä, mitä aineistosta lopulta tarvitaan. Litteroinnissa voidaan käyttää tarkkuuden suhteen eri tasoja: on pohdittava, käytetäänkö eleitä, äänenpainoja ja taukoja vai tyydytäänkö karkeampaan tasoon lauseiden ytimestä.

Sain nauhoitettua aineistoa 96 minuuttia, jotka olivat neljässä osassa. Litteroinnin tarkkuudessa käytin karkeampaa tasoa, jossa keskityin saamiini vastauksiin, ottaen kuitenkin huomioon haastattelun keskustelevan luonteen. Usein jonkun aloittaessa vastausta saattoi joku toinen täydentää sitä. Ryhmä, jossa haastattelut toteutettiin, oli itsessään varsin keskusteleva, joten välillä keskustelu meni epäolennaisuuksiin ja niiltä osin rajasin litterointiani.

Teemoittelun avulla aineistosta saadaan esiin tutkimuskysymykseen vastaavia teemoja (Eskola & Suoranta 2001, 174). Aineisto teemoitetaan tutkimuskysymysten ja teoreettisen viitekehyksen mukaisesti. Tavoitteena on erottaa olennainen koodauksen avulla ja pyrkiä löytämään aineistosta säännönmukaisuutta sekä rakenteita. Koodaus itsessään on analyysin välivaihe. (Kananen 2014, 108–110.)

Sisällönanalyysin tavoitteena oli tuottaa jäsenneily ja selkeä kuvaus aineistosta opinnäytetyöhöni. Kokonaisnäkemys muodostui huolellisen aineistoon perehtymisen myötä. Ryhmittelin ja koodasin aineiston tutkimuskysymysteni perusteella.

Aluksi pyrin etsimään aineistosta vastauksia spesifioidusti kohdistumaan kyseessä olevaan tutkimuskysymykseen. Analysointivaiheessa kiinnitin kuitenkin huomiota siihen, että tutkimuskysymysten mukaan teemoitelluista kysymyksistä huolimatta aineistosta ilmeni vastauksia kohdistuen muihinkin tutkimuskysymyksiin. Kysyttäessä esimerkiksi osallisuuden kokemuksista sain aineistoa liittyen kysymykseen sosiaalisen kuntoutuksen roolista. Jäsentelyn tuloksena tein tutkimuskysymysten aihealueista oman yhteenvedon, jonka jäsentelin osallisuuden osatekijöihin, joista sosiaalinen toimintakyky Raivion ja Karjalaisen (2016, 7–8) mukaan rakentuu.

Työpajatyöskentelyn aineisto koostui yksilö- ja ryhmätyön materiaaleista. Työskentelyn alussa orientoin asiakkaat *Hyvän mielen*-korttien avulla pohtimaan tekijöitä, jotka lisäsivät osallisuuden kokemuksia. Työpajatyöskentelyn seuraavassa vaiheessa olin valmiiksi kirjannut taululle osallisuuden osatekijät. Taululle kertyneen aineiston analysoin etsimällä aluksi aineistosta sellaista informaatiota, jota ryhmähaastattelussa ei tullut esille. Lopullisessa analyysissä ryhmittelin vastaukset osallisuuden osatekijöiden mukaan ja tein niistä yhteenvedon.

Silvermanin (2013, 63) mukaan on tärkeää pohtia, mitä aineistosta haluaa analysoida. Se, että haluaa kokeilla erilaisia menetelmiä uusien näkökulmien saamiseksi saattaa johtua myös siitä, ettei ole riittävästi perehtynyt olemassa olevaan aineistoon. Sen sijaan, että kerää runsaasti erilaista aineistoa, on tutkimustuloksen kannalta hyödyllisempää panostaa aineiston laadulliseen ja huolelliseen analysointiin. Hän toteaa myös useiden menetelmien yhtäaikaisesta käytöstä sen, että ne kannattaa pitää yksinkertaisina. Analysoin lopuksi ryhmähaastattelun ja työpajatyöskentelyn aineistoa rinnakkain, koska käytin tutkimuksessani useita menetelmiä. Huolellisen analyysin tavoitteena oli tuottaa laadukasta aineistoa vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

5 KUNTOUTUMISEN MERKITYS TYÖLLISTYMISEN POLULLA

Sosiaalisen kuntoutuksen starttiryhmän asiakkaat osallistuivat Yamk-opinnäyte-työhöni osallistumalla ryhmähaastatteluun, työpajaan ja vastaamalla kyselylomakkeeseen. Aineistojen tulosten perusteella kuvaan tässä luvussa asiakkaiden kokemuksia sosiaalisen kuntoutumisen merkityksestä työllistymisen polulla.

Esittelen aluksi asiakkaiden tavoitteita ryhmätoimintaan ja työllistymiseen liittyen. Lisäksi kuvaan asiakkaiden kokemuksia osallistumisen vaikutuksesta, osallisuutta lisäävistä tekijöistä ja kokemuksista sekä sosiaalisen kuntoutuksen roolista ja merkityksestä työllistymisen polulla.

5.1 Tavoitteet ryhmätoiminnalle

Sosiaalinen kuntoutus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jolla tähdätään arjen selviytymiskeinojen ja elämänhallinnan parantumiseen. Toiminnan lähtökohdiana on esimerkiksi sosiaalisen toimintakyvyn kokonaisvaltainen selvittäminen, jonka pohjalta palvelut räätälöidään yksilöllisesti. Sosiaalisen kuntoutuksen eräänä peruseriaatteena on toiminnallisuus, jossa toiminnalliset kuntoutumiseen liittyvät elementit räätälöidään asiakkaiden tavoitteiden ja tarpeiden mukaan. Näihin voi sisältyä valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan sekä tukea sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältö sovitetaan yksilöllisesti kuntoutujan elämäntilanteeseen ja keskeisenä palveluprosessia koordinoivana elementtinä on nimetyn omatyöntekijän tarjoama ohjaus. (Puromäki ym. 2016, 15.)

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan alussa selkiinnytetään yhteiset tavoitteet, niin itselle kuin ohjaajille, jotta jokaisella on yhteisymmärrys toiminnan tavoitteellisuudesta. Tavoitteet ovat usein lyhyen tähtäimen tavoitteita ja hyvin konkreettisia. Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä kartoitin yleisiä tavoitteita – *Mitä työllistymiseen liittyviä tavoitteita ja odotuksia asiakkailla on aloittaessaan*

työtoiminnan ryhmätoiminnassa? – kyselylomakkeella (LIITE 2). Kyselyn ensimmäisillä kysymyksellä hain vastauksia yleisiin tavoitteisiin liittyen, toisella työllistymiseen tähtääviä ja kolmannella tavoitteita ja odotuksia ryhmätoiminnalle. Vastaukset olivat samansuuntaisia ja tavoitteet päällekkäisiä kaikissa kategorioissa.

Tärkeimmäksi tavoitteeksi nimettiin (kuvio 4) fyysisen ja psyykkisen kunnon kohentaminen, johon liitettiin terveenä pysyminen, uni- ja päivärytmin tasoittuminen sekä päivittäisen aktiivisuuden ja liikunnan lisääminen. Toiseksi tärkeimmäksi tavoitteeksi nimettiin työn saaminen. Vastauksissa tarkennuksena oli, että työn saamisella käytännössä tarkoitettiin jatkopolkua kuntouttavassa työtoiminnassa tai työkokeilussa. Kolmanneksi yleisemmäksi tavoitteeksi asiakkaat nimesivät atk-taitojen opettelun. Neljänneksi yleisin tavoite oli elämänlaadun kohentaminen, johon liitettiin niin kunnon kohentaminen, kuin uudet ihmissuhteet, ajan viettäminen läheisten kanssa sekä taloudellisen tilanteen parantaminen työtoiminnan avulla.

KUVIO 4. Tavoitteet

Myös työllistymiseen tähtäävät tavoitteet liittyivät atk-taitojen kohentamiseen, elämänlaadun parantamiseen sekä uni- ja päivärytmin tasoittumiseen. Lisäksi mainintoja saivat aktiivisuuden lisääminen omassa elämässä ja sekä uusien ihmissuhteiden saaminen.

Tavoitteet ja odotukset ryhmätoiminnalle (kuvio 4) koskivat niin ikään atk-taitojen opettelua, uusia ihmissuhteita, päivärytmin ylläpitämistä ja uusien mahdollisuuksien saamista. Ryhmätoiminnan aikana tukea ja vastauksia kaivattiin työpaikoista ja työllistymismahdollisuuksista, uudelleen koulutuksesta, työn hakemisen keinoista ja verkostoista, sekä asumiseen liittyvästä informaatiosta. Moni vastasi myös, ettei tiedä minkälaista tukea kaipaisi ryhmätoiminnan aikana.

Työllistymiseen tähtäävien tavoitteiden vastaukset olivat niukempia kuin tavoitteet ja odotukset ryhmätoiminnalle. Vastauksissa kiinnitin huomiota, ettei työllistymisen tavoitteissa mainittu uudelleen koulutautumista, kun taas ryhmätoiminnan tavoitteissa kaivattiin informaatiota uudelleen koulutautumisesta ja työn hakemisen keinoista.

Kyselyn aineiston mukaan asiakkailla oli toiveena työllistyminen tulevaisuudessa. Toisaalta työllistymisen esteiksi ja rajoitteiksi mainittiin ikä tai terveys. Yleisesti koettiin, että omaan työllistymistilanteeseen voi vaikuttaa esimerkiksi pitämällä huolen siitä, että itsellä on valmius hakea töitä, ottamalla itse selvää työpaikoista, kyselemällä ja kuuntelemalla muita ja huolehtimalla omasta terveydestä ja jaksamisesta. Esteenä oli lähinnä oma asenne, joka johtui aiemmasta negatiivisesta kohtelusta. Esteiksi nimettiin myös terveydelliset rajoitteet. Myös terveydellisissä rajoitteissa huomio kiinnittyi asenteellisuuteen. Taustalla oli aiempia negatiivisia kokemuksia esimerkiksi siitä, että koettiin, ettei tarpeellisten ja oikea-aikaisten palveluiden pariin oltu ohjattu. Ryhmätoiminnalta toivottiin informaatiota työllistymistä edistävästä palveluista, tutustumiskohteita, työskentelyrauhaa ja hyvää ilmapiiiriä.

Yhteenvetona palvelun tavoitteet asiakkaiden mukaan olivat fyysisen ja psyykkisen kunnon kohentaminen, johon liitettiin päivittäinen aktiivisuus sekä säännöllinen vuorokausirytmä. Useimmilla asiakkailla oli toiminnan alussa tavoitteena jatkokoulutus työllistymistä edistävällä palvelulla.

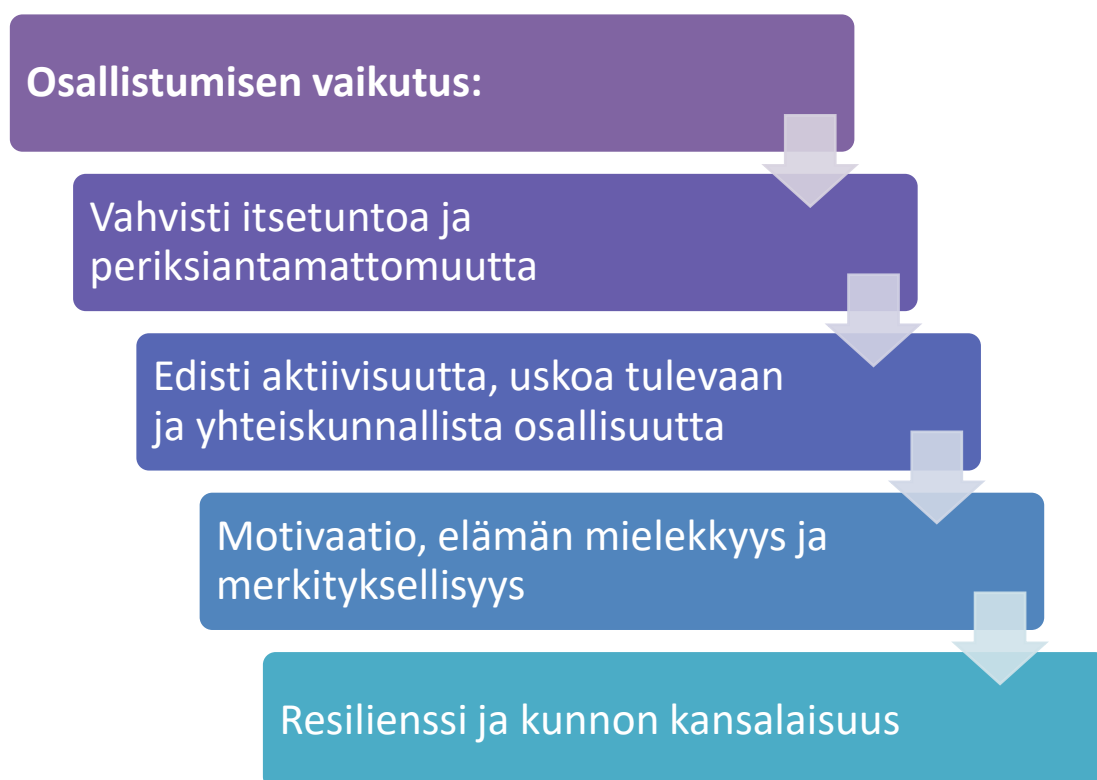
Kuntakyselyn tulosten mukaan (Puromäki ym. 2016) sosiaalisen kuntoutuksen keskeinen tehtävä on vahvistaa ihmisen sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta yhteiskunnassa. Sosiaalisen kuntoutuksen keskeisenä tehtävänä nähtiin myös työkyvyn ja työmarkkinavalmiuksien vahvistaminen välittömästi tai välillisesti, vaikka työllistymistä ei pidetty ensisijaisena tavoitteena. Myös ryhmätoimintaan osallistuneiden henkilöiden tavoitteet toiminnalle olivat samansuuntaiset, toivottiin uusia taitoja ja ihmissuhteita, jotka liittyvät työmarkkinavalmiuksien ja osallisuuden edistämiseen.

5.2 Osallistumisen vaikutus työllistymispolulla

Toisella tutkimuskysymyksellä – *Miten asiakkaat kokevat ryhmätoimintaan osallistumisen vaikuttavan työllisyyspolun rakentamisessa?* – hain informaatiota osallistumisen vaikutuksesta. Tätä selvitin ryhmähaastattelussa kymmenellä kysymyksellä (LIITE 4). Kysymyksillä selvitin esimerkiksi informaation riittävyyttä, työllistymisen esteitä ja työllistymisen edistämisen keinoja.

Aineiston analyysin perusteella (kuviot 5) asiakkaat kokivat, että osallistumisen myötä itsetunto, periksiantamattomuus ja resilienssi eli selviytymiskykyisyys vahvistuivat. Positiivisen psykologian mukaan (Lääperi 2016) resilienssi rakentuu oman selviämishalun varaan, voimavarojen tunnistamiseen ja käyttöönottoon sekä avun hakemiseen läheisiltä tai viranomaisilta. Aineiston mukaan asiakkaat kokivat, että usko ja luottamus tulevaisuuteen vahvistuivat aiemman epävarmuuden sijaan. He kokivat olevansa enemmän osallisena yhteiskunnassa ja lähempänä niin sanotun kunnon kansalaisen käsitettä.

Kurjen ja Nivalan (2006, 57) mukaan kunnan kansalaisuuteen kasvetaan. Lap-
suus- ja nuoruusajan kasvuprosessi sisältää tiedostettua ja tiedostamatonta ajat-
telutapojen ja toimintamallien omaksumista sekä identiteetin kehittymistä per-
heessä, koulussa ja sosiaalisissa verkostoissa, joissa poliittinen socialisaatio ke-
hittyy. Poliittisella socialisaatiolla tarkoitetaan vaiheita, joissa ihmisen suhde so-
siaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin suhteisiin kehittyy. Näiden vaikutuksesta ih-
minen omaksuu tietyn tavan toimia. Kunnan kansalaisen käsite liitetäänkin oike-
alla tavalla ajattelevaan ja käyttäytyvään yhteiskunnan jäseneseen.

KUVIO 5. Osallistumisen vaikutus

Lisäksi koettiin ylpeyttä siitä, että on voinut omalla toiminnallaan vaikuttaa myön-
teisesti ansiotasoon ja kohentuneeseen taloudelliseen tilanteeseen. Positiiviseksi
koettiin myös toimeentulotuen muoto. Aineiston mukaan työttömyysetuuksien
saaminen koettiin myönteisempänä kuin toimeentulotuen saaminen. Tällä koet-
tiin olevan myös suora vaikutus itsetuntoon ja kunnan kansalaisen käsitteeseen.
Työllistymistä edistävään toimintaan osallistumisen myötä taloudellinen tilanne
muuttui ennakoitavaksi. Asiakkailta oli tieto, milloin seuraava työttömyysajan il-

moitus jätetään ja milloin korvaukset ovat tilillä. Varmuutta ja ennakoitavuutta lisäsi myös uudet opitut toimintatavat, sillä toiminnan aikana moni tuli harjoitelleeksi ilmoituksen täyttämisen sähköisesti. Tämä mahdollisti hakemuksen käsittelyn seuraamisen aiempaa realistisemmin. Hyvinvointi lisääntyy, kun elämä muuttuu ennakoitavammaksi. Merkityksellisyys lisääntyy, kun tuntee voivansa hallita aikaa ja elämää. (Isola, Turunen & Hiilamo 2016, 150–160.)

Osallistuminen (kuvio 5) lisäsi aktiivisuutta omassa elämässä. Vastausten perusteella esimerkiksi terveydestä huolehtiminen oli lisääntynyt. Tämä näkyi konkreettisena toimintana, esimerkiksi varattuna aikana terveys- tai hammashuoltoon. Terveystilasta huolehtimisen koettiin edesauttavan myös työllisyyspolulla etenemiseen. Aktiivisuuden lisääntyminen omassa elämässä tarkoitti myös sitä, että omien asioiden hoitaminen itsenäisesti lisääntyi. Aktiivisuuden myötä erilaiset rästissä olleet asiat, kuten laskujen maksaminen, tulivat ajallaan hoidetuksi.

Eriyksen tärkeänä pidettiin sitä, että jokaisella on mahdollisuus edetä työllistymispolulla niin halutessaan. Turvallisuutta ja varmuutta tulevaisuudesta lisäsi tieto jatkopolun mahdollisuudesta esimerkiksi kuntouttavasta työtoiminnasta työpaikalta. Työllistymisen polun mallia pidettiin selkeänä ja loogisena. Tärkeäksi koettiin jatkopoluille pääseminen joutumisen sijaan. Aineiston mukaan työvoimapolitiin aktivointi koettiin negatiivisena aiempien kokemusten perusteella. Aiempien kokemusten mukaan tunnin aika virkailijalla ei riitä kokonaistilanteen selvittämiseen ja työllistymisvaihtoehtojen pohtimiseen. Työllisyyspolun jäsentymistä edisti omien rajojen tiedostaminen sekä armon ja ajan antaminen itselle. Koettiin, että työllisyyspolkua edistää vaihtoehtoista tiedottaminen sekä vaihtoehtoihin tutustuminen rauhassa ja kiireettä. Esimerkkeinä mainittiin tutustumiskäynnit työtoimintapaikoille sekä toiminnassa vierailleet ulkopuoliset luennoitsijat ja asiantuntijat. Myös työvalmennusyksikkö, jossa ryhmätoiminta järjestettiin, koettiin turvallisena. Valmennusyksikön toimintoihin ja työpajoihin tutustumisten myötä, yksikön työpajat koettiin mielekkäänä jatkopolkuvaihtoehtona.

Toiminnan merkityksellisyyttä lisäsivät myös uudet kokemukset. Asiakkaiden mukaan merkityksellistä oli esimerkiksi uuden tiedon saaminen ja sen omaksumi-

nen, sekä sen välittäminen eteenpäin omista verkostoista. Resilienssi auttaa kokemaan ja näkemään elämän merkityksellisyyttä ja sillä on suora yhteys ihmisen terveydentilaan ja jaksamiseen. Resilienssi tarkoittaa joustamiskykyä, henkistä vahvuutta, kykyä kohdata ja selviytyä vaikeuksista sekä päästää irti vastoinkäymisistä. (Lääperi 2016.)

Kuntakyselyn mukaan ammattilaisten näkökulmana on, että sosiaalisella kuntoutuksella pyritään edistämään asiakkaiden sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta sekä vähentämään syrjäytymistä. Tavoitteena on myös parantaa ihmisen työelämävalmiuksia joko välillisesti tai välittömästi. Ensisijaisena tavoitteena on kuitenkin arjen- ja elämäntaitojen sekä sosiaalisten suhteiden ja -tilanteiden tukeminen. Palvelun lähtökohdaksi tulisi olla asiakkaiden tarpeiden ja edun mukainen toiminta, asiakaslähtöisyys ja monipuolisuus. (Puromäki ym. 2016, 42.)

Osallistumisen vaikutus työllistymispolulla tarkoitti esimerkiksi sosiaalisen toimintakyvyn vahvistumista. Sosiaalisen toimintakyvyn kasvu näyttäytyi osallisuutena, työelämävalmiuksien parantamisena ja arjen- ja elämäntaitojen edistymisenä. Lisäksi sosiaalisen toimintakyvyn kasvu näkyi eräänlaisena poisoppimisena, kun tiedostettiin ja huomattiin uusien kokemusten mukanaan tuomat positiiviset merkitykset.

5.3 Osallisuuden kokemuksia lisäävät tekijät

Sosiaalinen toimintakyky rakentuu Raivion ja Karjalaisen (2016, 7–8) mukaan sosiaalisista taidoista, arkitaidoista ja yhteisötaidoista eli osallisuuden osatekijöistä (kuviot 6). Sosiaalinen toimintakyky ohjaa sosiaalista toimintaa ja tulevaisuusorientoitunutta asennetta itseä ja muita kohtaan. Toimijuus ja voimavarat vahvistuvat henkilön voimaantuessa omassa toimintaympäristössään, jolloin tulevaisuudessa nähdään mahdollisuuksia ja tulevaisuus näyttäytyy myönteisenä.

Sosiaalinen toimintakyky			
Osallisuuden ulottuvuudet:	Sosiaaliset taidot:	Arkitaidot:	Yhteisö-aidot:
Kuuluminen	Itseilmaisu, vuorovaikutuskyvyt	Itsestä huolehtiminen ja arjesta selviäminen	Itsen ja ympäristön tiedostaminen, tunteet
Toimiminen	Kyky ottaa vastuuta ja huolehtia muista	Kyky tehdä töitä	Kyky osallistua, harrastaa ja suunnitella tulevaa
Omistaminen	Luottamus ja arvostus	Vakaus ja kodin olemassaolo	Valta, vallan ja rahan käyttö

KUVIO 6. Sosiaalinen toimintakyky ja osallisuus (Mukaellen Raivio 2016)

Kolmanteen tutkimuskysymykseen – *Mitkä tekijät toiminnan aikana lisäävät asiakkaan osallisuuden kokemuksia?* – ryhmittelin osallisuutta lisääviä tekijöitä ja kokemuksia sosiaalisten-, arki-, ja yhteisötaitojen mukaan (kuvio 6). Sosiaalisiin taitoihin kuuluvat itseilmaisu, vuorovaikutuskyvyt, kyky luoda ihmissuhteita, kyky ottaa vastuuta, kyky huolehtia muista, kyky ylläpitää yhteyksiä sekä luottamus ja arvostus.

Aineiston mukaan asiakkailla oli vahvana kokemus vertaisuudesta. Jokainen oli ikään kuin samassa tilanteessa ja jokaisen taustalla oli samankaltaisia kokemuksia esimerkiksi taloudellisesta turvattomuudesta ja sen mukanaan tuomasta riittämättömyyden tunteesta. Nämä liittyvät itseilmaisu- ja vuorovaikutustaitoihin sekä kykyyn luoda ihmissuhteita. Koettiin, että ryhmätoiminnassa rohkaistuttiin

jakamaan omia henkilökohtaisia asioita. Oman jaksamisen ja hyvinvoinnin kannalta koettiin myös, että asioiden jakaminen yhdessä vähentää omaa henkilökohtaista henkistä pahaa oloa ja yksinäisyyden tunnetta.

Sosiaalisen toimintakyvyn jäsentelyn mukaan sosiaalisiin taitoihin kuuluvat kyky ottaa vastuuta, huolehtia muista ja kyky ylläpitää yhteyksiä. Nämä ilmenivät siten, että oma toiminta ja osallistuminen koettiin vastuulliseksi. Rohkaisemalla ja kannustamalla muita, sai itsekin tukea sekä onnistumisen kokemuksia. Merkitykselliseksi koettiin omasta kodista pois pääseminen. Vaikka koti miellettiin turvallisiksi alueeksi jossa voitiin hyvin, pidettiin tärkeänä, että on myös muita paikkoja joihin voi mennä. Tällä tarkoitettiin valmennustalolla järjestettyä ryhmätoimintaa. Asiakkaiden mukaan myös se, että ohjaajat ja muut ryhmän jäsenet osoittivat kiinnostusta ja kysyivät kuulumisia, koettiin merkitykselliseksi. Tämä ilmeni siten, että ryhmään saapuminen koettiin mielekkäänä, sillä vastaanotto koettiin positiiviseksi esimerkiksi tervehtimisten ja huomioimisen vuoksi.

Myös kaupungin kustantama matkalippu koettiin osallistumista edistävänä, koska lähteminen ja meneminen ei kytkeytynyt taloudelliseen tilanteeseen edes vapaaajalla. Tämä edesauttoi oman elämän pidemmän tähtäimen suunnittelemisessa, sillä matkalipun olemassaolo mahdollisti suunnitelmien tekemisen koko sopimuskauden ajaksi. Asiakkaiden mukaan omaa aiempaa elämää on leimannut eräänlainen epävarmuus ja ennustamattomuus heikon taloudellisen tilanteen vuoksi.

Luottamus tulevaan ja arvostus itseän ilmeni aineiston mukaan tiedostamisena. Tiedostaminen näyttäytyi siten, että havainnoitiin niin sanotun entisen elämän haavoittuvuuksia ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Entinen elämä, joka keskittyi lähinnä kotona olemiseen ja toimeentuloon, koettiin samankaltaisesti toistuvana, tylsänä, ennustettavana sekä hieman yksinäisenä. Ymmärrys omasta jaksamisesta realisoitui, kun huomattiin, ettei kiirehtiminen vie eteenpäin ja asioiden eteneminen tarvitsee oman aikansa. Vastauksien perusteella oli analysoitavissa asennemuutosta, henkistä kasvua sekä luottamusta ja arvostusta itseän.

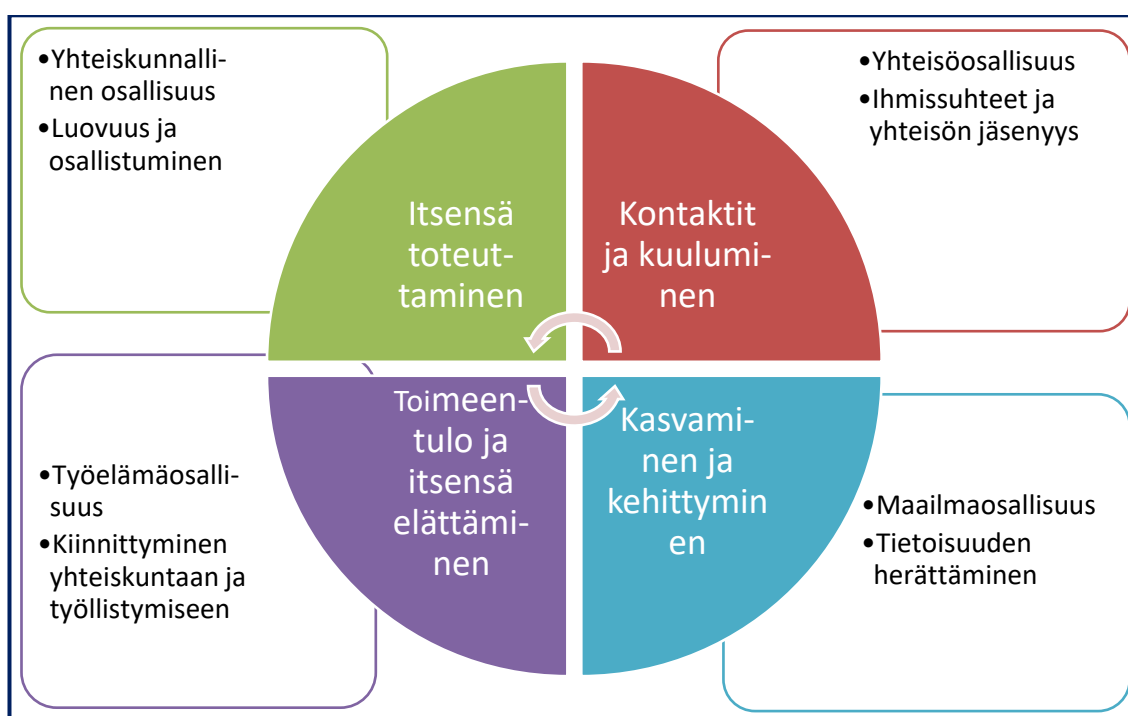
Sosiaalisen toimintakyvyn arkitaidot, (kuvio 6) kuten itsestä huolehtiminen, arjesta selviäminen, kyky osallistua työtoimintaan ja pitää arki vakaana ilmenivät

vahvana motivaationa mennä eteenpäin elämässään. Kasvaneen itsetunnon, säännöllisen päivärytmin ja vakaantuneen taloudellisen tilanteen myötä huomattiin hyvää niin itsessä kuin ympärillä. Tutustumiskäyntien ja uusien tuttavuuksien myötä sosiaalinen elinpiiri laajeni ja omat verkostot kasvoivat. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että uusiin tuttavuuksiin saatettiin pitää yhteyttä myös vapaa-ajalla. Toiminnasta saatu informaatio koettiin hyödylliseksi, uutta tietoa sovellettiin niin omaan kuin lähipiirinkin elämään. Tämä vahvisti arjessa tarvittavia taitoja. Tiedon levittämisen myötä autettiin muita ja saatiin itselle hyvää mieltä. Käytännön toimintana se näyttäytyi esimerkiksi siten, että käytiin uudelleen vapaa-ajalla sellaisessa kohteessa, jossa ryhmänä oli vierailtu. Vaikka tietoa koettiin saaneen paljon, koettiin, että omaa asiantuntijuuttaan on voinut myös hyödyntää kertomalla ja jakamalla osaamistaan ja kokemuksiaan omalle lähipiirille.

Sosiaalisen toimintakyvyn yhteisötaitoihin (kuvio 6) kuuluvat itsen ja ympäristön tiedostaminen, tunteiden hallinta, kyky asioida, kyky osallistua ja harrastaa, kyky suunnitella tulevaa, kyky sopeutua sekä valta ja vallan käyttö. Vastausten perusteella itsensä ja ympäristön tiedostamiseen liittyivät esimerkiksi tunne häpeästä ja ulkopuolisuudesta. Osallistuminen lisäsi osallisuuden kokemusta yhteiskuntaan ja jo esimerkiksi aamuisin bussipysäkillä yhdessä muiden kanssa odottaminen koettiin merkitykselliseksi. Aktiivisuus omassa elämässä lisääntyi ja minäkuva vahvistui, kun koettiin, että käydään töissä, ansaitaan ja kuulutaan yhteiskuntaan.

Kyky suunnitella tulevaa, kyky sopeutua sekä valta ja vallan käyttö ilmenivät vastauksissa esimerkiksi valtana itseän. Asiat, jotka päätettiin tehdä, tulivat tehdyiksi, eivätkä jääneet enää odottamaan. Omista ja toisen suorituksista oltiin ylpeitä avoimesti, joka näyttäytyi esimerkkinä olemisena ja mallioppimisena. Etiikka ja arvot näyttäytyivät vastauksissa samankaltaisuuden kokemuksina, ettei kenelläkään ole varaa arvostella muita ja että myös itse voi olla sellainen kuin haluaa, ilman turhia rooleja. Itsevalta ilmeni positiivisesti myös aktiivisuuden ja liikkumisen lisääntymisenä, osallistuminen ja harrastaminen koettiin mielekkääksi ja itsestä lähteväksi.

Työpajatyöskentelyn aineiston ryhmittelin osallisuuden osatekijöiden mukaan. Osallisuuden osatekijät koostuvat yhteiskunnasta, yhteisöstä, työelämästä ja maailmasta (kuvio 7, myös kuvio 2 s. 20). Yhteiskunnallisen osallisuuden osatekijöihin kuuluu itsensä toteuttaminen. Itsensä toteuttaminen on myös sosiaalipedagoginen termi. Luovuus, osallistuminen ja itsensä toteuttaminen ovat henkistä aktiivisuutta korostavia ominaisuuksia, jotka tarvitsevat kehittyäkseen tilaa ja virikkeitä. (Hämäläinen 1999, 106.) Asiakkaiden mukaan itsensä toteuttaminen osallisuuden kokemuksena on näkynyt yhdessä ulkoilemisena ja ryhmänä tekemisenä sekä uskalluksena kysyä ja tarttua asioihin.

KUVIO 7. Osallisuus ja sosiaalipedagogiikka

Yhteisöosallisuus tarkoittaa kontakteja ja kuulumista. Analyysin mukaan se on vertaisuutta ja ystävien tukea, johon kuuluu ihmisten kohtaaminen, kuunteleminen, yhdessä nauraminen, läsnäolo sekä tuki ohjaajilta ja ryhmältä. Sosiaalipedagogisista termeistä sosiaalinen toimintakyky määrittelee käsitteen yhteisöosallisuuden sopivaksi. Hämäläisen mukaan (1999, 105) sosiaalinen toimintakyky viittaa kykyyn ylläpitää ihmissuhteita, kanssaihminen huomioimista ja yhteisön jäsenenä toimimista.

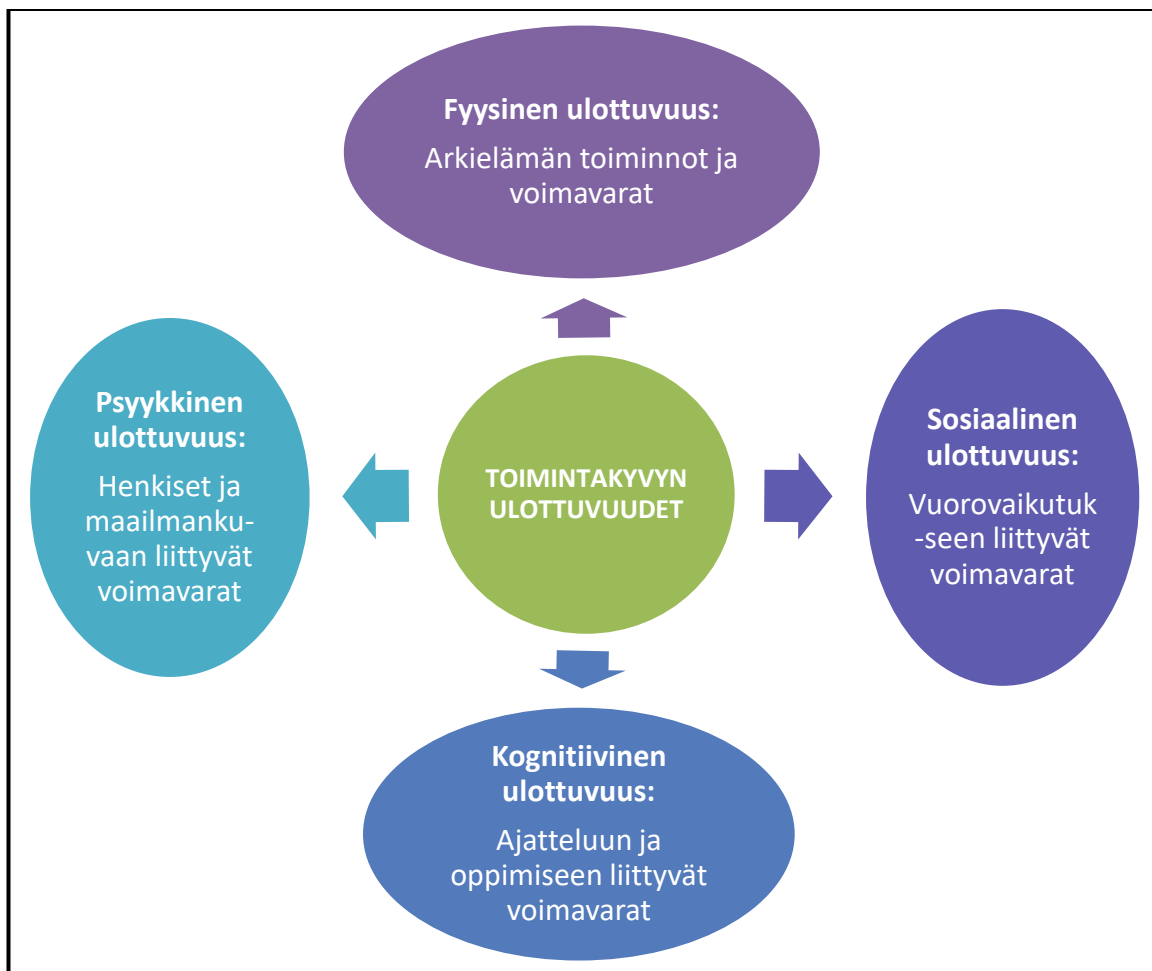
Työelämäosallisuus tarkoittaa toimeentuloa ja itsensä elättämistä. Se näkyi taloudellisena turvana ja varmuutena sekä työpolulla eteenpäin pääsemisenä. Sosiaalipedagogisin termein voidaan keskustella myös integraatiosta. Hämäläisen (1999, 105) mukaan integraatio tarkoittaa yksilön kiinnittymistä yhteiskuntaan ja sen toimintajärjestelmiin. Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden kohdalla kiinnitytään työllisyyspolulle, työllistymistä edistävään toimintajärjestelmään.

Maailmaosallisuus (kuvio 7) tarkoittaa kasvamista ja kehittymistä. Asiakkaiden mukaan osallistuminen vähensi stressiä ja toi kiinnostusta uuden oppimiseen ja opitun tiedon hyödyntämiseen. Sosiaalipedagogiikasta voidaan samaan yhteyteen lainata termejä tietoisuuden herättäminen, aktivointi ja itseapuun auttaminen. Hämäläisen (1999, 105) mukaan nämä termit viittaavat siihen, että tuetaan ihmisiä ongelmien tiedostamisessa ja tuetaan näkemään niitä mahdollisuuksia ja keinoja, joilla he voivat vaikuttaa omaan elämänsuuntaan. Siihen liittyy olennaisesti kannustaminen osallistumaan, kehittämään itseään ja ottamaan kohtaloa omiin käsiin. Asiakkaiden mukaan osallisuus on hyvää oloa ja osallisuuden kokemuksesta lisää uudet ajatukset, tulevaisuuden suunnitelmat, tieto, tutustumiskäynnit, luennot, raha, tila ja työpolku.

5.4 Sosiaalisen kuntoutuksen rooli työllisyyspalveluissa

Neljännän tutkimuskysymyksen tavoitteena oli saada tietoa – *Mikä on asiakkaan näkökulma sosiaalisen kuntoutumisen roolista työllisyyspalveluissa?* – Asiakkaan näkökulmaa analysoin fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kognitiivisen sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuuksiin peilaten (kuvio 8). Raivion ja Karjalaisen (2016, 6–7) mukaan sosiaalinen toimintakyky määritellään sellaiseen yksilölliseen ja yhteisölliseen kasvuun ja kehitykseen pyrkiväksi, joka ohjaa sosiaalista toimintaa ja tulevaisuusorientoitunutta asennetta itseä muita kohtaan. Sosiaalinen kuntoutuminen on ryhmätoimintaa ja tukea sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin, jonka periaatteena on yksilön integroituminen yhteiskuntaan kykyjään ja suoriutumistaan vastaavalla tavalla. Tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista,

päihteettömän arjen hallintaa, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua tai tukea ryhmässä toimimiseen. Kuntoutunut on vahvistanut sosiaalista toimintakykyä, edistänyt osallisuutta omassa elämässä ja yhteiskunnassa.

KUVIO 8. Toimintakyvyn ulottuvuudet (Mukaellen Raivio 2016)

Toimintakyvyn fyysiset ulottuvuudet liittyvät arkielämän toimintoihin ja voimavaroihin, joita ovat asuminen, liikkuminen ja terveys. Aineiston perusteella esiin nousi arjen aktiivisuuden lisääntyminen kaikilla elämän osa-alueilla. Toimintaan osallistuminen kahtena päivänä viikossa tasoitti arkirytmän normaaliksi ja taiseksi. Arjen säännöllinen rytmittyminen on kohentanut jaksamista, vointia ja terveyttä. Asiakkaat kertoivat saaneensa hyvää asiaosaamista ja itselleen tarpeellista tietoa, joiden myötä omatkin asiat ovat selkiintyneet. Toimintajakson aikana toimeentulotuen maksatus siirtyi Kelalle ja Kelan ruuhkautuneen tilanteen myötä monet asiakkaat kokivat, etteivät osaa toimia uuden järjestelmän mukaan.

Asiakkaat kokivat saaneensa sekä ohjaajilta että muilta ryhmäläisiltä tukea ja neuvoja tilanteeseensa.

Asiakkaiden mukaan vastoinikäymiset lannistavat siten, että asiat jäävät hoitamatta. Toimintaan osallistumisen myötä käytännön asiat ovat hoituneet aktiivisemmin, myös sellaisten asioiden kohdalla, joita ovat aiemmin siirtäneet eteenpäin. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi hammashuoltoon ajan varaaminen tai asuntohakemuksen tekeminen. Myös arkijuomisen koettiin vähentyneen.

Aineistosta nousi esiin tulevaisuuden merkityksellisyyden löytäminen uudelleen. Koettiin, että mennyt elämä pitää myöntää itselleen ja menneisyyden virheet on anteeksiannettava niin itselleen, kuin muillekin. Tärkeäksi koettiin tulevaisuuteen katsominen ja siihen uskomisen.

Ryhmätoiminta nähtiin turvallisena ja omaa jaksamista tukevana. Ryhmään oli helppoa tulla ja siellä oli helppoa olla. Työtoimintapäivien kesto, neljä tuntia, rytmitti arkea sopivasti sitä rasittamatta. Asiakkaat kokivat saaneensa toiminnasta tukea ja turvaa. Myönteisenä koettiin myös jatkopoluille saattaminen turvallisesti ja rauhallisesti ja se, että toimintapaikkoihin oli mahdollisuus mennä tutustumaan tuetusti ja sieltä sai palata omaan ryhmään, jos toiminta ei tuntunut mielekkäältä.

Psyykkiseen toimintakykyyn (kuvio 8) kuuluvat henkiset, minä- ja maailmankuvaan liittyvät voimavarat, kuten itsearvostus, mieliala ja tunteet. Aineiston perusteella mieliala oli kohentunut toimintaan osallistumisen myötä. Asiakkaat tunsivat itsensä iloisemmiksi ja energisemmiksi. Itsestä oli löydetty intoa mennä eteenpäin ja uskallusta haaveiluun. Toisaalta kotona toimeettomana oleminen koettiin osin apaattiseksi ja kotia verrattiin myös selliin. Todettiin, että vuosien kotona oleminen toimeettomana ja vailla arkirytmisiä saattavat johtaa siihen, ettei elämässä oikeastaan ole enää paikkoja, joihin lähteä. Tai sitten pitkittyneen kotona olemisen seurauksena oli se, että uskallus ja rohkeus lähtemiseen olivat kadonneet. Näin omasta kodista muodostuu ikään kuin selli, josta ei ole poispääsyä.

Asiakkaat kokivat itsensä tärkeäksi ja merkityksellisiksi jaettuaan kokemuksiaan vertaistuellisessa ryhmässä. Lisäksi ryhmän funktio, jonka tavoitteena on edistää

työllistymispolkua, rohkaisi sekä lisäsi itsevarmuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tavoitettavissa olevat ohjaajat loivat turvallisuutta ja toivat kokemuksen aidosta kiinnostuksesta ja välittämisestä. Itsetunnon kohentuminen näkyi perheellisillä myös kotona, jossa vanhemmuus ja puolisona oleminen sujuivat paremmin.

Sosiaaliseen toimintakykyyn (kuvio 8) kuuluu vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät voimavarat, kyky luoda ja ylläpitää ihmissuhteita sekä kyky toimia eri yhteisöissä ja ympäristöissä. Ryhmätoiminnassa merkittävää oli ollut uusien ihmissuhteiden syntyminen, joka usein kantoi myös vapaa-ajalle. Toiminnasta saatiin vertaistukea ja uusia ystäviä. Vertaistuki koettiin turvalliseksi ja hyödylliseksi, koska ryhmä oli suljettu. Toiminnan alussa luodut ryhmän yhteiset säännöt, joissa sovittiin, ettei ryhmässä keskusteltuja asioita kerrota ulkopuolisille, olivat lisänneet luottamusta omien asioiden jakamiseen. Koettiin, että ryhmässä oli hyvä henki, joka mahdollisti vapaan keskustelun ja niin sanottujen *tyhmien* kysymysten esittämisen.

Sosiaalisiin suhteisiin liittyvät voimavarat ja niistä käydyt keskustelut koettiin hyödylliseksi. Aineiston mukaan asiakkaat kokivat henkistä kasvua ja poisoppimista vanhoista tavoista. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että toimittiin toisin kuin aiemmin. Kylään alkoholin kanssa yrittäneet puolittutut käännytettiin ovelta, sen sijaan, että heidät olisi kutsuttu omaan kotiin, jolloin olisi saatettu itekin sortua arkena juomiseen. Myös ryhmässä käytyjen keskusteluiden uudet toimintatavat esimerkiksi voimavaroja tuovista- ja vievistä henkilöistä siirtyivät arkeen. Tämä ilmeni siten, että pyrittiin tietoisesti välttelemään niin sanottuja raskaita ihmissuhteita ja aikaa vietettiin mieluummin positiivisten ja iloisten henkilöiden kanssa. Tosin monella ei ollut lähipiirissä kuin muutama ystävä, joiden kanssa aikaa viettää.

Kognitiiviseen toimintakykyyn (kuvio 8) kuuluu ajatteluun, ymmärtämiseen, oppimiseen ja muistamiseen liittyvät voimavarat, joita ovat kyky hahmottaa, keskittyä, käsitellä tietoa sekä ratkaista ongelmia. Koko prosessin tiedostaminen ja itsen havainnointi, niin oman elämän kuin työllisyyspolunkin osalta koettiin tärkeäksi. Koettiin, että omaehtoinen kuntoutuminen voi alkaa, kun hyväksyy menneet ja

päästää niistä irti. Tämän koettiin tukevan uusien vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien huomaamista ympärillään.

Kiireettömyys ja rauhallisuus tulevaisuuden suunnittelussa koettiin merkityksellisenä. Ohjaajan tuki, vertaisuus ja tuettu eteneminen auttoivat työpolun tiedostamisessa omien voimavarojen puitteissa. Vertaisuus lisäsi omaa rohkeutta ja uskallusta kysyä epäselvyyksistä. Jatkopoluille saattaminen koettiin sekä turvallisiksi, että turvattomaksi. Turvallisuutta lisäsi ohjaajan tuki ja turvattomuutta taas tulevaisuudessa puuttuva ohjaajan tuki.

Kuntakyselyn tulosten mukaan yleisimpiä jatkopaikkoja sosiaalisen kuntoutuksen tai sosiaalisen toimintakyvyn parantumisen jälkeen oli kuntouttava työtoiminta tai työllisyyspalveluiden työkokeilu. Kyselyn mukaan yleisiä jatkopaikkoja olivat myös työllistyminen avoimille työmarkkinoille, palkkatukityö ja opinnot. Vastauksista ilmeni myös sosiaalisen kuntoutuksen sija suhteessa muihin palveluihin, jolloin jatkopaikkaa ei ollut mahdollista kertoa. Harvemmin mainittuja olivat terveys- ja kuntoutuspalvelut, sosiaalipalvelut, eläkeselvitykset ja eläkkeelle siirtymiset. Vastauksissa painottui myös asiakkaiden elämänhallinnan lisääminen esimerkiksi asumistilanteen suhteen. (Puromäki ym. 2016, 35.)

Noin puolet kaikista starttiryhmän käyneistä asiakkaista siirtyi jatkopoluille. Yleisemmin jatkopolku oli kuntouttava työtoiminta valmennustalojen työpajoilla, mutta myös suoraan työelämään siirtyminen. Asiakkaat, jotka eivät jatkopoluille siirtyneet, ohjautuivat muiden palveluiden pariin tai katosivat. Terveyspalveluihin ohjattiin henkilöitä, joilla oli jokin akuutti työllistymisen esteenä oleva vaiva, esimerkiksi tuki- ja liikuntaelinten sairaudet. Takaisin ohjatuissa oli henkilöitä, jotka syystä tai toisesta eivät motivoituneet tai kyenneet jatkamaan muissa työllistymistä edistävissä toimenpiteissä ja heidät ohjattiin takaisin lähettävälle taholle.

Tulosten perusteella starttiryhmätoimintaan osallistuneet asiakkaat kokivat, että toimintaan osallistumisella on positiivinen vaikutus elämänlaatuun. Aktiivisuus omassa elämässä lisääntyi uusien kokemusten ja merkitysten myötä. Asiakkaat pitivät tärkeänä, että viikot eivät enää toistu samankaltaisina ja, että toimetomien

päivien sijaan asiat tulevat hoidetuksi. Henkisen hyvinvoinnin vahvistumisena näkyi esimerkiksi se, etteivät tekemättömät asiat kuormita mieltä. Hyvänä esimerkkinä on postin avaaminen. Postoja saatettiin kerätä viikkoja ja ne avattiin vasta kun oli pakko tai heitettiin avaamattomina pois. Haastatteluiden perusteella asiakkaat kertoivat, että toimintaan osallistuminen on tuonut elämään rohkeutta kohdata vastoinkäymisiä. Kelan lähettämä kirje saatettiin kokea lannistavaksi, vaikka sisältöä ei tiedetty. Usein jo pelkästään kirjeen avaaminen on kuitenkin tuonut hyvän mielen, varsinkin jos kirjeen sisältö on ollut myönteinen, esimerkiksi pelkkä päätös asumistuesta. Myös fyysisen hyvinvoinnin koettiin kohentuneen säännöllisen päivärytmin ja parempien elämäntapojen myötä. Jo pelkästään lämpimän aterian syöminen työtoimintapäivinä tukee jaksamista ja hyvinvointia.

Kuntakyselyn tulosten mukaan (taulukko 3) myös ammattilaisten näkökulma sosiaalisesta kuntoutuksesta vaihtelee. Kyselyssä selvitettiin mitä sosiaalinen kuntoutus kunnissa käytännössä tarkoittaa. Vastausten perusteella sosiaalinen kuntoutus määriteltiin käytännön näkökulmasta monella eri tavalla.

Kyselyn mukaan sosiaalinen kuntoutus nähtiin asiakkaan tarpeista lähtevänä moniammatillisena ja monimuotoisena konkreettisenä palveluna, jossa kokonaisvaltaisuus on tärkeää. Palvelun sisältöinä ja teemoina kuvattiin esimerkiksi yksilöllinen tuki, ryhmätoiminta ja erilaiset aktivointitoimet sekä neuvonta ja tuki palveluissa. Lisäksi mainittiin arjen- ja elämänhallinnan parantaminen sekä sosiaalisten suhteiden ja tilanteiden tuki. (Puromäki ym. 2016, 23–23.)

TAULUKKO 3. Luokittelua sosiaalisen kuntoutuksen käytännöistä kunnissa (Puromäki ym. 2016, 23)

Lähtökohdat	Tavoitteet	Työtavat	Sisältö
Asiakaslähtöisyys	Arjen- ja elämänhallinta	Tilanteen kartoitus	Sosiaalityö ja -ohjaus sekä neuvonta- ja tukipalvelut
Kokonaisvaltaisuus	Itsestä huolehtiminen	Vertaistoiminta	Työllisyyspalvelut, esim. kuntouttava työtoiminta
Moniammatillisuus	Osallisuuden lisääminen ja syrjäytymisen ehkäisy	Monialainen yhteistyö ja verkostot	Kotiin annettavat palvelut tai kotipalvelut
Suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus	Sosiaaliset suhteet ja tilanteet	Ryhmätoiminta	Päihde- ja mielenterveyspalvelut
Muut tavoitteet	Muut tavoitteet	Yksilötoiminta Muut työtavat	Vapaa-ajan toiminta ja harrastukset Terveys- ja kuntoutuspalvelut Jalkautuvat ja etsivät palvelut Muut palvelut

Kyselyn mukaan kunnissa oli näkemystä, että sosiaalisessa kuntoutuksessa työtömyyden tai sen keston ei pitäisi olla avainroolissa, vaan tärkeämpää on tunnistaa henkilön avuntarve ja palvelun oikea-aikaisuus. Vastaajien mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa on mahdollista tunnistaa sellaisia palvelutarpeita, jotka voivat aluksi olla epämääräisiä. Osalle vastaajista palvelu oli ennaltaehkäisevää, kun taas toiset näkivät palvelun tarpeellisuuden painotuksen enemmän kuntoutuksellisena, silloin kun ongelmia on jo ehtinyt muodostumaan. (Puromäki ym. 2016, 23–23.)

Sosiaalinen kuntoutus työllistämistä edistävänä toimenpiteenä asettaa itsessään tavoitteet, jotka ovat kuntoutuminen ja työllistymisen edistäminen. Työllistymisen edistämistä voi mitata konkreettisesti kertomalla esimerkiksi määrällisesti asiak-

kaiden jatkopolkusiirtymät. Sellainen mittaamistapa ei kuitenkaan ollut tässä yhteydessä relevantti, sillä edistäminen on pidemmän tähtäimen tavoite. Vuosia kotoa ja palveluiden ulkopuolella ollut asiakas ei välttämättä heti ryhmätoiminnan jälkeen kiinnity työllistymistä edistäviin palveluihin, vaan saattaa ohjautua esimerkiksi terveydellisten rajoitteiden tai esteiden vuoksi ensin terveyspalveluihin ja näiden palveluiden jälkeen ohjautua takaisin työllisyyspolulle. On myös mahdollista, ettei mielekästä jatkopolkua kolmen kuukauden ryhmätoiminnan aikana löydy, jolloin asiakas ohjautuu takaisin lähettävälle taholle. Siellä tehtävä selvitys- ja kartoitustyö saattaa palauttaa asiakkaan työllistymistä edistävien palveluiden pariin. Asiakkuudet saattavat myös katketa esimerkiksi päihdehoidon tai kunnasta muuttamisen vuoksi. Nekään eivät vielä itsessään sulje pois ajatusta, ett-eikö asiakkaan työllistymispolulla olisi edistytty, vaikkei vaikutus olekaan välitön.

6 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Työttömyyteen ja sosiaaliseen kuntoutukseen liittyy useita eettisiä kysymyksiä. Työttömyys itsessään on leimaavaa ja työttömyyteen liitetään niin saamattomuutta kuin laiskuuttakin. Lisäksi pitkäaikaistyöttömyys- termi mielletään leimavaksi ja termillä itsessään jaotellaan asiakkaat työttömiin ja pitkäaikaistyöttömiin.

Työllisyyspalveluista ohjatuilla asiakkailla on usein taustalla pitkään jatkunut työttömyys ja oikeus työttömyysetuuksiin. Tällöin nämä asiakkaat osallistuessaan sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan kuntouttavana työtoimintana, saavat työmarkkinatuen korotettuna. Tämä on asettanut asiakkaat eettisestikin eriarvoiseen asemaan, sillä aikuissosiaalityöstä ohjatuilla asiakkailla on usein taustallaan pitkään jatkunut toimettomuus, mutta ei virallista työttömyyttä, eikä siten oikeutta korotusosaan. Aikuissosiaalityöstä ohjatuille asiakkaille asiakkuus alkaa työttömäksi ilmoittautumisesta. He eivät täytä pitkäaikaistyöttömyyden kriteeriä, yli 12 kuukauden yhtämittaista työttömyyden kestoa (Tilastokeskus 2017).

Myös se, että osallistuu sosiaalisen kuntoutuksen toimintaan, voidaan kokea häpeälliseksi. Jopa ammattilaiset kokevat sosiaalisen kuntoutuksen termin hankalaksi (Isola 2017). Työllisyyspalveluissakin ryhmää kutsuttiin starttiryhmäksi, sosiaalisen kuntoutuksen ryhmän sijaan. Työntekijöiltä vaaditaan erityistä eettisesti sensitiivistä otetta ja ajattelua, kun kyseessä on asiakasryhmä, joka jo lainkin puitteissa eritellään omikseen. On työttömät, pitkäaikaistyöttömät ja niin sanotut aikuissosiaalityön toimeentulon toimeentulon asiakkiksi.

Eettisen sensitiivisyyden lisäksi luottamus ja anonymiys ovat tärkeitä koko opin- näytetyöprosessin aikana. Erityisesti aineistoa julkistettaessa tulee pitää huolta luottamuksellisuuden säilyttämisestä ja anonymiteettisuojasta. (Eskola & Suoranta 2001, 56–57.)

6.1 Eettisyys

Opinnäytetyöni käsittelee pitkäaikaistyöttömiä, jotka osallistuvat sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaan. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2009, 26) mukaan jo aiheen valinnassa tehdään eettinen ratkaisu yhteiskunnallisen merkityksen kannalta. Valinta on eettinen päätös, kun pohditaan, kenen mukaan aihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Itse päädyin valitsemaani aiheeseen koska pilottihanke, jossa kokeillaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintaa kuntouttavana työtoimintana, tuottaa materiaalia, jollaista ei aiemmin ole tuotettu.

Sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden (Talentia 2013, 7) mukaan sosiaalialan työn tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen, joten jokaisen sosiaalialan tutkimuksenkin on tähdättävä samaan. Kansainvälisen määritelmän mukaan (International Federation of Social Workers 2017) sosiaalityöllä edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Määritelmän mukaan sosiaalityön keskeisiä periaatteita ovat yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittaminen. Sosiaalialan ammattilaisen on edistettävä asiakkaiden osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia elämäänsä koskettavien päätösten ja toimien osalta. (L 812/2000.)

Räikän (2002, 82–84) mukaan ammattieettisiä kysymyksiä voidaan tulkita monin tavoin: vaikka kysymykset ovat usein samankaltaisia, on niissä silti tulkinnan varaa. Eettiseen herkkyyteen ja kysymyksenasetteluun vaikuttavat esimerkiksi se, kuinka paljon itsenäisiä valintoja työntekijä tekee ja miten työn luonne vaikuttaa päätöksiin, tai miten tunneperäisesti tuloksiin suhtaudutaan. Eettiset säännöt eivät ole lakeja, vaikka lakeihin pohjautuvatkin. Säännöt ovat tarkoitettu käytänteitä yhdistämään, eikä valmiita ja kiistattomia vastauksia eettisiin pulmatilanteisiin ole. Ammattilainen saattaa usein joutua pohtimaan esimerkiksi eettisyyden ja laillisuuden välisiä ristiriitoja.

Kanasen (2014, 16) mukaan toimintatutkimuksessa toimija on itse mukana tutkimuksessa ja toiminnassa. Usein katsotaankin eduksi, että toimija on tutkittavan

asian kanssa itse tekemisissä ja että hänellä on kosketuspintaa kohteensa käytännön ilmiöihin. Toisaalta tieteen ehdoton sääntö on se, että tutkija ei saa vaikuttaa tutkittavaan ilmiöön. Toimintatutkimuksessa tätä sääntöä joudutaan rikkomaan, koska tutkimuksen mukanaan tuomia parannusehdotuksia saatetaan kokeilla, jos se koetaan tarpeelliseksi.

Hirsjärven ym. mukaan (2009, 26) tutkimuksessa, joka kohdistuu henkilöihin, on tarkkaan raportoitava, miten suostumus on hankittu, millaista informaatiota heille annetaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa liittyy. Opinnäytetyöni on eettisesti kestäväällä pohjalla tutkimusluvasta lähtien. Olen kertonut kohderyhmälle tarkasti tutkimuksen etenemisen, olen antanut heille kysymykset etukäteen nähtäväksi ja pyytänyt heiltä suullisen suostumuksen hyvissä ajoin ennen toimintaa. Haastattelupäivänä kerroin uudelleen, että osallistuminen on vapaaehtoista, ja samassa yhteydessä pyysin heiltä kirjallisen suostumuksen. Hirsjärvi ym. (2009, 27) jatkaa, että hyvän tutkimuksen eettisiin vaatimuksiin kuuluu myös epärehellisyuden välttäminen kaikissa osavaiheissa. Tuloksia ei saa yleistää kriittikötömästi, raportointi ei saa olla harhaanjohtavaa tai puutteellista ja käytetyt menetelmät on selostettava huolellisesti.

Useilla organisaatioilla ovat omat käytänteensä tutkimusluvan hakemiseen, liit-tyen esimerkiksi eettisiin periaatteisiin ja käytänteisiin. Tutkimuslupahakemus Vantaan kaupungilta edellytti, että tutkimussuunnitelmassa on raportoitu, miten taataan tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus. Tutkimuksen eettisiä näkökohtia on arvioitava tutkimussuunnitelmassa ja tutkimussuunnitelma on pääsääntöisesti julkinen. (Vantaan kaupunki 2016.)

Sosiaalista kuntoutusta kuntouttavana työtoimintana ei ole aiemmin kokeiltu muualla. Tämä tutkimus tuo aiheeseen uusia näkökulmia myös eettisyyden kan-nalta. Asiakasnäkökulmasta sosiaalisen kuntoutuksen palvelu edistää esimer-kiksi arjen- ja elämänhallintaitoja, joiden myötä osallisuus yhteiskunnassa lisään-tyy. Osallisuus voidaan nähdä myös eettisenä motivaationa, jolloin seurauksena voi olla esimerkiksi epäitsekkyyttä, tahtoa toimia yhteiskunnassa sen mukaisesti,

mitä pitää oikeana ja myös tahdonlujuutta vastustaa painostusta tai haitallisia toimintatapoja. Eettinen itsensä johtaminen on ajattelu- ja toimintatapa, joka edellyttää jatkuvaa arvioimista ja vaihtoehtojen tekemistä.

Eettisessä toiminnassa pyritään aina hyvän lisäämiseen ja eettisten periaatteiden huomioon ottamiseen. Seedhousen (1998) eettinen ristikko jaottelee asiakaslähöisen eettisen toiminnan neljään tasoon. Näitä ovat käytännöllinen harkinta, seuraukset ja prioriteetit, velvollisuudet ja tarkoitus. Käytännöllinen harkinta tarkoittaa esimerkiksi lain huomioimista. Tutkimuksessani pohdinkin, kuinka laki itsessään asettaa asiakkaita eriarvoiseen asemaan, määritellen työttömän ja pitkäaikaistyöttömän etuuksia. Eettistä ristikkoa käytin tukenani myös pohtiessani tutkimuksen toteutusta. Seedhousen mukaan ammatilliseen toimintaan kuuluu yksilön kunnioittaminen ja autonomia, jotka olen pyrkinyt huomioimaan esimerkiksi siten, että asiakkailla oli mahdollisuus osallistua tutkimukseen vapaaehtoisesti ja anonymisti.

6.2 Luotettavuus

Hirsjärven ym. mukaan (2009, 217–218) laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tarkka selostus tutkimuksen toteutusvaiheista. Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston tuottamisen olosuhteet kerrotaan selvästi ja totuudenmukaisesti, kertomalla esimerkiksi haastattelutilanteen olosuhteet ja paikka, haastatteluihin käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät ja virhetulkinnat sekä oma itsearviointi tilanteesta.

Hirsjärven ym. mukaan (2009, 216–218) aineiston analyysissä keskeistä on luokitteluiden tekeminen ja niiden perustelut. Tutkimuksen validiudella, eli pätevyydellä tarkoitetaan mittareita ja menetelmiä, joilla on tarkoitus mitata juuri sitä, mitä on tarkoitus mitata. Kyselylomakkeiden kysymykset on saatettu käsittää toisin kuin tutkija on ajatellut, jolloin tulosten tulkinta saattaa muuttua. Validiutta voidaan arvioida useista eri näkökulmista ja eri menetelmillä. Menetelmiä voivat olla esimerkiksi metodologinen -, metodinen -, tutkija- ja teoreettinen menetelmä sekä aineistotriangulaatio.

Asiakkaan poistaminen päihtymyksen vuoksi vaikutti myös opinnäytetyöni eettisyyteen ja luotettavuuteen aineiston analyysissä ja tulosten julkistamisessa. Osa aineistosta saatiin päihtyneeltä henkilöltä, joten niiltä osin jätin kyseisen aineiston kokonaan analysoimatta. Lisäksi olen käynyt eettistä pohdintaa opinnäytetyön työryhmän ja ohjaajien kanssa tilanteen dokumentoinnista raportin julkisuuden vuoksi, vaikka siinä olevat asiakkaat eivät ole tunnistettavissa. Päädyin raportoimaan tilanteen suppeasti, mutta rehellisesti ja totuudenmukaisesti.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 125) mukaan on tärkeää pohtia tutkijan roolia ja keinoja. Olin kyseisessä haastattelutilanteessa itsekseeni niin tutkijana kuin vastuussa olevana ohjaajanakin. Mielestäni toimin tilanteessa eettisesti molemmissa rooleissa; tutkijana keskeyttämällä haastattelun, ohjaajana poistamalla päihtyneen henkilön ja molemmissa rooleissa kootessani tilannetta uudelleen jäljellä olevan ryhmän kanssa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyössäni tutkin mihin sosiaalisella kuntoutuksella tähdätään ja mikä on sen merkitys ja rooli työllisyyspalveluissa. Sosiaalinen kuntoutus kuntouttavana työtoimintana on palvelu, jonka konteksti on uusi ja ajatuksenakin totutuista ja tutuista toimintatavoista poikkeava. Sen vuoksi en työssäni keskittynyt niinkään sosiaalisen kuntoutuksen yleisiin määrittelyihin ja tavoitteisiin, vaan rajasin sosiaalisen kuntoutuksen koskemaan lähinnä elämänhallinnan ja työelämäosallisuuden edistämistä.

Mittareita tai toimintamalleja siitä, milloin asiakas on sosiaalisesti kuntoutunut, ei ole. Työllistymisen polulla sosiaalinen kuntoutus ymmärretään laaja-alaisesti sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Näin ollen on perusteltua pohtia työelämäosallisuuden edistämistä. Työllistymisen polulla sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntoutumisen tavoitteena on työelämäosallisuuden lisääminen ja kuntoutumisen tukeminen vahvistamalla osa-alueita, joita tarvitaan työllistymisen polulla etenemiseen ja työelämäosallisuuden lisäämiseen.

Lisääntynyt osallisuus vahvistaa itsetuntoa, motivaatiota ja lisää aktiivisuutta omassa elämässä sekä yhteiskunnassa. Osallistuminen vaikuttaa työllistymispolulla etenemiseen esimerkiksi vahvistamalla resilienssiä. Sosiaalisen kuntoutuksen rooli työllisyyspalveluissa kuntoutumisen näkökulmasta tarkoittaa kuntoutumisen tukemista erilaisin menetelmin.

Jotta sosiaalisen kuntoutuksen kuntouttava työtoiminta voi edistää asiakkaiden yhteiskunnallista osallisuutta, inklusiota ja sosiaalista integraatiota, palvelua tulisi kehittää malliin, joka perustuu velvoittavuuden sijasta vapaaehtoisuuteen. Toiminnan tulisi olla kannustavaa ja palkitsevaa myös taloudellisesti. Asiakkaiden kiinnittyminen palveluun on heikompaa, jos toimintaan osallistuminen ei lähde omasta aloitteesta, vaan esimerkiksi työntekijän ehdotuksesta. Työttömyysetuu-

den myötä taloudellinen tilanne kohenee hieman toimeentulotukeen nähden. Samalla kuitenkin työttömyysetuuden korotusosan myöntämisperusteet jaottelee työttömät ja pitkäaikaistyöttömät eriarvoiseen asemaan.

Asiakkaiden tavoitteet toiminannan alussa liittyivät lähinnä arkeen ja arkielämän kohentamiseen. Työllistymiseen liittyvät tavoitteet taas koskivat atk-taitojen opettelua. Vastauksista ilmeni myös se, ettei tiedetty minkälaisia tavoitteita asettaa itselleen. Tavoitteet nimettiin arkisesti ja toiminnasta toivottiin saavan esimerkiksi uusia ihmissuhteita.

Asiakkailla on vaikeuksia hahmottaa mitä sosiaalisen kuntoutuksen kuntouttava työtoiminta vertaistuellisena ryhmätoimintana tarkoittaa. Jos asiakkaalla ei ole ymmärrystä palvelusta, ei palvelulta osata odottaa välttämättä samankaltaisia tavoitteita, kuin mitä esimerkiksi lakien tai palveluntuottajan tavoitteina ja oletustavoitteina ovat.

Tavoitteiden nimeämisen hankaluutena saattaa olla myös se, että tavoitteita on vaikeaa asettaa, jos ei näe omia mahdollisuuksiaan (Isola 2016). Asiakkailla oli toiveina työllistyä tulevaisuudessa, mutta toiveissa mainittiin kuitenkin työllistymistä edistävä palvelu, pääsääntöisesti kuntouttava työtoiminta. Toisaalta taas työllistymistä ei pidetty itselleen mahdollisena ja esteinä oli asenteellisuutta aiemmista negatiivisista kokemuksista. Kuvajan (2012, 27–28) mukaan työnhaussa esteellisen työttömän käyttäytyminen heijastelee kielteisiä tunteita tai epärealistisiä asenteita, jolloin työskentely painottuu työllistymisen esteiden käsittelyyn ja purkamiseen. Henkilöt, joilla on lukkiutuneita työnhaun ja työllistymisen esteitä hyötyisivät motivoinnista osana sosiaalista kuntoutusta. Tavoitteiksi ryhmätoiminnalle nimettiin uusien ajatusten ja mahdollisuuksien saaminen, jonka voi myös ajatella liittyvän motivaation vahvistamiseen.

Ryhmätoiminnalla voidaan edistää psyykkistä kuntoa ja vertaisuutta sekä opettaa atk-taitoja. Fyysisyyteen voidaan kannustaa myös vapaa-ajalla, mutta fyysisen kunnan kohentaminen ei ollut osana ryhmätoiminnan sisältöä, kuten ei myöskään

atk-taitojen opettelu. Asiakkaiden esiin tuomat toiveet toiminnan tavoitteellisuu-
desta fyysisyyden ja Ic- taitojen (ennen atk) osalta ovat kuitenkin hyviä kehittä-
misehdotuksia uusien palveluiden sisällön kehittämisessä.

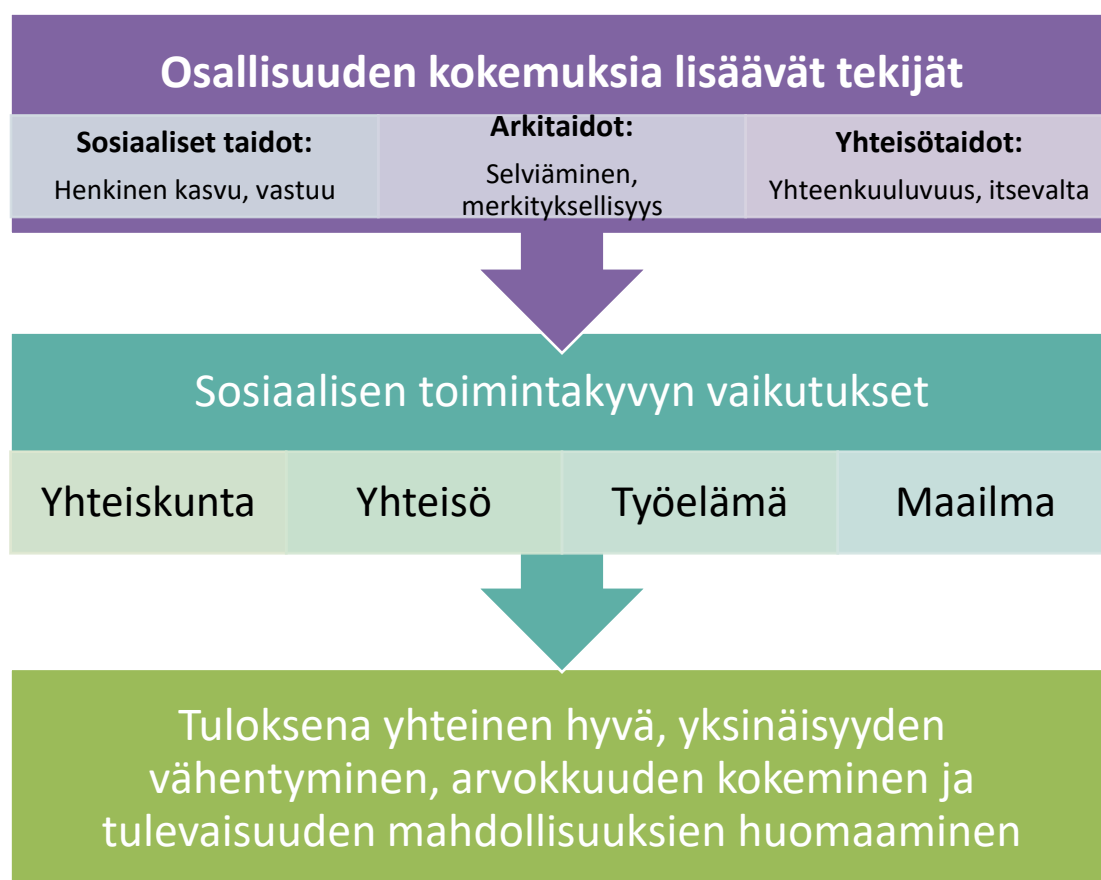
Osallistumisen vaikutukset työllisyyspolun rakentumisessa liittyivät vahvistuneeseen resilienssiin. Osallisuus yhteiskuntaan lisääntyi ja asiakkaat kokivat olevan lähempänä niin sanotun *kunnon kansalaisen* käsitettä esimerkiksi siksi, että työtömyysetuus koettiin ansaittuna. Aktiivisuutta edesauttoi uudet taidot ja osaaminen esimerkiksi sähköisten palveluiden käyttämisestä, joka lisäsi omien asioiden hoitamista itsenäisesti. Erityisen tärkeäksi koettiin mahdollisuus edetä työllistymispolulla niin halutessaan. Työllisyyspolulla eteneminen koettiin vapaaehtoisuuteen perustuvaksi, kun jatkopolkuihin ja polutusmalliin perehtyminen tehtiin kii-
reettömästi ja vaihtoehtoja esiteltiin monipuolisesti.

Resilienssin lisääntymisen myötä elämän merkityksellisyys nähtiin positiivisempana. Lääperin (2016) mukaan resilienssillä on suora yhteys henkiseen hyvinvointiin ja jaksamiseen. Se tarkoittaa henkistä vahvuutta, joka ilmenee kykyinä kohdata vaikeuksia ja selviytyä niistä sekä kykyä päästää irti vastoinkäymisistä.

Johtopäätöksenä voidaan ajatella, että työllisyyspolulla päästään eteenpäin, kun resilienssi vahvistuu. Osallistumisen vaikutuksena on siten motivaation lisääntyminen ja usko tulevaisuuteen. Tulevaisuudessa nähdään mahdollisuuksia, joita uskalletaan tavoitella. Vaikka työllistymistä itsessään ei tavoitteissa varsinaisesti nimetty, niin tavoitteina oli kuitenkin työllistymisen polulla eteenpäin meneminen nimenomaa uusien mahdollisuuksien myötä. Näin ollen esimerkiksi tutustumiskäynnit ja ulkopuoliset luennoitsijat tuovat toimintaan omaehtoisuutta. Motivaatiota edisti ajan antaminen ja vapaaehtoisuuden tunne. Yhteiskuntaan kiinnittyminen edistää myös työllistymispolulla etenemistä, silloin kun vastakohtana on esimerkiksi työttömänä ja toimeettomana oleminen.

Osallisuuden kokemuksia (kuvio 9) lisääviä tekijöitä ja kokemuksia olivat esimerkiksi itsensä merkitykselliseksi tunteminen, arjesta selviytyminen, henkinen kasvu, vastuunotto, yhteenkuuluvuuden tunne ja itsevalta. Yhteenkuuluvuuden

tunteella oli suora vaikutus henkiseen hyvinvointiin ja yksinäisyyden tunteen vähenemiseen. Oma toiminta ja osallistuminen koettiin myönteisellä tavalla vastuullisuudeksi itsestä ja muista. Hyvän huomaaminen itsessä ja ympärillä edisti henkistä kasvua. Tiedostettiin, ettei menneeseen haluta palata ja tulevaisuudessa nähtiin mahdollisuuksia. Autonomian myötä oma ulkopuolisuuden tunne lieveni. Itsetunto vahvistui, kun koettiin, että käydään töissä, ansaitaan ja kuulutaan yhteiskuntaan. Etiikka ja arvot näyttäytyivät vastauksissa samankaltaisuuden kokemuksina ja itsevallan lisääntymisenä.

KUVIO 9. Osallisuuden kokemukset

Osallisuuden kokemukset (kuvio 9) vaikuttivat laajasti. Uudet tiedot ja taidot lisäsivät merkityksellisyyttä ja nämä vaikuttivat sosiaaliseen toimintakykyyn. Vastuun ottaminen omasta itsestään integroi yhteiskuntaan ja sen toimintajärjestelmiin lisäten yhteistä hyvää. Merkityksellisyys sekä sen myötä tapahtuva kasvu ja kehitys ilmeni arvokkuuden tunteena. Vertaisuus, yhteenkuuluminen, uudet kontaktit ja kuulumisen vähensivät yksinäisyyden tunnetta. Osallisuuden kokemukset

edistävät työelämäosallisuutta esimerkiksi kasvaneena vastuunottona, uskalluksena kysyä ja tarttua asioihin.

Sosiaalisen kuntoutuksen tehtävä ja rooli työllisyyspalveluissa on asiakkaan kuntoutumisen tukeminen. Voidaan ajatella, että sosiaalisessa kuntoutumisessa on edistetty, kun yhteiskunnallista osallisuutta on edistetty niin työelämäosallisuuden, kuin toimintakyvynkin osalta. Vertaisuudella ja yhteisellä tekemisellä vaikuttaa olevan suuri merkitys kuntoutumisen tukemisessa. Kun taas työelämäpolun edistämisessä suurin merkitys on henkilöllä itsellään ja ohjaajan tuella. Kolmen kuukauden aikana voidaan käynnistää prosessi, jossa havainnointi, tiedostaminen ja uudelleen suuntautuminen alkaa. Tämä tosin edellyttää asiakkaan omaa motivaatiota muuttaa jotain elämässään. Oman kasvun kehittymisen myötä tuloksena on sosiaalisen kuntoutumisen alku, jossa osallisuus on tunne kuulumisesta karkeana vastinparina tunteelle ulkopuolisuudesta.

Raivion ja Karjalaisen mukaan (2016, 6–7) sosiaalinen toimintakyky (kuvio 10, myös kuvio 6 s. 44) määritellään sellaiseen kehitykseen ja kasvuun pyrkiväksi, joka ohjaa sosiaalista toimintaa ja tulevaisuusorientoitunutta asennetta itseä ja muita kohtaan. Näitä ovat fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen ja kognitiivisen toimintakyvyn ulottuvuudet.

KUVIO 10. Sosiaalisen toimintakyvyn ulottuvuudet (Mukaellen Raivio 2016)

Fyysinen toimintakyky lisääntyi asiakkailta arjessa ja siinä aktivoitumisessa. Vaikka arjen aktivoitumisen voidaan ajatella olevan myös psyykkiseen toimintakykyyn liittyvää, niin tässä yhteydessä aktivoituminen merkitsi myös fyysisyyttä. Aineiston mukaan aiemmin elämää oli leimannut voimattomuus. Vuosien kotona oleminen oli johtanut siihen, että pienempienkin asioiden hoitaminen, esimerkiksi virastossa asioiminen koettiin koko viikkoa kuormittavaksi tekijäksi. Säännöllistyneen arkirytmien myötä, virastokäynnit tulivat tehdyiksi, kun oltiin jo valmiiksi liikkeellä. Toimettomuus passivoi pidemmällä aikavälillä ja passiivisuuden myötä pienetkin asiat kuormittavat mieltä. Fyysinen ja psyykkinen toimintakyky menivät osin päällekkäin vastauksissa. Psyykkinen toimintakyky lisääntyi vahvistuneiden voimavarojen myötä. Mieliala kohentui, kun itsestä löydettiin intoa mennä eteenpäin ja uskallusta haaveiluun.

Sosiaalinen toimintakyvyn lisääntyminen näkyi esimerkiksi henkisenä kasvuna ja poisoppimisena. Kognitiivinen toimintakyky ilmeni prosessin tiedostamisena. Asiakkailta oli vahvana kokemus, että omaehtoinen kuntoutuminen alkaa, kun hyväksyy menneet ja päästää niistä irti. Menneisyydestä irti päästämisen nähtiin tukevan uusien vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien huomaamista ympärillään. Omaehtoisuuteen liittyi vahvasti kiireettömyys ja rauhallisuus tulevaisuuden suunnittelussa. Jatkoluille saattaminen ja ohjaaminen koettiin sekä turvalliseksi, että turvattomaksi. Turvallisuutta lisäsi ohjaajan tuki prosessissa. Puheissa ilmeni turvattomuuden tunnetta ohjaajan vaihtuessa siirryttäessä palvelusta seuraavaan.

Sosiaalisena kuntoutuksena järjestettävä kuntouttavan työtoiminnan ryhmätointa edistää sosiaalista integraatiota huono-osaisuuden sijaan. Vauhkosen, Kallion ja Erolan mukaan (2017, 501–510) mukaan sosiaalinen huono-osaisuus ei pohjaa materiaaliseen tai taloudelliseen eriarvoisuuteen, vaan arvojen, asenteiden, motivaation ja tottumusten periytymiseen. Tutkimuksen mukaan huono-osaisuuteen kasvetaan perheissä, mutta matala tulotaso ei itsessään selitä huono-osaisuuden ja työttömyyden periytymistä ylisukupolisesti. Tutkimuksen mukaan huono-osaisilta vanhemmilta puuttuu kulttuurisia resursseja.

Hyväosaisuuden ylisukupolvisuutta selitetään tavallisemmin taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten resurssien periytymisellä, koska korkeasti koulutetuilla hyvätuloisilla vanhemmilla on enemmän resursseja tukea lapsiaan. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta perustellaan näiden resurssien niukkuudella. Huono-osaisilta vanhemmilta saattaa puuttua kulttuurista pääomaa, resursseja, joita ovat esimerkiksi korkea koulutus ja kulttuuriharrastuneisuus. Nämä edesauttavat vanhempia tukemaan lapsia esimerkiksi opiskeluissa oppivelvollisuuden jälkeen. (Vauhkonen ym. 2017, 501–503; Jaeger & Holm 2007; Wiborg & Hansen 2009.)

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta tarjoaa kulttuurisia resursseja esimerkiksi tutustumiskohteiden, luennoitsijoiden ja näistä saatujen uusien tietojen myötä, jota asiakkaat voivat hyödyntää omassa elämässään laajemminkin. Toiminnassa ei itsessään tavoitteena ole ollut poisoppiminen, vaan poisoppiminen on ilmiö, joka tämän opinnäytetutkimuksen myötä tuli esiin. Sosiaalisen kuntoutumisen eräs malli tai muoto voi siis olla poisoppimista, joka edistää sosiaalista integraatiota.

Vertaisuuden vahva kokemus toi esiin myös sen, että samassa ryhmässä tahdotaan pysyä. Kun ryhmässä oleminen koetaan mielekkäänä, siellä halutaan olla loppuun asti ja sen toivotaan jopa jatkuvan. Kohderyhmässä, jossa henkilöillä on ollut haasteita esimerkiksi palveluihin sitoutumisen suhteen, on ollut nähtävissä toiminnan loppuvaiheessa kiinnittymistä. He kokevat negatiivisena sen, että toiminnan myötä tutuiksi tulleet ohjaajat ja vertaisverkosto vaihtuvat kolmen kuukauden kukuttua. Näille henkilöille tulisi varmistaa pidempikestoinen ja henkilökohtaisempi ohjaajan tuki.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on osallisuuden edistäminen, johon jokaisella tulisi olla mahdollisuus, sillä toimintamallit ja työskentelyote tarjoavat syrjäytymisen torjumiseen runsaasti työvälineitä. Työskentelyotteella on mahdollista edistää työllistymistä, kun työllistymisen polun rakenne on luotuna. Sosiaalipedagoginen työskentelyorientaatio mahdollistaa rinnalla kulkemisen ja itseapuun tukemisen myötä vahvistumisen, jolloin asiakkaan toimijuus yhteiskunnassa lisääntyy.

8 POHDINTA

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu on monin osin vielä jäsentymätöntä, erityisesti työllistymisen edistämiseen liittyvissä palveluissa. Myös THL:n kuntakysely sosiaalihuoltolaista ja sosiaalisesta kuntoutuksesta (Puromäki ym. 2017, 4) mukaan kunnissa on yleinen kokemus siitä, ettei sosiaalisen kuntoutuksen palveluita ole riittävästi, palvelut ovat jäsentymättömiä, palveluiden tulisi olla yhdenvertaisesti kaikkien saatavilla ja sosiaalinen kuntoutus pitäisi määritellä palveluna, josta käy ilmi mitä se on ja kuka siihen on oikeutettu.

Sosiaalinen kuntoutus ei itsessään ole uusi palvelu, vaan palvelu on saanut vaikutteita sosiaalityöstä. Väyrysen (2016) mukaan sosiaalinen kuntoutus on mielletty jopa kuntoutuksen kattokäsitteeksi, jättäen näin huomattavasti tulkinnan varaa esimerkiksi määrittelyille ja palveluiden sisällöille. Sosiaalinen kuntoutus on eräänlaista motivaatiotyöskentelyä, jossa herätellään aktiivisuutta ja toimijuutta. Toiminnan tavoitteena on osallisuuden ja sosiaalisen toimintakyvyn edistäminen. Sosiaalisen kuntoutuksen osaamistyölle tulee jatkossakin olemaan kunnissa ja maakunnissa vahva tarve, jota varten toiminnan rakenteiden tulisi olla jäsentynyttä.

Toimijuuden edistämisessä motivointityöskentelyllä on merkittävä rooli sosiaalisessa kuntoutuksessa. Työskentelyotteella voidaan edistää asiakkaan työllistymisen polkua silloin, kun toiminta on työllistymiseen tähtäävää ja työllistymisen polun rakenne on jo luotuna. On kuitenkin huomioitava ajan rajallisuus, kolme kuukautta on useimmille lyhyt aika. Kolmessa kuukaudessa voidaan tarjota vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia sekä aloittaa motivointityö, mutta kaikille se ei riitä. Asiakaskohderyhmässä on vahvan tuen tarpeessa olevia henkilöitä, jotka hyötyisivät pidempiaikaisesta henkilökohtaisesta työskentelystä.

Sosiaalinen kuntoutus kuntouttavaa työtoimintaa tukevana toimintana tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia sellaisille asiakkaille, joilla on tarvetta vahvempaan tukeen. Yhteiskunnassa käydään keskustelua, tulisiko kuntouttavaa työtoimintaa tarjota myös niin sanottuna *ylläpitävänä toimintana*. *Ylläpitävä* ja taas toisaalta

tavoitteellinen toiminta ovat jo termeinä eriarvoistavia, jolloin päädytään myös eettisten kysymyksien äärelle siitä, kenellä on oikeus työllistymistä edistävään palveluun ja kenelle tarjotaan ylläpitävää toimintaa.

Voisiko sosiaalinen kuntoutus kuntouttavaa työtoimintaa tukevana toimintana tuoda keskusteluun ja palvelun suunnitteluun menetelmiä, joiden pohjalta niin sanottua *ylläpitävää toimintaa* voisi kehittää? Palvelu olisi kohdistettu ensimmäiseksi askelmaksi työllistymisen polulla ja jossa pidemmän tähtäimen tavoitteena olisivat sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden edistäminen.

Palvelua ei tällöin kutsuttaisi *ylläpitäväksi*, vaan esimerkiksi yhteiskunnallista osallisuutta edistäväksi toiminnaksi, jossa toiminnalla olisi selkeä tavoite. Tavoite, joka tarjoaa myönteistä sattumanvaraisuutta tarjoamalla kulttuurisia resursseja. Kulttuuristen resurssien myötä voisi tapahtua poisoppimista, joka edistää sosiaalista integraatiota ja tarjoaa keinoja huono-osaisuuden torjumiseen.

LÄHTEET

- Allardt, E. (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo. WSOY
- Ala-Kauhaluoma, M. & Tuusa, M. (2015). Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. *Kuntoutus* 2015, 38 (1), 35–41. Saatavilla <https://issuu.com/kuntoutussaatio/docs/kuntoutus-1-15>
- Alavaikko M. & Katisko M. (2015). *Heikoista signaaleista tulevaisuuden muutoksiin sosiaali- ja terveysalan työyhteisöissä*. Saatavilla 25.11.2017 http://www.internationalinnovation.fi/files/2015/12/artikkeli_alavaikko_katisko_1.pdf
- Böckerman, H. (2016). *Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (SOSKU) Väiliraportti I*. Mari Ruuth (toim.) Kuntoutussäätiö. Saatavilla https://www.thl.fi/documents/10531/3149614/SOSKU_V%C3%A4liraportti_I_181116.pdf/713b2ce4-18a5-4fb9-9c9f-0b56cb72d552
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2001). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Gummerus Oy.
- Ford, M. (1992) *Motivating humans. Goals, emotions and personal agency beliefs*. Sage publications.
- Gothóni, R., Hyväri, S., Karjalainen, A. L., Kivirinta, M., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. (toim.) (2016). *Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas*. (Diak opetus, 2). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla 8.11.2016 <http://libguides.diak.fi/tutkehopas>
- Haapamäki, M. (2009). *Sosiaalinen kuntoutus ja asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet Koutsu -valmennukseen osallistuneiden kertomana* (Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, sosiaalitutkimuksen laitos). Saatavilla <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/80732/gradu03657.pdf?sequence=1>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hämäläinen, J. (1999). *Johdatus sosiaalipedagogiikkaan*. Kuopio: Kuopion yliopisto
- International Federation of Social Workers (2017). *Global Definition of Social Work*. Saatavilla 9.8.2017 <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

- Isola, A. (2017). YLE, Suomi (*Yle Areena*) (2017). *Päivän kasvo*. Haastattelu. Saatavilla 19.7.2017 <http://areena.yle.fi/1-4129759>
- Isola, A., Kaartinen H., Leemann L., Lääperi M., Schneider T., Valtari S. & Keto-Tokoi (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä tutkimaan*. THL Työpaperi 33/2017. Helsinki.
- Isola, A., Turunen, E., & Hiilamo, H. (2016). Miten köyhät selviytyvät Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2016, 150–160.
- Jaeger, M., & Holm, A. (2007). *Does parents' economic, cultural, and social capital explain the social class effect on educational attainment in the Scandinavian mobility regime*. *Social Science Research* 36.
- Kananen, J. (2013). *Case-tutkimus opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. (2013). *Design research as thesis research (applied action research), A practical guide for thesis research*. Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences.
- Kananen, J. (2014). *Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä*. Makkonen, T. (toim.), Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kanaoja, A. (2012). *Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta*. *Kuntoutus* 4/2012. Saatavilla 30.10.2017 <file:///C:/Users/Omistaja/Desktop/Kunto-lehti.pdf>
- Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. (1998). *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. Juva: WSOY.
- Karjalainen, J. & Karjalainen, V. (2010). *Kuntouttava työtoiminta – aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta*. Helsinki: Yliopistopaino. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, raportti 38). Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80039/4aa5eb26-0e0e-4dac-928e-4597d8c7a8d9.pdf?sequence=1>
- Karvinen, M. (1999). *Kumppanuuskokeilut helsinkiläisten osallistumisareenoina*. Helsinki: *Terra*, 111 (3). Saatavilla <http://elektra.helsinki.fi/se/t/0040-3741/111/3/kumppanu.pdf>
- Katisko M., Kolkka M. & Vuokila-Oikkonen P. (2014). *Monialainen ja moniammatillinen osaaminen sosiaali-, terveys, kuntoutus- ja liikunta-alan*

- koulutuksessa. Malli työssäoppimisen ja ammattitaitoa edistävän harjoittelun toteutusta varten.* 2/2014. Juvenes Print. Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Kela (2017). Työttömyysetuus. Saatavilla 10.8.2017 <http://www.kela.fi/paljonko-tyottomyysetuutta-maksetaan>
- Kurki, L. & Nivala, L. (2016) *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan.* Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Kuvaja, A. (2012). *Työnhakumotivaation dynamiikkaa. Näkökohtia motivaatiokysymysten käsittelystä sosiaalisessa kuntoutuksessa.* Kuntoutuslehti. 4/2012. Kuntoutussäätiö. Forssa Print.
- L 1994/ 201 Kotikuntalaki. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940201>
- L 189/2001 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>
- L 1301/2014 Sosiaalihuoltolaki 3 luku 17 § Sosiaalinen kuntoutus. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- L 1290/2002 Työttömyysturvalaki. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- Laitila, M. (2010). *Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä: fenomenografinen lähestymistapa.* (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto) Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0224-5/urn_isbn_978-952-61-0224-5.pdf
- Lääperi, K. (2016). *Resilienssi auttaa vastoinkäymisissä.* Tunne & Mieli 1/2016. Mielenterveyden keskusliitto.
- Mattila, I. (2010). *Kuntouttavan Työtoiminnan Alkukartoitusryhmät - ryhmämuotoisen kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen Vantaalla.* (Yamk-opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/24618/Mattila_Ira.pdf?sequence
- Martikka, N. & Männikkö, M. (2017). *Paljon palveluja tarvitsevat ja käyttävät asiakkaat perusterveydenhuollossa.* Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 11/2017. Helsinki.

- Nissinen, H. (2015). *Millainen on tulevaisuuden hyvinvointiyhteiskunta?* Saatavilla 31.10.2017 <https://www.sitra.fi/artikkelit/millainen-tulevaisuuden-hyvinvointiyhteiskunta/>
- Ojala, M-L. (2014). *Näkökulmia huono-osaisuuteen*. Sosiaalietiikan käsiteanalyysi. Saatavilla <https://www.teologia.fi/54-opinnaytteet/pro-gradut/1020-naekoekulmia-huono-osaisuuteen-sosiaalietiikan-kaesite-analyysi>
- Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas. Ylemmän tutkinnon opinnäytetyö 2017. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla 13.11.2017 <http://libguides.diak.fi/tutkehopas>
- Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. (2016). Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset. THL Työpaperi 47/2016. Tampere: Juvenes Print. Suomen yliopistopaino Oy.
- Raivio, H. (2016). *Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (SOSKU) Väliraportti I*. Mari Ruuth (toim.) Kuntoutussäätiö. Saatavilla https://www.thl.fi/documents/10531/3149614/SOSKU_V%C3%A4liraportti_I_181116.pdf/713b2ce4-18a5-4fb9-9c9f-0b56cb72d552
- Raivio, H., Karjalainen, J. (2013). *Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat!* Teoksessa Era, T. (toim.): *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* (s. 12–34). (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156). Saatavilla 15.11.2016 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf
- Raivio H & Nykänen, N., Era, T. (toim.) (2014). *Osallistavan työllisyyspolitiikan elementtejä - yhdenvertaisuutta vai aktivointia? - Sosiaalisten oikeuksien ja vastikkeellisuuden ristivetoa vaikeassa työmarkkina- asemassa olevien työllisyyden edistämässä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) (2005). *Sosiaalipedagoginen ammetillisuus*. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: SPOY Satakunnan painotuote Oy.
- Ratkes ry (i.a.). *Ratkaisukeskeisyys pähkinänkuoressa*. Saatavilla 10.11.2016 <http://www.ratkes.fi/ratkes-pahkinankuoressa>
- Rissanen, P., Puumalainen, J. (2016). *Kokemuksen kautta osaamiseen: Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus*. Kuntoutussäätiö.

- Kuntoutus* 1/2016. Saatavilla 5.11.2016 https://kuntoutussaatio.fi/files/2208/KUN1601_katsaus_vapaaehtoisuus.pdf
- Rytkönen, M., Kaunisto, M., Pietilä, A.-M. (2016). Nuorten osallisuuden toteutumisen tasot sote-peruspalveluissa. *Tutkiva hoitotyö* 14 (4), 31–38. Saatavilla <https://sairaanhoitajat.fi/lehti/jutut/nuorten-osallisuuden-toteutumisen-tasot-sosiaali-terveydenhuollonperuspalveluissa/>
- Sandelin, I. (2014). THL. Työpaperi. *Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana*. Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-154-9>
- Seedhouse, D. (1998). *Ethical grid in health promotion*. Suom. Konu & Lintonen 2000. Luentomuistiinpanot.
- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research: A practical handbook* (2. ed.). London: Sage publications.
- Summa, T. & Tuominen, K. (2009). *Fasilitaattorin työkirja. Menetelmiä sujuvaan ryhmätyöskentelyyn*. Kepan raporttisarja/Kehitysyhteistyön palvelukeskus, 103. Saatavilla 8.11.2016 https://www.kepa.fi/sites/kepa.fi/tiedostot/julkaisut/Fasilitaattorin_tyokirja.pdf
- Särkelä-Kukko, M. & Rouvinen-Wilenius, P. (2014) Jämsen, A. & Pyykkönen, A. (toim.) Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Saarijärven offset.
- Talentia (2013). Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattieettiset ohjeet. sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia Ry. Puna-Musta Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (i.a.). (2016) Hankkeet ja ohjelmat. SOSKU kehittää sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus. Saatavilla 21.9.2016 <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sosku/sosiaalinen-kuntoutus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014). *Kuntouttava työtoiminta 2013 – Kuntakyselyn osaraportti*. Tilastoraportti 19/2014, 27.6.2014. Saatavilla 6.11.2016 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014062729543>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016). *Hyvinvointi ja terveyserot*. Saatavilla <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/tyollisyys>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016). *Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus*. Saatavilla 24.7.2017 https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen/huono-osaisuuden-ylisukupolvisuus
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Vantaa (2017). *Tutkimus ja asiantuntijatyötutkimukset*. Hankkeet. Sosku kehittää sosiaalista kuntoutusta. Osahankkeet. Vantaan kaupunki. Saatavilla 13.5.2017 <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sosku/osahankkeet/vantaa>
- Tilastokeskus (i.a.). Tuotteet ja palvelut. Lomakkeiden testaus ja kehittäminen. Menetelmät. Saatavilla 7.11.2016 <https://tilastokeskus.fi/tup/surveylab/menetelmat.html>
- Tilastokeskus (2017). Käsitteet. Saatavilla 10.8.2017 <http://www.stat.fi/meta/kas/pitkaaikaistyot.html>
- Toikko, T., Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Tuomi, J., Sarajärvi, A., (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vantaan kaupunki (2016). Tutkimusluvut. Saatavilla http://www.vantaa.fi/hallinto_ja_talous/organisaatio/sosiaali-ja_terveydenhuollon_toimiala/tutkimusluvut
- Vantaan kaupunki (2017). Työllisyyspalvelut. Saatavilla 12.2.2017 http://www.vantaa.fi/hallinto_ja_talous/tyo_ja_elinkeinot/apua_tyonhakuun
- Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. Artikkel. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017: 5). Tampere: Juvenes Print. Suomen yliopistopaino.
- Vuorenmaa, M. (2016). *Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät*. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto) Saatavilla <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98335/978-952-03-0019-7.pdf?sequence=1>
- Wiborg, O., & Hansen, M. (2009). Change over Time in the Intergenerational Transmission of Social Disadvantage. *European Sociological Review* 25.

LIITTEET

LIITE 1: Tutkimuslupa

Vantaa

Viranhaltijapäätös § 50/2017 sivu 1 (2)

02.03.2017 VD/1614/13.00.00/2017

Konserni- ja asukaspalvelujen toimiala /
Työllisyyspalvelut
Työllisyyspalveluiden johtaja Saari Timo

Tutkimuslupa opinnäytetyötä varten / Heidi Böckerman

Diakonia- ammattikorkeakoulussa sosionomin ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (YAMK) opiskelija Heidi Böckerman anoo tutkimuslupaa opinnäytetyötä varten. Tutkimuksen nimi on "Sosiaalinen kuntoutus työelämäpolun rakentamisessa ja sen rooli työllisyyspalveluissa". Tutkimuksen aiheena on kuvata ja tuottaa tietoa siitä, mitä erityisarvoa kuntouttavan työtoiminnan sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnasta on pitkäaikaistyöttömän asiakkaan kokemana.

Tutkimuksen tarkoituksena on toiminnan kuvaaminen ja ymmärtäminen sekä tuottaa asiakkaiden kokemuksiin perustuvaa tietoa työelämäpolun jäsenymisestä, kuntoutumisesta sekä osallisuuden ja vertaisuuden merkityksestä toiminnan aikana. Tutkimuksen tarkoituksena on lisäksi koota niitä huomioita yhteen, joita asiakkaat kuvaavat siitä, mikä on sosiaalisen kuntoutuksen rooli työllisyyspalveluissa. Tutkimus tehdään työllisyyspalveluiden tulosalueen SOSKU - hankkeessa. Tutkimus suoritetaan tekemällä asiakkaille ryhmähaastatteluita sekä teemallisia workshop - työskentelyjä.

Tutkimusmenetelmänä on haastattelu / workshop
Tutkimuksen arvioitu valmistumisajankohta joulukuu 2017.

Päätös

Päätän myöntää Heidi Böckermanille tutkimusluvan opinnäytetyön tekemistä varten hakemuksen ja opinnäytetyön suunnitelman mukaan. Tutkimuksella kerättyjä tietoja saa käyttää vain tutkimustarkoituksiin. Haastatteluista ja workshop-työskentelystä tulee sopia hankevastaava Jaana Eubanksin kanssa. Tutkimustyön valmistuttua siitä toimitetaan yksi kappale Vantaan kaupungin kirjaamoon osoitteella Kirjaamo, työllisyyspalvelut, Asematie 7, 01300 Vantaa.

Päiväys Vantaa 02.03.2017

Allekirjoitus

Nimen selvennys Saari Timo
Virka-asema Työllisyyspalveluiden johtaja
Täytäntöönpano: työllisyyspalvelut

LIITE 2: Tavoitekysely

Kotitehtävä

Nimi ja päiväys:

Jokaisella on elämässään erilaisia tavoitteita, jotka voivat liittyä mihin tahansa elämänalueeseen kuten ystäviin, perheeseen, opiskeluun, työssäkäyntiin, harrastuksiin, terveyteen tai rahankäyttöön.

Pohdi hetki omia tavoitteitasi ja kirjaa niistä ylös tärkeimmät:

1. Tavoite:
2. Tavoite:
3. Tavoite:
4. Tavoite:

Mitä näistä tavoitteista liittyvät työllistymiseen?

Mitä tavoitteita ja odotuksia sinulla on aloittaessasi työtoiminnan ryhmätoiminnassa?

Minkälaisiin asioihin toivoisit saavasi vastauksia ja tukea ryhmätoiminnan aikana?

Onko sinulla toiveita työllistyä tulevaisuudessa?

Koetko, että sinulla on mahdollisuus vaikuttaa omaan työllistymistilanteeseen?

- Kyllä koen, miten?
- En koe, miksi?

Vapaa sana: ajatukset, ideat toiveet:

Tuo tehtävä mukana seuraavalle kerralle. Kiitos!

Tiedote ja suostumuslomake

29.3.2017

Ryhmähaastattelu: kokemuksia ja näkemyksiä sosiaalisen kuntoutuksen roolista työllistymispolulla

Hei!

Kutsun sinut haastatteluun, jonka avulla kerään kokemuksia ja näkemyksiä sosiaalisen kuntoutuksen roolista työllisyyspalveluissa. Haastattelu-
materiaali on osa opinnäytetyötäni ”*Sosiaalinen kuntoutus työelämäpolun rakentamisessa ja sen rooli työllisyyspalveluissa.*”

Tavoitteenani on kuvata ja tuottaa tietoa siitä, mitä erityisarvoa kuntouttavan työtoiminnan sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnasta on asiakkaan kokemana. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Vantaan SOSKU-osahankkeen asiakkaiden kokemuksia työllistymispolun jäsentymisessä. Miten koet osallisuuden ja vertaisuuden edistävän omaa elämäntilannettasi ja työllistymisen polkua?

Vantaan SOSKU-osahanke on erityisessä asemassa valtakunnalliseen SOSKU-hankkeeseen osallistuviin muihin kuntiin nähden, sillä Vantaa on ainoa, joka toteuttaa sosiaalista kuntoutusta työllisyyspalveluiden alla. Muut kunnat toteuttavat hankkeen sosiaalipalveluissa ja sosiaalityön näkökulmista. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa työllisyyspalveluiden erityisestä roolista sosiaalisen kuntoutuksen konseptissa ja siitä, miten sosiaalinen kuntoutuminen koetaan ja edistääkö se mahdollisuuksia työllistymisen polulla.

Opinnäytetyöni on toimintatutkimus, jonka tavoitteena on toiminnan kuvaaminen ja ymmärtäminen. Tutkimuksen kohteena on ryhmä ja sen toiminta ja tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen ja juurruttamiseen. Toimintatutkimuksen tarkoitus on tuottaa koke-

muksiin perustuvaa tietoa työelämäpolun jäsentymisestä, kuntoutumisesta sekä osallisuuden ja vertaisuuden merkityksestä toiminnan aikana. Haastatteluilla kartoitan myös havaintoja ja huomioita sosiaalisen kuntoutuksen roolista työllisyyspalveluissa.

Osallistumisesi ja kokemuksesi ovat arvokkaita ja edistävät sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyötä.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista.

Haastattelun aikana kerätyt tiedot ovat luottamuksellisia ja niitä käsitellään hyvän tutkimustavan ohjeistuksen mukaisesti. Opinnäytetyötä varten kerättyä haastattelumateriaalia käsitellään anonyymisti: haastateltavien nimiä ja tunnistetietoja ei mainita valmiissa työssä. Haastatteluideineisto säilytetään asianmukaisesti, eikä siihen ole pääsyä muilla kuin allekirjoittaneella.

Olen haastattelujen suhteen yhteyksissä maaliskuussa 2017. Saat haastattelukysymykset etukäteen nähtäväksi. Haastattelu toteutetaan 29.3.2017 työtoimintapaikalla ryhmähaastatteluna. Ryhmähaastattelu nauhoitetaan, jotta haastattelutilanteessa keskustelu olisi mahdollisimman luontevaa ilman kirjoitustaukoja. Nauhat hävitetään puhtaaksikirjoittamisen jälkeen.

Vastaa mielelläni lisäkysymyksiin!

Ystävällisin terveisin

Heidi Böckerman, p. 043-8266921 heidi.bockerman@vantaa.fi

Osallistun ryhmähaastatteluun:

Allekirjoitus ja paikka

LIITE 4: Ryhmähaastattelukysymykset

2 Miten asiakkaat kokevat ryhmätoimintaan osallistumisen vaikuttavan työllisyyspolun rakentamisessa?

- miten työllisyyspalveluiden polutusmalli näyttäytyy sinulle?
- saitko tarpeeksi tietoa erilaisista jatkopoluista, minkälaista tietoa olet saanut?
- miten toiminnassa käsiteltiin työllistymiseen liittyviä seikkoja
- onko näitä käsitelty ryhmässä/yksilökeskusteluissa tarpeeksi
- miten toiminnassa keskusteltiin työllistymisen esteitä
- minkälaista tukea olet saanut työllistymisen esteisiin
- minkälaisena koit vaikutusmahdollisuutesi käsiteltävistä aiheista
- tarjottiinko sinulle mahdollisuutta tutustua eri yksiköihin
- mitkä seikat vaikuttivat eniten työllistymistilanteesi edistämiseen
- miten olet kokenut ryhmätoimintaan osallistumisen edistävän työllistymistäsi

3 Mitkä tekijät toiminnan aikana lisäävät asiakkaan osallisuuden kokemuksia?

- millä tavalla koet itsetuntosi vahvistuneen?
- miten toimintasi on muuttunut ryhmätoiminnan edetessä?
- mitä olet tehnyt edistääksesi ryhmätoimintaa? Rooli, keskustelu?
- miten olet auttanut ja tukenut muita
- millä tavalla olet kokenut itsesi aktiivisemmaksi omassa elämässäsi? perhe, kaverit yms.
- miltä sinusta on tuntunut olla osana ryhmää? koetko olevasi tärkeä osa ryhmää
- minkälaisia suunnitelmia olet tehnyt tulevaisuutesi suhteen? onko tulevaisuutesi kirjastunut
- oletko tehnyt jotain sellaista elämässäsi, jota et ollut huomannut/muistanut tehneesi vuosiin
- millä se on tuntunut, että olet voinut vaikuttaa palveluusi
- miten ryhmässä osallisena oleminen on muuttanut sinua

4 Mikä on asiakkaan näkökulma sosiaalisen kuntoutumisen roolista työllisyyspalveluissa?

Fyysinen:

Arkielämään liittyvät toiminnot ja voimavarat: asuminen, liikkuminen ja terveys

- mitä uusia näkökulmia olet saanut elämääsi toiminnan aikana
- mitkä tekijät lisäävät hyvänolon tunnetta
- mitkä tekijät heikentävät olotilaasi
- miten toiminta on laajentanut sosiaalista elinpiiriäsi
- minkälaisia muutoksia olet huomannut voinnissasi tai jaksamisessasi

- minkälaisia muutoksia olet tehnyt elämässäsi
- millä tavalla ajatuksesi ovat muuttuneet toiminnan aikana
- mitkä arkielämäsi osa-alueet ovat muuttuneet toiminnan aikana esim. päihteet, rytmi

Psyykinen:

Henkiset, minä- ja maailmankuvaan liittyvät voimavarat: itsearvostus, mieliala ja tunteet

- minkälaisia havaintoja olet tehnyt itsestäsi, kun olet pohtinut vahvuuksiasi ja heikkouksiasi
- oletko kokenut itsesi toisella tavalla kuin aiemmin
- minkälaisia ajatuksia mielessäsi on kun ajattelet toimintaa
- minkälaiseksi koet olosi
- minkälaisia muutoksia itsetunnossasi on tapahtunut
- oletko saanut palautetta joltain tutultasi siitä, miten toimettomuuden jälkeinen aktiivointi on muuttanut sinua, minkälaista palautetta?

Sosiaalinen:

Vuorovaikutus ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät voimavarat: kyky luoda ihmissuhteita ja ylläpitää niitä ja kyky toimia eri yhteisöissä ja ympäristöissä

- mitä hyötyä vertaistuesta on ollut sinulle
- minkälaisia muutoksia tuttava/ystävyysspiirissäsi on tapahtunut
- minkälaista uutta sisältöä olet saanut elämääsi ryhmän aikana
- millä tavalla olet kokenut itsesi aktiivisemmaksi omassa elämässäsi
- miten toimintaan osallistuminen on tukenut hyvinvointiasi ja jaksamistasi

Kognitiivinen: mitä, miten, miksi tai millä tavalla?

Ajatteluun, ymmärtämiseen, oppimiseen ja muistamiseen liittyvät voimavarat: kyky hahmottaa, keskittyä, käsitellä tietoa, ratkaista ongelmia ja käyttää kieltä.

- miten ymmärrät sosiaalisen kuntoutuksen
- miten ymmärrät sosiaalisen kuntoutumisen
- miten olet hyödyntänyt elämässäsi ryhmässä opittuja asioita
- minkälaiden asioiden koet selkiytyneen elämässäsi
- miten ryhmässä tehdyt ja koetut asiat vaikuttavat työllisyyspolullasi

